

**ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШЕВЧУК ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА

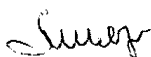
УДК 349.6(094.1)(477):346.544.6]:006.32(061.1ЄС)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ:
НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА СТАНДАРТИ ЄС**

12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Л. М. Шевчук

Науковий керівник: **Духневич Андрій Вікторович**, доктор юридичних наук, доцент

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні: національне законодавство та стандарти ЄС. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Волинський національний університет імені Лесі Українки; Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню екологічних аспектів публічних закупівель в національному законодавстві України та стандартів ЄС. У результаті проведеного дослідження еколого-правового регулювання сфери публічних закупівель у вітчизняному законодавстві відповідно до стандартів ЄС в умовах сталого розвитку отримано низку висновків та сформульовано пропозиції, що характеризуються елементами наукової новизни. Обґрунтовано тезу про те, що сучасне нормативно-правове регулювання національної сфери публічних закупівель характеризується посиленням його екологічної складової як результату руху держави в напрямі євроінтеграції та необхідності досягнення цілей сталого розвитку. Розглянуто історико-правові передумови екологізації публічних закупівель України у рамках євроінтеграційного розвитку. Обґрунтовано доцільність запровадження теоретико-правової категорії «екологізація публічних закупівель» та сформульовано її визначення з позицій складової частини правової системи України та для характеристики національного закупівельного законодавства: 1) як комплексної системи правових, організаційно-управлінських, технічних та експлуатаційних, технологічних, економічних, екологічних (у тому числі природоохоронних та ресурсо- й енергозберігаючих) заходів, способів і методів організації та здійснення закупівель для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад у товарах, роботах і послугах, які (товари, роботи і послуги) спричинятимуть якомога менший

негативний вплив на людину та навколишнє природне середовище й матимуть при цьому якомога довший життєвий цикл відповідно до умов розробленої та затвердженої замовником тендерної документації / оголошення про проведення спрощеної закупівлі з урахуванням екологічних вимог асquis ЄС та з метою досягнення цілей сталого розвитку в умовах євроінтеграції України; 2) для позначення посилення екологічної складової законодавства України у сфері публічних закупівель відповідно до асquis ЄС.

Виявлено змістовне наповнення та особливості сучасної екологічної політики України в умовах євроінтеграції держави та в контексті досягнення цілей сталого розвитку, під якою пропонується розуміти комплексну систему дій, заходів та напрямів діяльності держави за участю суспільства, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку шляхом раціоналізації прямого й опосередкованого впливу людини та результатів її діяльності на довкілля, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорони й оздоровлення довкілля, збалансованого використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки (у тому числі безпеки життя і здоров'я людини) та підтримання екологічної рівноваги, стимулювання розвитку екоорієнтованих технологій тощо на усіх етапах здійснення закупівель товарів, робіт і послуг (з моменту планування закупівлі до укладення й виконання договору про закупівлю) для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад. З метою посилення екологічної складової в процесі організації та здійснення публічних закупівель пропонується доповнити систему принципів, за якими здійснюються закупівлі, принципом екологічності (заснований на концепції сталого розвитку та асquis ЄС принцип, який передбачає максимальне врахування екологічних критеріїв (вимог) при закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад як замовниками, так і учасниками процедури закупівлі / спрощеної закупівлі).

Аналіз європейського та вітчизняного законодавства свідчить про необхідність чіткого розмежування категорій «зелені закупівлі» та «сталі закупівлі», у зв'язку з чим пропонується розглядати перший термін як закупівлі товарів, робіт і послуг з покращеними екологічними характеристиками, які одночасно спричиняють мінімально можливий негативний вплив на навколишнє природне середовище, а другий, виходячи із сутності концепції сталого розвитку, – як закупівлі товарів, робіт і послуг, орієнтовані на досягнення мети дотримання балансу їх трьох складових: економічної, екологічної та соціальної. Робиться висновок, що зелені закупівлі є самостійним інститутом, який своєю екологічною спрямованістю тісно переплітається зі сталими закупівлями, однак не є складовою частиною останніх. В українських реаліях закупівельної діяльності та у чинній нормативно-правовій базі вдалим може бути розуміння зелених закупівель як перехідного етапу до сталих закупівель.

На основі дослідження співвідношення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель і *acquis* ЄС визначено необхідність застосування формулювання «адаптація законодавства України до *acquis* ЄС» щодо публічних та оборонних закупівель. Робиться висновок про те, що посилення екологічної складової в регулюванні публічних і оборонних закупівель повинно здійснюватися не шляхом формального перенесення в національне законодавство окремих норм *acquis* Європейського Союзу, а мати на меті цілеспрямований перехід від адаптації національного законодавства до стандартів ЄС до його гармонізації з урахуванням перспективного членства країни в цьому об'єднанні й виходячи із особливостей політичної та соціально-економічної ситуації, наявної в Україні.

Доведено, що інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС представлене досить розгалуженою системою, яка включає органи державної влади та місцевого самоврядування в Україні, низку інституцій ЄС. Водночас недостатнім є залучення Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України до розробки нормативно-правових актів з питань

еколого-правового регулювання публічних закупівель, а також громадськості, замовників та учасників закупівель – до участі в обговоренні проєктів таких актів.

Проведено порівняльно-правовий аналіз організації та здійснення публічних закупівель в Україні відповідно до екологічних вимог ЄС. Здійснено класифікацію категорій (груп) вимог (положень) еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель в Україні відповідно до acquis Європейського Союзу за такими критеріями – залежно від: 1) етапів (стадій) закупівельної діяльності – екологічні положення, які застосовуються: а) на етапі планування закупівлі; б) в процесі організації та здійснення закупівлі; в) на етапі виконання договірних зобов'язань; 2) наявності екологічних вимог (положень) в оголошенні про проведення конкурентних процедур закупівель і в тендерній документації / оголошенні про проведення спрощеної закупівлі та в доданих до нього документах: а) вимоги (положення), які прямо передбачені (включені та вказані) замовником у вказаних документах; б) положення, які прямо не передбачені (не включені та не вказані) замовником у вказаних документах, однак можуть бути застосовані відповідно до норм чинного законодавства України при здійсненні закупівлі; 3) юридичної природи екологічних вимог (положень) щодо здійснюваних закупівель товарів, робіт і послуг: а) є самостійним критерієм оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників; б) застосовуються разом із самостійним критерієм оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників; в) становлять умову (сукупність умов), які визначають характеристику предмета закупівлі.

Вартість життєвого циклу як альтернативний варіант цінового критерію (ціни) може застосовуватися як самостійний критерій оцінки або разом з іншими критеріями. Запровадження вартості життєвого циклу зумовлено необхідністю вирішення конфлікту економічних та екологічних інтересів у закупівельній діяльності, а також має на меті досягнення цілей сталого розвитку. Примірна методика визначення вартості життєвого циклу у зв'язку зі звуженням визначеного у ній переліку предметів закупівлі не відповідає Закону України «Про публічні закупівлі» та стандартам ЄС.

Досліджено, що замовники при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг можуть встановлювати екологічні характеристики предмета закупівлі із зазначенням їх маркування, у зв'язку з чим учасники повинні підтвердити відповідність пропонованого ними предмета закупівлі установленим вимогам згідно з положеннями основних директив ЄС з питань закупівель відповідно до стандартів серії ДСТУ ISO 14020 «Екологічні маркування та декларації».

Доведено, що еколого-правове регулювання здійснення оборонних закупівель в Україні відповідно до стандартів ЄС характеризується окремими відмінностями порівняно із нормами Закону України «Про публічні закупівлі». Це стосується вартості життєвого циклу, який в оборонних закупівлях може застосовуватися виключно як самостійний критерій оцінки та вимог щодо екологічного менеджменту як додаткового кваліфікаційного критерію до учасників закупівель й зумовлено специфікою сектору безпеки й оборони, для забезпечення потреб якого здійснюються закупівлі.

Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: 1) нормотворчій діяльності – у процесі розробки нових нормативно-правових актів і вдосконаленні чинного закупівельного законодавства України в частині еколого-правового регулювання діяльності у сфері публічних закупівель відповідно до acquis ЄС і цілей сталого розвитку; 2) науково-дослідній роботі – для подальшого науково-теоретичного дослідження екологічних аспектів публічних закупівель у національному законодавстві України та стандартів ЄС; 3) правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності розуміння та коректного застосування норм екологічного характеру в сфері закупівель у національному законодавстві України відповідно до стандартів ЄС; 4) практичній діяльності – замовниками та учасниками в процесі організації та здійснення закупівель; 5) навчальному процесі – у викладанні навчальних дисциплін «Екологічне право України», «Природоресурсне право», «Господарське право України», «Цивільне право України» та спецкурсу «Правове регулювання публічних закупівель в

Україні», при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Ключові слова: публічні закупівлі, екологічні аспекти публічних закупівель, стандарти ЄС, *acquis* ЄС, адаптація законодавства України, екологізація публічних закупівель, європейська інтеграція, сталий розвиток, вартість життєвого циклу.

SUMMARY

Shevchuk L. M. Ecological Aspects of Public Procurement in Ukraine: National Legislation and EU Standards. – Qualifying scientific work on the manuscript copyright.

Dissertation for obtaining the degree of Candidate in Law in specialty 12.00.06 – land law; agrarian law; ecological law; natural resource law. – Lesya Ukrainka Volyn National University; National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2021.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of public procurement environmental aspects both in the national legislation of Ukraine and EU standards. As a result of the study of public procurement environmental and legal regulation in domestic legislation according to the EU standards in the context of sustainable development a number of findings were obtained and proposals were formulated that are characterized by elements of scientific novelty. The following thesis is substantiated that the current public procurement normative-legal regulation in the national sphere is characterized by strengthening of its ecological component as a result of the state movement in the direction of European integration and necessity of achievement of the sustainable development purposes. The historical and legal preconditions for the greening of public procurement in Ukraine in the framework of European integration development are considered. The expediency of introducing the theoretical and legal category «greening of public procurement» is validated and its definition is formulated from the standpoint of an integral part of the Ukraine legal system and to characterize the national procurement legislation: 1) as a comprehensive system of legal, organizational, technical, operational, technological, economic (including environmental and resource- and energysaving)

measures, methods and techniques of organizing and conducting procurement to meet the needs of the state, local communities and united territorial communities in goods, works and services that (goods, works and services) will cause as much as possible less negative impact on humans and the environment and will have as long a life cycle as possible in accordance with the terms of the tender documentation / tender for the simplified procurement developed and approved by the customer, taking into account the environmental requirements of the EU acquis and in order to achieve setting goals for sustainable development in the context of Ukraine's European integration; 2) to indicate the strengthening of the Ukrainian legislation environmental component in the field of public procurement in accordance with the EU acquis.

The content and features of modern environmental policy of Ukraine in the context of European integration of the state and in the context of achieving sustainable development goals are viewed as a comprehensive system of actions, measures and activities of the state with the participation of society aimed at achieving sustainable development goals by rationalizing direct and indirect human influence and the results of its activities on the environment, reducing the level of environmental pollution, achieving harmonious interaction between society and nature, protection and rehabilitation of the environment, balanced use of natural resources, environmental safety (including safety of human life and health) and maintaining the environmental balance, stimulating the development of eco-oriented technologies, etc. at all stages of goods, works and services procurement (from the moment of procurement planning to the procurement contract conclusion and implementation) in order to meet the needs of the state, territorial communities and united territorial communities. It is proposed to supplement the system of principles on which procurement is carried out in order to strengthen the environmental component in the public procurement organization and implementation. The principle of environmental friendliness (based on the concept of sustainable development and the EU acquis) provides maximum consideration of environmental criteria (requirements) in the process of goods, works and services procurement to meet the needs of the state, territorial communities and

united territorial communities by both customers and participants in the procurement (simplified procurement procedure).

The analysis of European and domestic legislation shows the need for a clear distinction between the categories of «green procurement» and «sustainable procurement» and therefore it is proposed to consider the first term as procurement of goods, works and services with improved environmental features causing the least possible negative impact on the environment, and the second is based on the essence of the sustainable development concept implying the purchase of goods, works and services, focused on achieving the goal of maintaining the balance of three components: economic, environmental and social. It is concluded that green procurement is an independent institution which is closely intertwined with sustainable procurement, but is not part of the latter. Green procurement should be considered as a transitional stage to sustainable procurement in the Ukrainian realities of procurement activity and in the current regulatory framework.

It is necessary to apply the following statement «adaptation of Ukrainian legislation to the EU acquis» in regards to public and defense procurement based on the study of the relations between environmental aspects of national legislation in the field of public procurement and the EU acquis. It is concluded that the strengthening of the environmental component in the regulation of public and defense procurement should be carried out not by formally introduction of certain EU acquis provisions into national law but through a purposeful transition from adapting national legislation to EU standards as well as to harmonization taking into consideration the prospective state membership in the association and based on the peculiarities of the political and socio-economic situation in Ukraine.

It is proved that the institutional and functional support of the environmental component of public procurement both in Ukraine and the EU is represented by a fairly extensive system which includes public authorities and local governments in Ukraine and a number of EU institutions. At the same time, it is insufficient to involve only the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine but also the

public, customers and procurement participants in the development and discussion of regulatory legal acts on legal environmental regulation in public procurement.

A comparative legal analysis of the public procurement organization and implementation in Ukraine in accordance with EU environmental requirements was carried out. The following classification is suggested on the requirements (provisions) categories (groups) of environmental and legal support of the public procurement organization and implementation in Ukraine in accordance with the European Union acquis according to the following criteria and depending on: 1) procurement activity stages (steps) – environmental provisions applied: a) at the stage of procurement planning; b) in the process of procurement organizing and conducting; c) at the stage of contractual obligations fulfillment; 2) the presence of environmental requirements (provisions) in the announcement of competitive procurement procedures and in the tender documentation / announcement of the simplified procurement and in the documents attached to it: a) requirements (provisions) that are directly provided (included and specified) by the customer in the specified documents; b) provisions that are not directly provided (not included and not specified) by the customer in the specified documents, but can be applied in accordance with the current legislation of Ukraine in the procurement sphere; 3) the legal nature of environmental requirements (provisions) for the procurement of goods, works and services: a) is an independent criterion for evaluating tender proposals / proposals of participants; b) are applied together with the independent criterion of evaluation of tender offers / participants offers; c) constitute a condition (set of conditions) that determine the characteristics of the subject of procurement.

Life cycle cost as an alternative to the price criterion (price) can be used as a stand-alone evaluation criterion or together with other criteria. The introduction of life cycle cost is due to the need to resolve the conflict of economic and environmental interests in procurement, and also aims at achievement sustainable development goals. The approximate method of determining the value of the life cycle due to the narrowing of the list of procurement items defined in it does not comply with the Law of Ukraine «On Public Procurement» and EU standards.

It is explored that customers when procuring goods, works and services can establish the environmental characteristics of the procurement subject with indication of their labeling in connection with which bidders must confirm compliance of the proposed procurement subject with the established requirements in accordance with basic EU procurement directives or standards and according to the DSTU ISO 14020 series «Ecological markings and declarations».

It is proved that the environmental and legal regulation of defense procurement in Ukraine in accordance with EU standards is characterized by certain differences compared to the Law of Ukraine «On Public Procurement». This applies to the cost of the life cycle used in defense procurement area only as an independent evaluation criterion as well as environmental management requirements as an additional qualification criterion for procurement participants and due to the specifics of the security and defense sector to meet the needs of procurement.

The main provisions, conclusions and proposals formulated in the dissertation can be used: 1) in regulations activities namely in the process of developing new regulations and improving the current procurement legislation of Ukraine in terms of environmental regulation of public procurement in accordance with the EU acquis and sustainable development goals; 2) in research work to provide further scientific and theoretical study of environmental aspects of public procurement in the national legislation of Ukraine and EU standards; 3) in law enforcement activities to ensure the unity of awareness and correct application of environmental standards in the field of procurement in the national legislation of Ukraine in accordance with EU standards; 4) in practical activity conducted by customers and participants in the procurement organization and implementation; 5) in education process that is in the teaching of the following disciplines such as Environmental Law of Ukraine, Natural Resource Law, Commercial Law of Ukraine, Civil Law of Ukraine and in designing the special course Legal Regulation of Public Procurement in Ukraine as well as in the preparation of textbooks, manuals, methodological recommendations in these disciplines.

Key words: public procurement, environmental aspects of public procurement, EU standards, EU acquis, adaptation of Ukrainian legislation, public procurement greening, European integration, sustainable development, life cycle cost.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шевчук Л. М. Теоретико-правові аспекти визначення поняття «екологізація публічних закупівель» в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 251–255.

2. Шевчук Л. Екологічність як принцип публічних закупівель: законодавство України та стандарти Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 177–181.

3. Шевчук Л. Екологічна політика держави у сфері публічних закупівель: підходи ЄС та законодавство України. *Історико-правовий часопис*. 2020. № 1 (15). С. 64–68.

Статті у закордонних наукових виданнях

4. Шевчук Л. Экологические аспекты законодательства Украины в сфере публичных закупок и асquis Европейского Союза: вопросы соотношения и адаптации. *Legea si Viata*. 2020. № 4-5 (340-341). С. 85–89.

5. Шевчук Л. Екологічні аспекти вартості життєвого циклу в законодавстві про публічні закупівлі: український і європейський підходи. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 5. С. 57–63.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні в умовах євроінтеграції: історико-правовий підхід. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві* : матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Одеса, 27 грудня 2019 року). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 83–86.

7. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в контексті сталого розвитку та європейської інтеграції України. *International scientific and practical conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world»* : Conference proceedings, December 27–28, 2019. Arad : Izdevnieciba «Baltija Publishing». С. 184–187.

8. Шевчук Л. М. Еколого-правові аспекти адаптації законодавства України у сфері публічних закупівель до асquis Європейського Союзу. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21–22 лютого 2020 року. Запоріжжя, 2020. С. 47–51.

9. Шевчук Л. М. Правове регулювання екологічного маркування при здійсненні публічних закупівель в умовах євроінтеграції України. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20–21 березня 2020 року). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 149–153.

10. Шевчук Л. М. Екологічні характеристики в тендерній документації: стандарти Європейського Союзу та законодавство України. *Актуальні питання реформування правової системи* : зб. матеріалів XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 29 травня 2020 р.) / уклад. Л. М. Джурак. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 1,9 Мб. С. 123–125.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	27
1.1. Поняття та історико-правові передумови екологізації публічних закупівель України у рамках євроінтеграційного розвитку.....	27
1.2. Сучасна екологічна політика України щодо публічних закупівель та підходи ЄС	38
1.3. Співвідношення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель і acquis Європейського Союзу	67
РОЗДІЛ 2. ЕКОЛОГО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	98
2.1. Інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС	98
2.2. Правове регулювання організації публічних закупівель в Україні та екологічні вимоги Європейського Союзу.....	119
РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ І СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	152
3.1. Еколого-правове регулювання здійснення публічних закупівель в Україні в умовах євроінтеграції.....	152
3.2. Особливості здійснення оборонних закупівель в Україні та екологічні стандарти Європейського Союзу	171
ВИСНОВКИ.....	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ	213

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВР України – Верховна Рада України

ЄС – Європейський Союз

КМ України – Кабінет Міністрів України

Міндовкілля – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України

Мінекономіки – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Мінстратегпром – Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України.

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СОТ – Світова організація торгівлі

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вирішення глобальних проблем сучасності, пов'язаних з необхідністю збереження та охорони довкілля, раціонального і збалансованого природокористування, а також забезпечення сприятливого для життя та здоров'я людини навколишнього природного середовища вимагають упровадження екосистемного підходу до регулювання національної сфери публічних закупівель відповідно до стандартів ЄС у цій сфері та в контексті сталого розвитку України.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014, ратифікована Законом України від 16.09.2014, низка інших правових актів передбачили зобов'язання нашої держави щодо реформування нею правового регулювання сфери публічних закупівель. Радикальне оновлення національного закупівельного законодавства відбулося у зв'язку з прийняттям 19.09.2019 нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі». Серед новел, запроваджених цим нормативно-правовим актом, – низка положень екологічного характеру стосовно здійснення публічних закупівель згідно з положеннями адаптованого до acquis Європейського Союзу вітчизняного законодавства, зокрема надання можливості замовникам установлювати в тендерній документації вимоги до якісних (у тому числі екологічних) характеристик товарів, робіт і послуг, які закуповуються, а також закріплення їх права вимагати від учасників підтвердження того, що пропоновані ними товари, послуги чи роботи за своїми екологічними чи іншими характеристиками відповідають вимогам, установленим у тендерній документації. Новим для української закупівельної сфери стало запровадження вартості життєвого циклу як одного із можливих критеріїв оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників.

За таких обставин актуальним є проведення теоретико-правового дослідження екологічних аспектів публічних закупівель в національному законодавстві України відповідно до стандартів ЄС з метою його подальшого розвитку й удосконалення.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації стали праці таких відомих представників науки земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права, як В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова, Н. С. Гавриш, А. П. Гетьман, Х. А. Григор'єва, А. В. Духневич, В. М. Єрмоленко, О. С. Заржицький, І. І. Каракаш, В. В. Костицький, І. О. Костяшкін, М. В. Краснова, Ю. А. Краснова, В. І. Лозо, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. О. Погрібний, В. Д. Сидор, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, Т. Є. Харитонova, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та інших. Окремі аспекти правового регулювання публічних закупівель в Україні, а також питання наближення національного законодавства до асquis ЄС висвітлювалися в роботах І. В. Влялька, В. К. Малолітневої, М. М. Микієвича, Р. А. Петрова, Я. В. Петруненка, О. Г. Турченко, О. П. Шатковського та деяких інших дослідників.

Водночас, не зважаючи на важливість питань збереження й охорони навколишнього природного середовища, раціонального і збалансованого природокористування, забезпечення сприятливого для життя і здоров'я людини довкілля при здійсненні публічних закупівель в контексті євроінтеграційного вектору розвитку нашої держави та задля досягнення нею цілей сталого розвитку, а також ураховуючи наявність постійного наукового інтересу до проблематики еколого-правового регулювання національної закупівельної сфери, у вітчизняній науці немає ґрунтовних комплексних досліджень, присвячених екологічним аспектам публічних закупівель в законодавстві України відповідно до стандартів ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження безпосередньо пов'язана з науковими державними програмами щодо реалізації Стратегії (основних засад) державної екологічної політики на період до 2030 року, Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Указу Президента

України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожньої карти») та відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затвердженим 3 березня 2016 року на загальних зборах Національної академії правових наук України. Дисертація виконана згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки у рамках діяльності наукової школи ВНУ ім. Лесі Українки «Розвиток сільського господарства України в умовах СОТ та ЄС».

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у формуванні обґрунтованих науково-теоретичних та правових засад екологічних аспектів публічних закупівель у законодавстві України відповідно до стандартів ЄС в умовах сталого розвитку, формулюванні на цій основі теоретичних висновків і рекомендацій та визначенні перспектив подальшого розвитку й удосконалення еколого-правового регулювання закупівельної сфери України.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі основні **завдання:**

- надати визначення екологізації публічних закупівель як теоретико-правової категорії;
- охарактеризувати правове регулювання публічних закупівель в Україні в історичному контексті як передумову сучасної екологізації;
- розкрити особливості нинішньої екологічної політики України у сфері публічних закупівель в умовах євроінтеграції держави та в контексті досягнення цілей сталого розвитку;
- визначити співвідношення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель і *acquis* Європейського Союзу;
- охарактеризувати інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС;
- розкрити особливості правового регулювання організації публічних закупівель в Україні відповідно до екологічних вимог Європейського Союзу;

- дослідити специфіку еколого-правового регулювання здійснення публічних закупівель в Україні в умовах євроінтеграції;
- з'ясувати особливості здійснення оборонних закупівель в Україні відповідно до екологічних стандартів Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері правового регулювання екологічних аспектів публічних закупівель в Україні відповідно до стандартів ЄС.

Предметом дослідження є екологічні аспекти публічних закупівель в національному законодавстві України та стандарти ЄС.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ: діалектичний метод, історичний, системно-структурний, структурно-функціональний, формально-логічний, порівняльно-правовий, методи класифікації та тлумачення правових норм й інші. *Діалектичний метод* використовувався для дослідження закономірностей формування та розвитку положень екологічного характеру в закупівельному законодавстві України у взаємозв'язку з політичними, економічними, соціальними та правовими факторами (розділ 1). *Історичний метод* дав можливість охарактеризувати ретроспективу становлення і розвитку еколого-правового регулювання вітчизняної закупівельної сфери, з'ясувати специфіку передумов сучасної екологізації публічних закупівель в Україні відповідно до євроінтеграційного розвитку держави та досягнення цілей сталого розвитку (підрозділи 1.1, 1.3). За допомогою *системно-структурного методу* визначено роль і значення екологічної складової у регулюванні сфери закупівель в Україні, а національне екологічне та закупівельне законодавство розглядається як утворення, що має складну внутрішню структуру і складається з різних за своєю юридичною силою нормативно-правових актів (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 3.1). Застосування *структурно-функціонального методу* сприяло дослідженню інституційних основ забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС (підрозділ 2.1). *Формально-логічний метод* використовувався при побудові структури дисертації, сприяв виявленню суперечностей в еколого-правовому

регулюванні вітчизняної сфери публічних закупівель, застосовувався при формулюванні понять, викладі основних положень, висновків та пропозицій, що ґрунтуються на принципах визначеності, послідовності та несуперечливості суджень. За допомогою цього методу досліджувалися екологічні аспекти *acquis* ЄС і українського законодавства з питань закупівель та практика їх застосування (розділи 1–3). *Порівняльно-правовий метод* застосовувався для виділення суттєвого і загального, притаманного вітчизняному законодавству України та підходам ЄС щодо еколого-правового регулювання сфери публічних закупівель, дослідження особливостей відповідного законодавства держав-членів ЄС та практики Суду Європейського Союзу, що дозволило сформулювати загальні пропозиції стосовно удосконалення національної закупівельної нормативно-правової бази з метою її адаптації до *acquis* ЄС (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2–3). *Метод класифікації* використовувався для обґрунтування критеріїв поділу й проведення класифікації категорій (груп) вимог (положень) еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель в Україні відповідно до *acquis* Європейського Союзу. Застосування *методу тлумачення правових норм* сприяло проведенню аналізу змісту окремих правових понять і категорій еколого-правового характеру в сфері публічних закупівель, а також формулюванню авторських дефініцій. Використання указаних методів здійснювалося у взаємозв'язку, що сприяло повноті дослідження й обґрунтованості сформульованих теоретичних положень, висновків і пропозицій.

Нормативно-правову та емпіричну основу дослідження становлять нормативні акти екологічного й закупівельного законодавства України, акти ЄС, матеріали адміністративної та судової практики, дані системи Prozorro.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним дослідженням екологічних аспектів публічних закупівель в національному законодавстві України та стандартів ЄС. У роботі обґрунтовуються нові для науки та важливі для практики поняття, положення і висновки, які виносяться на захист.

Уперше:

– сформульовано авторське визначення поняття «екологізація публічних закупівель» з позицій складової частини вітчизняної правової системи та для характеристики національного закупівельного законодавства: 1) як комплексної системи правових, організаційно-управлінських, технічних та експлуатаційних, технологічних, економічних, екологічних (у тому числі природоохоронних та ресурсо- й енергозберігаючих) заходів, способів і методів організації та здійснення закупівель для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад у товарах, роботах і послугах, які (товари, роботи і послуги) спричинятимуть якомога менший негативний вплив на людину та навколишнє природне середовище й матимуть при цьому якомога довший життєвий цикл відповідно до умов розробленої та затвердженої замовником тендерної документації / оголошення про проведення спрощеної закупівлі з урахуванням екологічних вимог асquis ЄС та з метою досягнення цілей сталого розвитку в умовах євроінтеграції України; 2) для позначення посилення екологічної складової законодавства України у сфері публічних закупівель відповідно до асquis ЄС, а також обґрунтовано доцільність його запровадження в умовах євроінтеграції України та досягнення цілей сталого розвитку;

– аргументовано й запропоновано доповнити систему принципів, за якими здійснюються закупівлі, принципом екологічності, під яким слід розуміти заснований на концепції сталого розвитку та асquis ЄС принцип, який передбачає максимальне врахування екологічних критеріїв (вимог) при закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад як замовниками, так і учасниками процедури закупівлі / спрощеної закупівлі, й закріпити його в ч. 1 ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі» («Принципи здійснення публічних закупівель та недискримінація учасників»);

– сформульовано авторське визначення сучасної екологічної політики України у сфері публічних закупівель як комплексної системи дій, заходів та напрямів

діяльності держави за участю суспільства, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку шляхом раціоналізації прямого й опосередкованого впливу людини та результатів її діяльності на довкілля, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорони й оздоровлення довкілля, збалансованого використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки (у тому числі безпеки життя і здоров'я людини) та підтримання екологічної рівноваги, стимулювання розвитку екоорієнтованих технологій тощо на усіх етапах здійснення закупівель товарів, робіт і послуг (з моменту планування закупівлі до укладення й виконання договору про закупівлю) для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад;

– здійснено класифікацію категорій (груп) вимог (положень) еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель в Україні відповідно до acquis Європейського Союзу за такими критеріями – залежно від: 1) етапів (стадій) закупівельної діяльності; 2) наявності екологічних вимог (положень) в оголошенні про проведення конкурентних процедур закупівель і в тендерній документації / оголошенні про проведення спрощеної закупівлі та в доданих до нього документах; 3) юридичної природи екологічних вимог (положень) щодо здійснюваних закупівель товарів, робіт і послуг;

удосконалено:

– наукове розуміння співвідношення категорій «зелені закупівлі» та «сталі закупівлі», відповідно до якого пропонується розглядати перший термін як закупівлі товарів, робіт і послуг з покращеними екологічними характеристиками, які одночасно спричиняють мінімально можливий негативний вплив на навколишнє природне середовище, а другий, виходячи із сутності концепції сталого розвитку, – як закупівлі товарів, робіт і послуг, орієнтовані на досягнення мети дотримання балансу їх трьох складових: економічної, екологічної та соціальної;

– наукові положення щодо розробки відповідно до стандартів ЄС та цілей сталого розвитку науково-теоретичних і правових аспектів подальшого

впровадження екологічних положень у національну сферу публічних закупівель, як-от: надання можливості замовникам вимагати вжиття заходів екологічного менеджменту або схем, які застосовуватимуться при виконанні контракту; забезпечення замовникам права виключати з участі в закупівлі суб'єктів господарювання, які виявилися ненадійними через порушення екологічних зобов'язань; закріплення для замовників обов'язку виключати з процедури закупівлі тих учасників, стосовно яких встановлено, що запропоновані ними витрати або аномально низька ціна є результатом недотримання зобов'язуючих положень законодавства ЄС чи національного законодавства, сумісного з ним в області екологічного права;

- підходи до розуміння змісту адаптації законодавства України у сфері публічних закупівель до *acquis* ЄС з огляду на різні мовні конструкції, які використовуються в правовому полі та в юридичній літературі для позначення процесу наближення закупівельної нормативно-правової бази держави до стандартів ЄС;

- розуміння змісту, специфіки та перспектив регламентації здійснення оборонних закупівель в Україні відповідно до екологічних стандартів ЄС, а також відмінності у еколого-правовому регулюванні закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб безпеки і оборони в державі порівняно із загальним вітчизняним закупівельним законодавством;

дістали подальшого розвитку:

- висновки про запровадження та посилення в українському законодавстві екологічної складової при регулюванні закупівельної діяльності в умовах євроінтеграційного розвитку держави та з метою досягнення цілей сталого розвитку;

- положення щодо особливостей, змісту та напрямів сучасної екологічної політики України у сфері публічних закупівель відповідно до стандартів ЄС;

- узагальнення наукових підходів стосовно співвідношення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель і *acquis* ЄС та

розуміння у цьому контексті категорій «адаптація», «наближення законодавства», «гармонізація», «уніфікація», «імплементация» та ін.;

- розуміння змісту і складових категорії «вартість життєвого циклу» як критерію оцінки тендерних пропозицій / пропозицій та перспективи його застосування у практиці здійснення публічних і оборонних закупівель в Україні;

- положення щодо системи інституційно-функціонального забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС й окремих питань розмежування компетенції її елементів;

- пропозиції стосовно шляхів усунення недоліків правового регулювання забезпечення ефективної реалізації норм екологічного характеру на практиці при здійсненні публічних закупівель в Україні відповідно до підходів ЄС, а також висновки й рекомендації щодо подальшого вдосконалення чинного закупівельного законодавства з метою його адаптації до стандартів ЄС.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

- нормотворчій діяльності – у процесі розробки нових нормативно-правових актів і вдосконаленні чинного закупівельного законодавства України в частині еколого-правового регулювання діяльності у сфері публічних закупівель відповідно до acquis ЄС і цілей сталого розвитку;

- науково-дослідній роботі – для подальшого науково-теоретичного дослідження екологічних аспектів публічних закупівель у національному законодавстві України та стандартів ЄС;

- правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності розуміння та коректного застосування норм екологічного характеру в сфері закупівель у національному законодавстві України відповідно до стандартів ЄС;

- практичній діяльності – під час планування закупівель, підготовки документації замовниками, визначенні переможця процедури закупівлі / спрощеної закупівлі, оформлення тендерних пропозицій / пропозицій і виконання договорів про закупівлю учасниками в процесі організації та здійснення закупівель;

– навчальному процесі – у викладанні навчальних дисциплін «Екологічне право України», «Природоресурсне право», «Господарське право України», «Цивільне право України» та спецкурсу «Правове регулювання публічних закупівель в Україні», при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін, а також у роботі студентської наукової проблемної групи «Актуальні питання організації та здійснення публічних закупівель в Україні».

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, що підтверджується актом впровадження від 11.01.2021, який додається до дисертації.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачкою особисто, всі результати роботи, сформульовані у ній висновки, положення, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень роботи використовувалися праці інших науковців, на які зроблені відповідні посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, теоретичні висновки, пропозиції та практичні рекомендації, які містяться в дисертації, доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки. Окремі результати дослідження оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» (м. Одеса, 27 грудня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world» (м. Арад, Румунія, 27-28 грудня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 21-22 лютого 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 20-21 березня 2020 року); Міжнародній науково-

практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи» (м. Луцьк, 29 травня 2020 року).

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення і пропозиції дисертаційного дослідження викладено в 5 наукових статтях, з яких 3 статті опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 статті – у зарубіжних виданнях, 5 тезах доповідей на конференціях.

Структура і обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 218 сторінок. Список використаних джерел налічує 217 найменувань і розміщений на 27 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Поняття та історико-правові передумови екологізації публічних закупівель України у рамках євроінтеграційного розвитку

Підписання нашою державою 21.03.2014 політичної та 27.06.2014 економічної частин Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [194] (далі – Угода про асоціацію), стало суттєвим поштовхом для активізації реформування національного законодавства у сфері публічних закупівель з метою приведення його у відповідність до європейських стандартів.

Не зважаючи на те, що Угода про асоціацію була ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII [154], чергове кардинальне оновлення закупівельного законодавства відбулося у зв'язку з прийняттям 19.09.2019 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» № 114-IX [124] (далі – Закон № 114-IX), який набрав чинності з 20.10.2019 і введений в дію з 19.04.2020 (крім розділу VI «Процедура торгів з обмеженою участю», який введений в дію з 19.10.2020). Цим документом Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII [153] викладений в новій редакції.

Серед новел, запроваджених Законом № 114-IX, на особливу увагу заслуговує посилення екологічної складової у закупівельній сфері. Зокрема, названим нормативно-правовим актом передбачена низка положень щодо: 1) прав замовника при визначенні технічних та якісних характеристик предмета закупівлі у тендерній документації встановлювати екологічні характеристики товарів, робіт і послуг (п. 3 ч. 2 ст. 22, ч. 3 ст. 23) [124] та визначати вимоги щодо підтвердження відповідності

таким характеристикам (ч. 5 ст. 23) [124]; 2) можливості замовника застосовувати у якості критерію оцінки тендерних пропозицій (пропозицій) вартість життєвого циклу, що дозволяє враховувати у його складі витрати екологічного характеру (ч. 3 і ч. 4 ст. 29) [124]; 3) прав замовника при встановленні критерію вартості життєвого циклу використовувати його самостійно або разом з іншими критеріями оцінки, у тому числі такими як застосування заходів охорони навколишнього середовища, які пов'язані із предметом закупівлі (п. 2 і п. 3 ч. 3 ст. 29) [124].

Наведені норми екологічного характеру, запроваджені Законом № 114-IX, є результатом послідовного наближення законодавства України до *acquis* ЄС у сфері закупівель, як це визначено в Главі 8 «Державні закупівлі» Угоди про асоціацію [194]. Зокрема, Угодою про асоціацію встановлено, що «... Сторони визнають важливість якнайповнішого врахування економічних, соціальних та екологічних інтересів не тільки свого відповідного населення, а й прийдешніх поколінь...» (ст. 289) [194], «Сторони співробітничать з метою сприяння обґрунтованому і раціональному використанню природних ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку з метою зміцнення зв'язків у сфері торговельної та екологічної політики та практики Сторін» (ст. 292) [194], «Сторони докладають зусиль для сприяння і заохочення торгівлі та прямих іноземних інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й технології, використання збалансованих джерел відновлюваної енергії та енергозберігаючих продуктів і послуг, а також екологічне маркування товарів, у тому числі шляхом усунення пов'язаних із цим нетарифних бар'єрів» (ст. 293) [194], «Жодна Сторона не повинна послаблювати або знижувати рівень охорони навколишнього середовища чи праці, передбачений в її законодавстві, з метою покращення торгівлі або інвестицій шляхом відмови чи часткового відступу або пропонування такої відмови чи часткового відступу від своїх законів, підзаконних актів або стандартів у такий спосіб, що впливає на торгівлю або інвестиції між Сторонами» (ст. 296) [194], «Сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої

економіки. ... Співробітництво здійснюється з урахуванням інтересів Сторін на основі рівності та взаємної вигоди, а також беручи до уваги взаємозалежність, яка існує між Сторонами у сфері охорони навколишнього середовища, та багатосторонні угоди у цій сфері» (ст. 360) [194].

Аналізований акт містить й низку інших норм екологічного характеру, які прямо або опосередковано вплинули та продовжують впливати на закупівельну сферу в Україні. Таким чином, саме послідовний рух України у рамках євроінтеграційного вектору її розвитку та необхідність виконання зобов'язань, взятих нашою державою згідно Угоди про асоціацію зумовили екологізацію національного права та законодавства у сфері публічних закупівель.

Слід зауважити, що інститут екологізації у літературі не є новим – його дослідження були та залишаються предметом уваги представників різних галузей науки, передусім економіки та юриспруденції, однак поняття «екологізація публічних закупівель» в умовах європейської інтеграції України в наукових розробках та у чинній національній нормативно-правовій базі відсутнє, а зміст екологічних аспектів правового регулювання національної закупівельної діяльності відповідно до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС) висвітлений фрагментарно [211, с. 252].

Беззаперечною у цьому плані є позиція В. І. Андрейцева, який стверджує: «Можна без перебільшення констатувати, що практично немає такої сфери діяльності, нормативно-правове регулювання якої не зачіпало б забезпечення її з позицій вимог екологічної безпеки, тобто реально у законотворчому процесі простежується процес екологізації багатьох галузей законодавства, який тісно пов'язаний із впровадженням у «тканину» матеріально-правових і процесуально-правових норм і приписів різних вимог, правил і нормативів екологічної безпеки» [4].

Зважаючи на існування широкого спектру підходів до розуміння екологічної безпеки в правовій літературі, для цілей дослідження питань екологізації публічних закупівель в Україні їх розгляд доцільно здійснювати саме в контексті доктрини

права екологічної безпеки, розробленої свого часу академіком В. І. Андрейцевим. Так, учений під правом екологічної безпеки розуміє систему правових норм та інших засобів, які спрямовані на створення правових умов для реалізації суб'єктивного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та захист його в разі порушення, а також регулювання відносин щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності з метою запобігання погіршенню екологічної обстановки, виникненню небезпеки для природних систем, населення, інтересів держави і юридичних осіб та здійснення системи заходів у разі виникнення екологічної небезпеки щодо ліквідації небезпечних наслідків, визначення режиму використання екологічно небезпечних територій і об'єктів, встановлення особливого статусу осіб, що постраждали від негативних наслідків природної стихії чи техногенного впливу, досягнення режиму безпечного існування населення і стану довкілля на місцевому, регіональному, національному і транснаціональному рівнях [4].

Ключові норми екологічного характеру щодо публічних закупівель, які містяться в Законі № 114-IX, прямо чи опосередковано взаємодіють майже з усіма вказаними складовими права екологічної безпеки та повністю узгоджуються із положеннями ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: екологічна безпека є такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей (ч. 1 ст. 50) [147]; екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів (ч. 2 ст. 50) [147].

Досі актуальною залишається й висловлена ще у 2013 році думка А. П. Гетьмана: «Останнім часом набули популярності стратегії «екологізації економіки», «екологічно чистого виробництва», «еко-ефективності» виробництва, переходу до «зеленої економіки» тощо. Однак зазначені новації економіко-правового регулювання в цій сфері ще потребують свого наукового осмислення та законодавчої підтримки» [43, с. 137].

Викладене визначає потребу в дослідженні не лише правових, але й теоретичних аспектів змістовного наповнення поняття «екологізація публічних закупівель» в умовах євроінтеграційного розвитку України. Так, на думку В. І. Крутякової та С. К. Харічкова, узагальнюючи різні теоретичні підходи до визначення екологізації, можна зробити висновок, що дана дефініція розглядається у двох аспектах. По-перше, як напрям і модель розвитку економіки, яка дозволяє усунути еколого-економічні протиріччя і забезпечити гармонійне поєднання середовища життєдіяльності людини і якості навколишнього середовища. По-друге, як система організаційних, технічних, технологічних та економічних заходів, що забезпечують підвищення ефективності використання природних ресурсів, зниження природоємності і екологоємності кінцевої продукції. Тут мова йде про екологізацію виробничої діяльності: «Екологізація технологій – запровадження заходів щодо запобігання негативних впливів виробничих процесів на природне середовище (розробка маловідходних технологій)» [75].

Слід зауважити, що аналізоване визначення екологізації виробничої діяльності й технологій значною мірою ґрунтується на положеннях п. «г» ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», яким «екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій» віднесена до основних принципів охорони навколишнього природного середовища [147]. Зважаючи на це, в контексті посилення екологічної складової матеріального виробництва наведене В. І. Крутяковою та С. К. Харічковим твердження є достатньо аргументованим і доречним, однак не може бути застосоване як універсальне загалом та для цілей публічних закупівель зокрема.

На думку Т. А. Сафранова, екологізація – це зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва на споживання одиниці продукції. Екодеструктивні процеси – процеси впливу на людину і природу, що призводять до соціальних, економічних або екологічних наслідків (забруднення, порушення

ландшафтів, прямий вплив на організм людини, вплив на особистість людини, вплив на біологічні об'єкти) [167, с. 206].

На увагу заслуговує визначення екологізації, запропоноване Т. В. Івановою, яка вказує, що екологізація – це поширення екологічних принципів та підходів на всі сфери життєдіяльності людського суспільства: культуру, науку, виробництво та соціальні явища. Передусім це стосується запровадження екологічної освіти та виховання з метою формування екологічно свідомого ставлення до навколишнього природного середовища, встановлення гармонійних зв'язків між природою та антропогенною діяльністю [58, с. 125]. Таким чином, суттєво розширюючи змістовне наповнення поняття «екологізація», дослідниця одночасно наголошує на тому, що екологізація – це процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських, юридичних та інших рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів та умов поряд із поліпшенням або хоча б збереженням якості довкілля [58, с. 124].

Досить широким є й визначення екологізації, яке запропоноване в підручнику «Екологічне управління»: «Під екологізацією розуміється проникнення екологічних аспектів у всі системи життєдіяльності і управління» [47, с. 87].

Однак найбільш комплексно та різнобічно, на нашу думку, зміст інституту «екологізація» розкривається у дослідженнях М. В. Краснової. Учена, зокрема, чітко розмежовує такі категорії, як «екологізація національної правової системи» й «екологізація національного законодавства». При цьому останню М. В. Краснова визначає як процес впровадження норм екологічного права в акти тих галузей законодавства, які регулюють управлінську, господарську, рекреаційну та іншу діяльність в тій мірі, в якій такі види діяльності впливають на навколишнє природне середовище [73, с. 106].

Досліджуючи ж питання екологізації національної правової системи, автор наголошує: «За допомогою права та інших способів людство намагається запобігти екологічній кризі і глобальним катастрофам, особливо за допомогою державних зусиль у цій найважливішій сфері суспільних відносин. Тому немає такого інституту

і предмета екологічного права, які ... не були б тісно пов'язані з проблемами екології і в яких не проектувалися б моделі правового регулювання суспільних відносин в цій галузі за допомогою положень інших галузей права, і навпаки, – в таких галузях мають відбиватися екологізовані правові норми у більшості їх інститутів» [73, с.107].

Більш того, аналізуючи науково-методологічні аспекти принципу екологізації національної правової системи України, учена одночасно розглядає екологізацію крізь призму екологічної функції держави та вказує на необхідність врахування й екологічної функції права, яка «... складає основу правового механізму екологічної функції держави» [73, с. 107]. Крім цього, маючи на увазі динаміку змісту екологічної функції держави, правових та організаційних форм і методів її здійснення, М. В. Краснова акцентує увагу на екологізованих методах правового регулювання: «Однією з актуальних форм правових методів є прийняття національних екологічних стратегій, концепцій, програм, планів, нормативно-правових актів з питань природокористування, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, а також правозастосовної та правоохоронної (природоохоронної) діяльності. Тому й інші галузі права мають дбати про ефективність їх розробки, прийняття та реалізацію» [73, с. 107].

Таким чином, визначаючи поняття «екологізація», дослідники розкривають його зміст за допомогою таких категорій, як «явище», «напрямок», «модель», «процес», «метод», «сукупність (або система) заходів». Нерідко визначення терміну здійснюється з вказівкою на сферу (об'єкт, вид діяльності тощо) екологізації. Зокрема, в науковій літературі використовують такі мовні конструкції, як «екологізація економіки», «екологізація господарської діяльності», «екологізація підприємницької діяльності», «екологізація інноваційної діяльності», «екологізація природокористування», «екологізація землекористування», «екологізація законодавства у сфері використання природних ресурсів», «екологізація аграрного законодавства» тощо [211, с. 254].

Слід зауважити, що нормативно-правова база України не містить визначень таких понять, як «екологізація» загалом та «екологізація публічних закупівель» зокрема. Однак процес оновлення чинного законодавства в державі в напрямі посилення екологічної складової при організації та здійсненні публічних закупівель з метою адаптації його до стандартів ЄС зумовлює необхідність запровадження категорії «екологізація публічних закупівель» в науковий обіг та, в перспективі, – у відповідні національні нормативно-правові акти.

Зокрема, на нашу думку, екологізацію публічних закупівель варто розглядати з кількох позицій [211, с. 254-255]: по-перше, як комплексну систему правових, організаційно-управлінських, технічних та експлуатаційних, технологічних, економічних, екологічних (у тому числі природоохоронних та ресурсо- й енергозберігаючих) заходів, способів і методів організації та здійснення закупівель для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад у товарах, роботах і послугах, які (товари, роботи і послуги) спричинятимуть якомога менший негативний вплив на людину та навколишнє природне середовище й матимуть при цьому якомога довший життєвий цикл відповідно до умов розробленої та затвердженої замовником тендерної документації / оголошення про проведення спрощеної закупівлі з урахуванням екологічних вимог асquis ЄС та з метою досягнення цілей сталого розвитку в умовах євроінтеграції України; по-друге, зважаючи на наявну в державі тенденцію щодо адаптації національних нормативно-правових актів до підходів ЄС стосовно якомога повнішого врахування екологічних характеристик при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг, поняття «екологізація публічних закупівель» може розглядатися для позначення посилення екологічної складової законодавства України у цій сфері відповідно до асquis ЄС. Перший із вказаних підходів дозволяє характеризувати аналізовану категорію з точки зору розуміння екологізації публічних закупівель як складової частини правової системи України, другий – з позицій національного закупівельного законодавства.

Свідченням неухильного та послідовного процесу наближення національної нормативно-правової бази у сфері публічних закупівель в частині її екологічних аспектів до стандартів ЄС є ті зміни, що відбувалися в українському законодавстві починаючи із запровадження закупівельної діяльності в країні, та які, власне, й призвели до сучасної його екологізації.

Інститут публічних (свого часу – державних) закупівель за весь період свого існування зазнавав суттєвих трансформацій. Відповідним чином змінювалося й правове регулювання закупівельної сфери, унормовуючи порядок та організацію здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави й територіальних громад з урахуванням наявних внутрішньо-політичних, соціально-економічних та міжнародних факторів, притаманних кожному з етапів розвитку України [207, с. 83].

На відміну від нормативно-правової бази, яка регламентувала національну закупівельну діяльність незалежної України до 19.04.2020, доволі детальні положення екологічного характеру при організації та здійсненні закупівель відповідно до стандартів ЄС з'явилися лише у зв'язку з прийняттям та набранням чинності Законом № 114-IX. Так, норми екологічного характеру були відсутні у первинних актах, які регулювали закупівлі за державні кошти в період 1991-1996 рр. Серед них, наприклад, можна назвати такі, як: Положення про Міністерство економіки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМ України) від 20.11.1991 № 322 (до головних завдань цього міністерства абз. 10 п. 3 було віднесено формування єдиного республіканського державного замовлення та забезпечення його матеріально-технічними ресурсами) [109]; Указ Президента України «Про державне замовлення в Україні» від 04.05.1992 № 289 [126]; Декрет КМ України «Про державний контракт і державне замовлення на 1993 рік» від 22.01.1993 № 14-93 [128]; Положення про порядок організації та проведення міжнародних торгів (тендерів) в Україні, затверджене постановою КМ України від 21.10.1993 № 871 [114]; Указ Президента України «Про державний контракт і державне замовлення на 1994 рік» від 28.10.1993 № 489/93 [129]; Указ Президента

України «Про державний контракт на 1995 рік» від 18.01.1995 № 62/95 [130]; Указ Президента України «Про задоволення державних і регіональних потреб у сільськогосподарській продукції на 1996 рік» від 18.01.1996 № 62/96 [131] та ін.

Не передбачалися екологічні норми при регламентації організації та здійснення закупівель й після переходу правового регулювання цього інституту на законодавчий рівень у зв'язку з прийняттям 22.12.1995 Закону України «Про поставки продукції для державних потреб» (як у первинній, так і в наступних його редакціях) [150]. Водночас перша згадка про необхідність врахування екологічних характеристик при здійсненні закупівель за кошти державного бюджету (як, власне, й перше використання терміну «закупівля») містилася у постанові КМ України «Про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг)» від 28.06.1997 № 694, якою було затверджене Положення про порядок організації та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг). Нормами останнього, зокрема, встановлювалося, що: 1) технічний потенціал постачальника (підрядника) підтверджується, крім іншого, «описом технічних можливостей постачальника (підрядника) та інформацією про заходи, що ним вживаються для забезпечення гарантії якості, екологічної безпеки продукції...» (пп. б) п. 20) [142] та 2) замовник торгів визначає переможця торгів на основі низки критеріїв, у тому числі таких, як «найвигідніша економічно тендерна пропозиція з урахуванням різних критеріїв її оцінки: ціни, дати поставки, поточних витрат, ефективності витрат, якості, естетичних і функціональних характеристик, екологічної чистоти...» (пп. б) п. 41) [142].

Однак в одинадцяти редакціях Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 22.02.2000 № 1490-III [132] подібні та будь-які інші положення екологічного характеру були відсутні. Єдина екологічна норма, яка містилася у Тимчасовому положенні про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти, затверджене постановою КМ України від 28.03.2008 № 274 – наступному нормативно-правовому акті з питань закупівель – передбачала серед основних критеріїв оцінки тендерних пропозицій учасників такий, як «якість та

функціональні характеристики, екологічна чистота» (абз. 5 п. 56) [191]. Однак ні у названому Тимчасовому положенні, ні в раніше згаданому Положенні про порядок організації та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг), затвердженому постановою КМ України від 28.06.1997 № 694, як і в тогочасній нормативно-правовій базі в цілому, визначення змісту категорії «екологічна чистота» не було, що суттєво утруднювало можливість застосування її як критерію оцінки тендерних пропозицій на практиці.

Подальше еколого-правове регулювання державних (а пізніше й публічних) закупівель, фактично, зводилося до одного положення: «Технічні, якісні характеристики предмета закупівлі повинні передбачати необхідність застосування заходів із захисту довкілля». Саме таке формулювання містилося в законах України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 № 2289-VI (п. 3 ч. 2 ст. 22, п. 4 ч. 3 ст. 38, п. 10 ч. 1 ст. 39-6) [137], «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 № 1197-VII (п. 3 ч. 2 ст. 22, п. 4 ч. 3 ст. 38) [138], а також до прийняття й набрання чинності Законом № 114-IX – в Законі України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII (п. 3 ч. 2 ст. 22) [153].

З цього приводу слушною є думка С. В. Берзіної, експерта Програми Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з навколишнього середовища (ЮНЕП) з питань сталого споживання та виробництва, екологічної сертифікації та маркування: «... переважна більшість замовників ставиться до цієї вимоги суто формально, вимагаючи від постачальника товару, надавача послуг чи виконавця робіт «виконання заходів із захисту довкілля», не вказуючи, яких саме, а також в який спосіб підтверджувати їх виконання. Учасник торгів підтверджує довідкою в довільній формі, що він «зобов'язується виконувати заходи із захисту довкілля», іноді посиляючись на дотримання природоохоронного законодавства. Ось і вся «екологічна» складова в технічній специфікації» [15, с. 8].

На недостатності тогочасної еколого-правової регламентації сфери публічних закупівель наголошували й окремі практики закупівельної діяльності, вказуючи, що «... замовник визначає в цілком загальний спосіб, що поставка/послуги «повинні не

шкодити довкіллю та передбачати заходи захисту довкілля». ... Більшість замовників не вдається до деталізації, оскільки законодавство встановлює дуже загальні вимоги та вкрай обмежені додаткові настанови. Загальний характер вимог у будь-якому разі дає повну свободу учасникам щодо того, як конвертувати подібні критерії в більш точні та об'єктивні пропозиції. ... Вибіркові перевірки відібраних тендерів, проведених у першому кварталі 2016 року, щодо різних видів договорів та з різних частин України засвідчили про існування досить стабільної тенденції використовувати загальні формулювання на кшталт «використання екологічно безпечних матеріалів», «відповідність вимогам щодо викидів для захисту природних ресурсів та здоров'я» або «відповідність основним державним політикам у сфері захисту довкілля під час видобутку»» [186].

Отже, можна констатувати, що до введення в дію 19.04.2020 нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 екологічні норми при регулюванні організації та здійснення закупівель в нашій державі були відсутніми, або ж носили певною мірою формальний характер. Прийняття ж Закону № 114-IX засвідчило реальність впровадження екологічної складової у закупівельну діяльність та може розглядатися як черговий крок у напрямі досягнення відповідності національного законодавства у сфері публічних закупівель відповідним стандартам ЄС. Одночасно таке суттєве оновлення правового регулювання закупівельної діяльності в Україні дозволяє зробити висновок про початок екологізації публічних закупівель як складової національного права та законодавства.

1.2. Сучасна екологічна політика України щодо публічних закупівель та підходи ЄС

Збереження й охорона довкілля, екологічна безпека, раціональне та збалансоване природокористування, а також забезпечення сприятливого для життя і здоров'я людини навколишнього природного середовища тривалий час були й залишаються актуальними проблемами сьогодення, на вирішення яких спрямовані

зусилля не тільки міжнародної спільноти загалом, але і кожної сучасної цивілізованої країни та об'єднань (союзів) держав зокрема. Стратегія розв'язання означених екологічних проблем в Україні, з огляду на посилення існуючих глобалізаційних процесів та відповідно до обраного країною євроінтеграційного вектору її розвитку, передбачає реалізацію пріоритетних національних програм у цій сфері з урахуванням прогресивного світового та європейського досвіду з цих питань і знаходить свій прояв у екологічній політиці держави. Остання, у свою чергу, характеризується упровадженням екосистемного підходу до регулювання ключових сфер державного та суспільного життя [203, с. 64].

На нинішньому етапі розвитку країни однією з таких сфер, у якій реалізовується екологічна політика держави, стала сфера публічних закупівель. Зокрема, запровадження в Україні системи зелених закупівель визначене як одне із завдань для досягнення цілі забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу нашої держави в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28.02.2019 № 2697-VIII [144]. При цьому слід зауважити, що попередній нормативно-правовий акт – Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджені Законом України від 21.12.2010 № 2818-VI [143] – не містив жодних норм екологічного характеру, які б регламентували національну закупівельну діяльність.

Визначення терміну «зелені державні закупівлі» наводиться в Повідомленні Європейської комісії (COM (2008) 400) «Державні закупівлі для покращення навколишнього середовища» від 16.07.2008 як «процес, за допомогою якого органи державної влади прагнуть закуповувати товари, послуги та роботи зі зниженим впливом на навколишнє середовище протягом усього їх життєвого циклу порівняно з товарами, послугами та роботами з тією ж основною функцією, яку в іншому випадку було б закуплено» [35]. Подібне формулювання з посиланням на Європейську комісію пропонується і в літературі з питань публічних закупівель: «процес, за допомогою якого державні органи прагнуть закуповувати товари,

послуги та роботи зі зменшеним впливом на навколишнє середовище та іншими перевагами протягом всього їх життєвого циклу у порівнянні з іншими конкурентними товарами, послугами та роботами аналогічного функціонального призначення» [92, с. 8].

З цього приводу потрібно зазначити, що акти Європейського Союзу регламентують передусім державні закупівлі, у той час як в Україні після набрання чинності Законом України «Про публічні закупівлі» (з 1 квітня 2016 року – для центральних органів виконавчої влади та замовників, що здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання; з 1 серпня 2016 року – для всіх замовників) [153] регулюються публічні закупівлі, оскільки закупівля товарів, робіт і послуг передбачена не тільки для забезпечення потреб держави, але й територіальних громад і, дещо пізніше, – для об'єднаних територіальних громад, тобто мова йде саме про публічні, а не лише державні кошти. Однак адаптація національного законодавства у сфері публічних закупівель здійснюється відповідно до стандартів ЄС щодо державних закупівель. Таким чином, «запровадження в Україні системи зелених закупівель», як це визначено у Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, поширюється на закупівельну діяльність і держави, і територіальних громад та об'єднаних територіальних громад.

Посилаючись на згадане вище Повідомлення Європейської комісії (COM (2008) 400), В. Г. Потапенко зауважує: «Для удосконалення системи інтегрованого екологічного управління існує добровільний механізм «зелених» державних закупівель. Державні «зелені» закупівлі є не зовсім коректним перекладом поняття Sustainable Procurement, яке англійською мовою означає сталі закупівлі» [115, с. 295]. На некоректності перекладу поняття Sustainable Procurement наголошує й А. В. Чернихівська [201, с. 162]. Такі твердження дослідників є певною мірою дискусійними, оскільки вказаний документ регламентує «Green Procurement», тобто саме зелені закупівлі, у той час як «Sustainable Procurement» дійсно позначає сталі закупівлі.

Ототожнення зелених і сталих закупівель, використання цих категорій як синонімів нерідко зустрічається в науковій літературі [193; 201]. Такий стан речей значною мірою пояснюється не тільки можливими недоліками офіційного та неофіційних перекладів текстів правових актів ЄС з англійської на українську мову, але й тим, що у низці документів Європейського Союзу застосовуються одночасно поняття як «зелених», так і «сталіх» закупівель. Одним із прикладів цього може бути й Повідомлення Європейської комісії (COM (2008) 400), у п. 5.1 якого мова йде про цілі сталих закупівель у Нідерландах, Австрії, Франції та Великобританії [35].

Ілюстрацією відсутності уніфікованого підходу до розуміння цих двох понять може бути й таке визначення: «Сталі закупівлі (sustainable procurement – англ.) ефективні закупівлі товарів, робіт та послуг з поліпшеними екологічними характеристиками з врахуванням вартості предмету закупівлі протягом життєвого циклу. Під поняттям «екологічні характеристики предмету закупівлі» слід розуміти споживання енергетичних та інших ресурсів, впливи на довкілля та здоров'я людини протягом життєвого циклу. Є одним з ключових інструментів сталого споживання та виробництва в приватному та державному секторах економіки. Відповідає завданням Цілі 12 Глобальних цілей ООН зі сталого розвитку «Відповідальне споживання та виробництво»» [184].

У той же час у своєму дисертаційному дослідженні «Правове регулювання державних закупівель в ЄС» І. В. Влялько констатує: «Значна увага в ЄС приділяється «зеленим» держзакупівлями, тобто, орган-замовник при закупівлі товарів, робіт чи послуг враховує екологічні чинники. Визначення предмету закупівлі є найкращим і найбільш прозорим способом введення екологічної складової в процедуру держзакупівель» [21].

Разом з тим, як ще 2016 року зазначалося у літературі: «Окрім сталих публічних закупівель, може застосовуватись і підхід екологічних (зелених) публічних закупівель. Ці два терміни дуже схожі за змістом, але різниця визначається факторами, які враховують при оцінці тендерних пропозицій» [92, с. 13]. З

наведеним положенням, на нашу думку, слід погодитися лише частково – у частині необхідності розмежування зелених і сталих публічних закупівель.

Зокрема, спираючись на положення єдиного документу ЄС, у якому міститься чітке визначення зелених закупівель, – Повідомлення Європейської комісії (СОМ (2008) 400) – під ними слід розуміти ті закупівлі, які передбачають, так би мовити, посилення екологічної складової, тобто закупівлі товарів, робіт і послуг з покращеними екологічними характеристиками, які одночасно спричиняють мінімально можливий негативний вплив на навколишнє природне середовище.

Одночасно зміст категорії «сталі закупівлі» доцільно розуміти виходячи із сутності концепції сталого розвитку. Концепція сталого розвитку вперше набула широкого поширення у зв'язку з проголошенням Всесвітньої стратегії збереження природи, розробленої з ініціативи ЮНЕП, Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) і Всесвітнього фонду дикої природи. У 1987 році в доповіді «Наше загальне майбутнє» Міжнародна комісія з навколишнього середовища й розвитку (МКНСР) приділила основну увагу необхідності «сталого розвитку», за якої «задоволення потреб теперішнього часу не підриває здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби».

Це формулювання поняття «сталий розвиток» зараз широко використовується в якості базової в багатьох країнах [56, с. 104-105]. Необхідність дослідження основних положень концепції сталого розвитку для з'ясування змісту сталих закупівель впливає й із норм Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожньої карти») (далі – Дорожня карта), схваленої розпорядженням КМ України від 24.02.2016 № 175-р, у якій наголошується, що «Реформа у сфері публічних закупівель пов'язана із політичними, правовими, соціальними, фінансовими, інституційними, етичними та технологічними завданнями, розв'язання яких сприятиме сталому соціально-економічному розвитку держави, конкурентоспроможності економіки та динамічній інтеграції України в міжнародні ринки, зокрема в спільний ринок ЄС» [188].

Слушною з цього приводу є думка В. В. Трофимової: «Стійкий (сталий) розвиток виражає достатньо просту ідею: досягнення гармонії між людьми, між суспільствами та природою, розв'язання протиріч, що існують у наш час (протиріччя між природою і суспільством, між екологією і економікою, між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, між багатими і бідними, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами, між теперішніми та майбутніми поколіннями тощо)» [192, с. 34].

Зважаючи на існування різних наукових підходів щодо змісту цієї концепції, Г. В. Анісімова зазначає: «... парадигма сталого розвитку тісно пов'язана з принципом гармонійної взаємодії суспільства й природи, становить основу для виникнення та формування інших принципів, які забезпечують гармонізацію суспільства і природи, належать до принципів законодавства, так званих принципів-ідей. На законодавчому рівні такий саме припис міститься й у преамбулі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що цілком виправдано, бо він ґрунтується на природно-правових засадах і має всезагальну значущість і цінність. Однак досі не існує єдиної точки зору щодо його тлумачення, а деякі фахівці взагалі вважають недоцільним його законодавче закріплення, пояснюючи це тим, що гармонійність взаємодії суспільства і природи – це об'єктивно існуючий зв'язок суспільства і природи, який передбачає узгоджену діяльність людей щодо природи з дотриманням законів природи, екологічно сприятливої експлуатації природних ресурсів, їх відтворення й охорони. Ураховуючи це, не випадково в еколого-правовій літературі звертається увага на основні компоненти гармонізації суспільства й природи: раціональне природокористування; якість природного середовища; оптимальний соціально-економічний розвиток регіонів; рівень здоров'я населення; стан трудового потенціалу та ін.» [10, с. 229].

Багато дослідників схилиються до розуміння сталих публічних закупівель як таких, що поєднують в собі економічну, соціальну та екологічну складову, які, у свою чергу, повинні перебувати в балансі. «Основною метою сталих публічних

закупівель є пошук співвідношення між екологічними, соціальними та економічними аспектами виробництва та споживання, а також балансування інтересів між учасниками ринку, такими як виробники, постачальники, споживачі, та захистом довкілля при придбанні товарів та послуг» [92, с. 8].

В літературі наявні різні інтерпретації розуміння сталого розвитку, однак їх зміст, як правило, зводиться до балансу трьох названих складових. Так, О. В. Шубравська визначає сталий розвиток як узгоджений розвиток економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища [214, с. 36].

О. В. Латишева наголошує, що пріоритетними напрямками стратегічного розвитку країни є досягнення економічної безпеки з урахуванням соціальної та екологічної складових потенціалу сталого розвитку держави, збалансування яких досягається за допомогою системи ефективного управління та регулювання на різних ієрархічних рівнях (як на рівні держави та регіональному рівні, так й на рівні підприємств) [77, с. 218].

На взаємоузгодженні усіх складових сталого розвитку акцентує увагу й В. С. Загорський: «Цілі сталого розвитку в Україні становитимуть нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів за економічним, соціальним та екологічним (природоохоронним) вимірами, спрямовану на формування суспільних відносин на засадах довіри, солідарності, рівності поколінь, безпечного навколишнього середовища. Основою сталого розвитку є невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток. Нові цілі мають забезпечити інтеграцію зусиль щодо економічного зростання, прагнення до соціальної справедливості і раціонального природокористування, що потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нових підходів до можливостей глобального партнерства» [51, с. 43].

Професори А. П. Гетьман та В. І. Лозо вказують, що сталий розвиток передбачає збереження загальної рівноваги й цінності основних природних запасів, перевизначення коротко-, середньо- і довгострокових вартісно-прибуткових оціночних критеріїв та інструментів, що віддзеркалюють реальні соціально-

економічні ефекти й цінності споживання і збереження, а також рівноправні розподіл і використання ресурсів між націями й регіонами світу в цілому [27, с. 73].

Авторський підхід до розуміння сталого розвитку пропонує й Д. В. Зеркалов: «Сталий розвиток – це процес змін, у якому експлуатацію ресурсів, напрямки інвестицій, орієнтацію науково-технічного розвитку та інституціональні зміни погоджено один з другим, і вони зміцнюють нинішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень. Багато в чому мова йде про забезпечення невтраченої в часі – від покоління до покоління – якості життя людей і природного капіталу. Фактично мова може йти не про негайне припинення економічного зросту взагалі, а про припинення, на першому етапі, нераціонального зростання використання ресурсів навколишнього середовища» [56, с. 105]. При цьому економічну, соціальну й екологічну складові сталого розвитку дослідник подекуди називає «точками зору»: «Концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної та екологічної» [56, с. 106], одночасно досить вдало розкриваючи змістовне наповнення кожного із названих елементів. Зокрема, на його думку, економічний підхід до концепції стійкості розвитку має на увазі оптимальне використання обмежених ресурсів і використання екологічних – природо-, енерго- та матеріалозберігаючих технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку й знищення відходів. Соціальна складова стійкості розвитку орієнтована на людину й спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, у тому числі, на скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми. З екологічної точки зору, сталий розвиток повинен забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем. Окремо Д. В. Зеркалов наголошує на тому, що «...всі три елементи сталого розвитку повинні розглядатися збалансовано» [56, с. 106, 107].

І. Я. Зварич також виокремлює «тріаду» сталості – економічну, соціальну й екологічну складові [53, с. 9] – та вказує на необхідність забезпечення

збалансованості економічного, соціального й екологічного вимірів сталого розвитку України [53, с. 33].

В. К. Малолітнева зазначає, що три стовпи сталого розвитку (екологічний, економічний та соціальний) зазвичай вважаються рівнозначними, однак за деякими підходами екологічну складову визнають головним і безкомпромісним елементом сталого розвитку. В обґрунтування такої ідеї покладене положення, що соціальна та економічна складові не тільки впливають на навколишнє середовище, а й не можуть існувати без нього. Проте дослідниця є прихильницею балансу усіх складових сталого розвитку, визнаючи їх взаємозалежність та вказуючи, що «... політика з охорони навколишнього середовища обов'язково матиме економічний та соціальний вплив, і навпаки» [80, с. 135-136].

Аналізуючи співвідношення складових сталого розвитку, А. Д. Урсул зауважує, що екологічні імперативи дійсно виявляються провідними у створенні та розумінні концепції сталого розвитку, однак у ході теоретико-методологічних досліджень стало зрозуміло, що сталий розвиток – це не просто додавання екологічного фактору до традиційного соціально-економічного розвитку, а принципово нові трансформації за всіма напрямками розвитку людства, тобто це є «інноваційно-діяльнісна революція» у всесвітньому масштабі [197, с. 82].

Розвиваючи ідею щодо інноваційності, А. П. Гетьман і Г. В. Анісімова вказують на неї як окрему складову сталого розвитку: «Як правило, складовими останнього вважають економічну, екологічну, соціальну, а також інноваційну, яка через синергетичну взаємодію з економічною, екологічною і соціальною складовими створює можливості для ефективної соціально-економічної діяльності й якісної зміни управлінських підходів і засобів утілення концепції. Таким чином, правильно розроблена екологічна політика, як, до речі, економічна і соціальна, сприятимуть забезпеченню сталого розвитку нашої держави» [23, с. 8]. В цілому погоджуючись із наведеним твердженням та безумовно визнаючи наявність інноваційного компонента в сталому розвитку загалом, для цілей сталих публічних закупівель вважаємо доцільним розглядати інноваційність не як їх окрему складову, а як

елемент, присутній у всіх трьох складових (економічній, соціальній та екологічній). Інноваційну складову в рамках нашого дослідження можливо також визначити як своєрідний механізм (систему інструментів чи підходів), за допомогою якого можливе ефективне досягнення цілей сталого розвитку й цілей сталих публічних закупівель в економічній, соціальній та екологічній сферах.

Такий висновок випливає зі змісту основних вітчизняних правових актів з питань закупівель, відповідних актів ЄС та нормативної бази щодо сталого розвитку й додатково може бути підтверджений положеннями Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV. Нормами цього документа встановлено, що інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери (абз. 2 ч. 1 ст. 1), а інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг (абз. 3 ч. 1 ст. 1) [139]. Головною ж метою державної інноваційної політики у ч. 1 ст. 3 визначається створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [139].

Крім цього, Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI визначені пріоритетні напрями інноваційної діяльності, якими є науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до цього Закону напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг

та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень (ч. 1 ст. 2) [152].

Вважаємо за необхідне підтримати думку В. К. Малолітневої, яка вказує, що субінститут публічних закупівель для розвитку інновацій характеризується особливим порядком проведення закупівель саме з метою розвитку інновацій, коли держава як замовник стимулює учасників до розробки відповідного інноваційного продукту [80, с. 41].

Недостатньо конкретизованим, на нашу думку, є таке визначення: «Сталий (збалансований, sustainable development) розвиток доцільно розуміти як такий розвиток регіону / країни, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем поглинати забруднення, відновлюватися і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь» [87, с. 5].

Комплексне системне розуміння змісту сталого розвитку пропонує О. Г. Осауленко, визначаючи його як процес збалансованого (sustanaible) економічного й соціального розвитку за умови дотримання екологічних критеріїв, відтворення природного середовища з урахуванням вимог нинішнього і майбутніх поколінь, в інтересах як конкретної людини (особистості), так і людства в цілому [99].

Сутність сталих публічних закупівель, а також співвідношення їх трьох складових елементів формулюється таким чином: сталі закупівлі – це процес, в якому задовольняється потреба в товарах, послугах, роботах чи комунальних послугах таким чином, що протягом всього життєвого циклу досягається співвідношення ціни і якості в термінах створення користі не тільки для організації, але також для суспільства та економіки з одночасною мінімізацією шкоди навколишньому середовищу.

Мета сталих закупівель – збалансувати вплив на навколишнє середовище, соціальні та економічні аспекти та співіснування суспільства під час закупівель товарів і послуг.

Сталі закупівлі прагнуть досягти прийняттого балансу між трьома стовпами сталого розвитку, тобто – економіки, суспільства і навколишнього середовища. Економічні чинники включають в себе такі витрати на товари та послуги протягом усього їх життєвого циклу, як придбання, підтримка, експлуатація та витрати на кінець терміну експлуатації (включаючи утилізацію відходів). Соціальні чинники включають соціальну справедливість і рівність, безпеку і захист, права людини та умови найму. Саме соціальною складовою сталі закупівлі відрізняються від подібних їм – зелених закупівель. Екологічні чинники включають в себе викиди в повітря, ґрунт і воду, зміну клімату, біорізноманіття, використання природних ресурсів та скорочення водних ресурсів протягом повного життєвого циклу продукції [183].

В цілому погоджуючись із наведеним твердженням, на нашу думку, слід вказати й на окремі застереження щодо відмінності сталих закупівель від зелених закупівель через існування у перших соціальної складової. Безумовно, зелені закупівлі мають на меті, як зазначалося, закупівлю товарів, робіт і послуг з покращеними екологічними характеристиками, які одночасно спричиняють мінімально можливий негативний вплив на навколишнє природне середовище. При цьому прямо соціальна складова у них дійсно відсутня, однак виключати їх позитивний вплив на соціальну сферу не можна. Прикладом може бути закупівля продуктів харчування (для закладів дошкільної та загальної середньої освіти, закладів охорони здоров'я тощо), лікарських засобів та медичних виробів, а також протезних виробів (у тому числі протезно-ортопедичних виробів, ортопедичного взуття), спеціальних засобів для самообслуговування та догляду, засобів пересування, інших засобів реабілітації для осіб з інвалідністю й осіб з числа пільгових категорій населення та ін.

Дискусійною, на наш погляд, є позиція В. К. Малолітневої, яка вказує, що зелені закупівлі є невід'ємною частиною сталих публічних закупівель [80, с. 184]. Одночасно вчена з посиланням на положення Договору про функціонування ЄС вдало обґрунтовує думку щодо особливого місця екологічної складової у політиці

ЄС порівняно з іншими вимогами соціального характеру: «Якщо вимоги щодо захисту прав споживачів враховуються, а вимоги, пов'язані зі сприянням високому рівню зайнятості беруться до уваги у діяльності ЄС, то вимоги щодо охорони довкілля повинні бути невід'ємною частиною визначення та реалізації політик і дій ЄС» [81, с. 7]. Також дослідниця підкреслює, що екологічні проблеми мають потенційний вплив на витрати в інших сферах життя, а політика з охорони навколишнього середовища, яка реалізовується при здійсненні зелених публічних закупівель, обов'язково матиме економічний та соціальний вплив і навпаки [81, с. 12].

Водночас, на нашу думку, окрім названого вище дискусійного положення, слід підтримати зроблений на основі аналізу досвіду зарубіжних країн із реалізації сталих закупівель висновок В. К. Малолітневої про те, що можна виділити найбільш поширені види закупівель, які відповідають трьом складовим сталого розвитку та охоплюються поняттям «сталі публічні закупівлі»: екологічна складова – зелені закупівлі, енергоефективні закупівлі, закупівлі для розвитку економіки із замкнутим циклом; соціальна – соціально відповідальні закупівлі; економічна – закупівлі для інновацій, закупівлі для розвитку чесної торгівлі, закупівлі для підтримки малих та середніх суб'єктів господарювання тощо [80, с. 136].

Виходячи з наведених вище аргументів, а також з урахуванням норм європейського права та національного закупівельного законодавства, доцільно розглядати зелені закупівлі як самостійний інститут, який своєю екологічною спрямованістю тісно переплітається зі сталими закупівлями, однак не є складовою частиною останніх. В українських реаліях закупівельної діяльності та у чинній нормативно-правовій базі більш вдалим може бути розуміння зелених закупівель як перехідного етапу до сталих закупівель, які, своєю чергою варто розглядати як закупівлі товарів, робіт і послуг, орієнтовані на досягнення мети дотримання балансу їх трьох складових: економічної, екологічної та соціальної.

Підтвердженням такого підходу можуть бути окремі норми Угоди про асоціацію [194] щодо напрямів співробітництва, якими розмежовуються екологічна

складова: «сприяння і заохочення торгівлі та прямих іноземних інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й технології, використання збалансованих джерел відновлюваної енергії та енергозберігаючих продуктів і послуг, а також екологічне маркування товарів, у тому числі шляхом усунення пов'язаних із цим нетарифних бар'єрів» (ст. 293) та необхідність досягнення цілей сталого розвитку: «сприяння обґрунтованому і раціональному використанню природних ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку» (ст. 292), «співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й ... реалізації довгострокових цілей сталого розвитку» (ст. 360).

В чинному Законі України «Про публічні закупівлі» [153] також спостерігаємо власне екологічну складову: право замовника встановлювати у тендерній документації екологічні характеристики товарів, робіт і послуг та визначати вимоги щодо підтвердження відповідності таким характеристикам (п. 3 ч. 2 ст. 22, ч. 3 ст. 23, ч. 5 ст. 23), можливість застосування у якості критерію оцінки тендерних пропозицій (пропозицій) вартість життєвого циклу (п. 2 ч. 3, ч. 4 ст. 29), а також поєднання економічних, екологічних та соціальних аспектів як складових сталих закупівель: застосування такого критерію оцінки тендерних пропозицій пропозицій, як «ціна / вартість життєвого циклу разом з іншими критеріями оцінки, зокрема, такими як: умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі» (п. 3 ч. 3 ст. 29).

На розвиток зелених закупівель з метою сприяння досягненню загальної мети сталого розвитку й про поєднання та взаємозв'язок екологічних і соціальних аспектів при формуванні сталих закупівель вказує й професор Крістофер МакКрудден [217, с. 257].

Слід зауважити, що крім розуміння економіки, суспільства (соціальної складової) та навколишнього середовища (екологічних чинників) як складових сталого розвитку, в літературі наявний підхід до їх трактування як цілей такого

розвитку: «Концепція сталого розвитку займає центральне місце серед глобальних політичних, правових та соціальних дискусій особливо після загострення екологічної ситуації у світі, що пов'язана зі швидким індустріальним розвитком, який відбувається на даний час. Ця концепція передбачає інтеграцію економічних, екологічних та соціальних цілей. Для досягнення цих цілей кожна країна може обирати різні інструменти» [78, с. 91].

Зважаючи на важливу роль сталих публічних закупівель, про цілі державної політики у сфері охорони навколишнього середовища, соціального захисту та економічної політики у публічних закупівлях говорить і В. К. Малолітнева. Дослідниця наголошує, що: «... це цілі державної політики, які реалізуються паралельно з функціональною метою публічної закупівлі – придбання державою товарів, робіт та послуг на найкращих умовах, що часто передбачає закупівлю товарів, робіт та послуг найкращої якості за найменшу ціну. Екологічні та соціальні аспекти можуть бути враховані на різних етапах закупівельних процедур, наприклад, на стадії формування технічних специфікацій або виконання договору про закупівлю» [82, с. 107].

Такий підхід, не заперечуючи розуміння сталого розвитку як збалансованого поєднання трьох складових, ґрунтується на змісті та формулюваннях ключових національних і міжнародних правових актів, які визначають необхідність досягнення цілей сталого розвитку в економічній, екологічній та соціальній сферах. До них, зокрема, слід віднести прийняту 25.09.2015 Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», якою оголошено новий план дій, орієнтований на виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку, що включає 17 цілей сталого розвитку і 169 завдань [100].

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», Указом

Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019 визначено необхідність забезпечення дотримання усіх сімнадцяти цілей, у тому числі: 1) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; 2) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; 3) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією; 4) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; 5) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; 6) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; 7) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів; 8) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; 9) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; 10) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; 11) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття [158].

Як вбачається з наведених положень, одинадцять із сімнадцяти цілей сталого розвитку, обов'язки дотримуватися яких взяла на себе Україна, тією чи іншою мірою стосуються екологічних аспектів організації діяльності та функціонування держави і задоволення потреб її населення. Зважаючи на те, що забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад в нашій країні здійснюється із застосуванням публічних закупівель, можна стверджувати, що вказані глобальні цілі повною мірою стосуються й правового регулювання закупівельної сфери України [206, с. 185-186].

З урахуванням викладеного, можна констатувати, що новели національного правового регулювання сфери публічних закупівель в частині його екологічних

аспектів спрямовані не лише на досягнення мети адаптувати законодавство України асquis Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію, але й реформувати його відповідно до вимог і реалій сьогодення в напрямі досягнення сформованих міжнародною спільнотою цілей сталого розвитку [206, с. 187].

Слід констатувати, що досить широка правова база ООН, Європейського Союзу й України з питань навколишнього природного середовища, раціонального природокористування та охорони довкілля, прийнята упродовж кількох останніх десятиліть, однозначно засвідчує посилення уваги з боку міжнародних, європейських та національних інституцій до необхідності вирішення нагальних екологічних проблем, наявних у суспільстві. Дієвим інструментом вирішення таких проблем на рівні окремої країни є екологічна політика, яку провадить держава на тому чи іншому етапі свого розвитку.

Однак при цьому, як слушно зауважує М. В. Краснова, еколоґо-правова наука не часто звертається до сфери дослідження поняття та правового забезпечення екологічної політики. Переважно такі питання розкриваються в навчально-методичній літературі в означенні екологічної функції держави при формуванні правового, організаційного, економічного та іншого механізму регулювання суспільних екологічних правовідносин [72, с. 10].

Така ситуація значною мірою зумовлена відсутністю визначення у вітчизняній нормативно-правовій базі самих термінів «екологічна політика», «державна екологічна політика», «екологічна політика держави» тощо. Зокрема, навіть у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII зміст категорії «екологічна політика» окреслюється лише шляхом вказівки на її цілі. Так, у преамбулі цього акту зазначено, що «... Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії

суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів» [147].

Не містить визначення екологічної політики й Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI. Водночас у ньому в ст. 9 регламентуються основні засади внутрішньої політики в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, у тому числі: 1) забезпечення конституційних прав громадян на безпечне довкілля, створення екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності населення, посилення просвітницької діяльності з інформування населення про екологічні норми і стандарти; 2) збереження навколишнього природного середовища, вдосконалення національної екологічної політики, стимулювання розвитку екобезпечних технологій; 3) впровадження системи екологічно збалансованого використання природних ресурсів [133].

Відсутність легальної дефініції «екологічна політика» зумовлює багатоманітність та неоднаковість підходів до розуміння цієї категорії в наукових колах. Так, А. П. Гетьман визначає екологічну політику як систему державних заходів, що визначають вплив суспільства на довкілля, тактику й стратегію збалансованого розвитку [44, с. 45].

Н. А. Малиш під екологічною політикою розуміє організаційну та регулятивно-контрольну діяльність суспільства і держави, спрямовану на охорону, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів, оздоровлення довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування та охорони природи, забезпечення норм екологічної безпеки [79].

У широкому розумінні розглядає екологічну політику Л. В. Жарова, визначаючи її як концептуально цілісну сукупність видів і форм суспільної діяльності, спрямовану на збереження природного середовища існування людини, гармонізацію взаємовпливів суспільства і довкілля, формування відношення суспільства до природи з метою її захисту й розвитку [49, с. 137].

Достатньо широке розуміння екологічної політики пропонує М. В. Краснова, зазначаючи, що екологічну політику можна представити як систему дій та

інституцій, яка забезпечує управління суспільними екологічними справами на різних рівнях з метою досягнення відповідної мети, здійснення контролю за діяльністю органів влади, заміни суб'єктів, які здійснюють владу в екологічних інтересах суспільства неефективно; це багатофункціональний соціальний феномен, який здатний забезпечувати залучення всіх членів суспільства до процесів вирішення сучасних екологічних проблем, пов'язаних зокрема з надмірним забрудненням довкілля внаслідок впливів різних видів господарювання [72, с. 10].

Таке формулювання учена визначає, ґрунтуючись на розумінні екологічної політики як сукупності громадсько-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх, організаційно-правових заходів суб'єктів – індивідів, груп, партій, держави тощо, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки [72, с. 10].

Власне бачення екологічної політики пропонує Є. В. Хлобистов: «Екологічна політика – комплекс організаційних та інституційних заходів, спрямованих на кредитно-фінансове забезпечення природоохоронної діяльності відповідно до розвитку продуктивних сил і соціальних пріоритетів щодо якості довкілля й раціонального природокористування» [199, с. 745].

На думку О. С. Заржицького, екологічна політика являє собою комплекс засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохорони та забезпечення нормальної життєдіяльності громадян [52, с. 9].

Таким чином, незалежно від акцентів, які наявні у наведених визначеннях й стосуються окреслення місця держави, суспільства і його інституцій, а також співвідношення їх ролі у регулюванні (здійсненні впливу) на довкілля задля вирішення екологічних проблем, названі автори однозначні у твердженнях стосовно того, що екологічна політика зорієнтована на охорону навколишнього природного середовища, ефективне природокористування, а також забезпечення екологічної безпеки та нормальної життєдіяльності людей [203, с. 65].

Водночас в нинішніх умовах розвитку України її екологічна політика не має обмежуватися виключно орієнтацією на охорону і збереження довкілля, раціональне використання природних ресурсів та екологічну безпеку. З цього приводу повністю підтримуємо позицію А. П. Гетьмана, який вказує, що національна екологічна політика в сучасних умовах розглядається як інтегрований фактор соціально-економічного розвитку України, який сприяє забезпеченню переходу до сталого розвитку економіки та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування [28, с. 56-57].

Учений також наголошує: «Екологічна функція як одна з основних функцій держави є результатом трансформації функції охорони навколишнього середовища (функції охорони навколишнього природного середовища, функції охорони природи, природоохоронної функції та ін.)» [24, с. 147]. При цьому А. П. Гетьман констатує, що мета екологічної функції держави в новому глобалізованому вимірі повинна полягати в підпорядкуванні суспільства екологічному імперативу, трансформація на цій основі сутності держави з абсолютною цільовою та функціональною спрямованістю всієї діяльності на реалізацію цього імперативу при збереженні умов життєдіяльності людства з одночасним вирішенням комплексу завдань національного й міжнародного характеру, що, у свою чергу, дасть можливість кардинально змінити ситуацію в екологічній сфері в напрямку забезпечення рівноваги в системі «природа – суспільство – людина» [24, с. 152].

Вказана тенденція стосовно нових підходів до розуміння екологічної політики в нинішніх умовах, не обмежуючи її виключно впливом на сферу природи, прослідковується у працях багатьох сучасних вчених. Так, на комплексності завдань екологічної політики, які повинні бути виконані, наголошує Г. В. Анісімова, відносячи до них такі: спрямування на збереження безпечного для існування живої й неживої природи довкілля; збереження здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища; досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи; охорона, раціональне використання й відтворення природних ресурсів, а головне – охорона довкілля в інтересах

нинішнього і майбутніх поколінь [9, с. 269]. Дослідниця також констатує, що «Сучасне уявлення про державну політику ґрунтується на дотриманні балансу екологічних, соціальних, економічних, політичних, культурних та інших інтересів» [8, с. 1].

На сьогоднішню потребу України у збалансованому розвитку, при якому виробництво та споживання будуть ощадливими й дбайливими до природних ресурсів, дадуть можливість природним екосистемам відновлюватися, бути безпечними для людей, підтримувати життєдіяльність прийдешніх поколінь вказує й Г. І. Балюк [12, с. 13].

З урахуванням наведених у дослідженнях провідних учених-екологів формулювань визначень екологічної політики в нинішніх умовах, зважаючи на новели вітчизняного законодавчого регулювання екологічних аспектів закупівельної діяльності, можна сформулювати теоретико-правове визначення сучасної екологічної політики України у сфері публічних закупівель, під якою слід розуміти комплексну систему дій, заходів та напрямів діяльності держави за участю суспільства, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку шляхом раціоналізації прямого й опосередкованого впливу людини та результатів її діяльності на довкілля, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорони й оздоровлення довкілля, збалансованого використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки (у тому числі безпеки життя і здоров'я людини) та підтримання екологічної рівноваги, стимулювання розвитку екоорієнтованих технологій тощо на усіх етапах здійснення закупівель товарів, робіт і послуг (з моменту планування закупівлі до укладення й виконання договору про закупівлю) для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад [203, с. 67].

Наразі можна констатувати, що в Україні екологічна політика держави у сфері публічних закупівель перебуває на етапі свого становлення й розвитку. Важливим стимулом до її формування стало підписання Угоди про асоціацію та необхідність

впровадження основних екологічних стандартів Європейського Союзу в національне закупівельне законодавство.

Зокрема, ст. 148 Глави 8 Розділу IV «Державні закупівлі» Угоди про асоціацію установлює, що «Сторони визнають внесок прозорого, недискримінаційного, конкурентного і відкритого тендерного процесу у сталий економічний розвиток і встановлюють у якості своєї мети ефективне, взаємне і поступове відкриття відповідних ринків закупівель. ... Це передбачає послідовне наближення законодавства України у сфері державних закупівель до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель, що супроводжуватиметься інституційною реформою та створенням ефективної системи державних закупівель на основі принципів, якими регулюються державні закупівлі Сторони ЄС...» [194].

Слід зауважити, що наближення національного закупівельного законодавства України до *acquis* ЄС не обмежується тільки нормами Глави 8 Розділу IV Угоди про асоціацію, оскільки сталий розвиток, як зазначалося, включає в себе, поряд з економічною, також соціальну й екологічну складові. Таким чином, реформування правового регулювання сфери публічних закупівель в Україні передбачає посилення його екологічного спрямування [209, с. 48].

Такий висновок прямо впливає з положень ст. 292 Глави 13 цього ж Розділу IV Угоди про асоціацію: «Сторони підтверджують своє зобов'язання щодо ефективної імплементації у своїх законах та практиках багатосторонніх угод з охорони навколишнього середовища, учасниками яких вони є. ... Сторони співробітничать з метою сприяння обґрунтованому і раціональному використанню природних ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку з метою зміцнення зв'язків у сфері торговельної та екологічної політики та практики Сторін» [194].

На необхідності удосконалення екологічного законодавства України як важливого напрямку становлення правової держави, її демократизації та системного приведення механізму правового регулювання до потреб сталого соціально-економічного та еколого-політичного розвитку держави, становлення у ньому громадянського суспільства, здатних вирішувати в існуючих реаліях нагальні

еколого-правові проблеми, реагувати на екологічні ризики і виклики природно-техногенного характеру аргументовано наголошує В. І. Андрейцев, мотивуючи це, крім іншого, необхідністю приведення його до рівня світових і європейських еколого-правових стандартів [7, с. 6, 11]. Вчений також зауважує, що інтеграція екологічної політики до програм соціально-економічного розвитку вимагає розробки і поширення відповідного блоку правового регулювання з урахуванням міжнародного досвіду у цій сфері [3, с. 17].

Про субсидіарність сучасної екологічної політики держави, тобто використання в екологічній політиці міжнародних норм і правил, якщо вони виявляються більш ефективними, ніж національні, говорять і Ю. С. Шемшученко та В. В. Костицький [213, с. 70].

Повною мірою це положення стосується й правової регламентації сфери публічних закупівель, особливо зважаючи на комплексність сучасного екологічного законодавства та об'єктивну необхідність його поширення на регулювання не тільки екологічних, природоохоронних, природоресурсних та еколого-безпекових, але й інших суспільних відносин, про що неодноразово зазначалося у юридичній літературі [25, с. 4; 74, с. 63; 3, с. 6].

Водночас національне законодавство у профільному акті щодо регулювання закупівель для забезпечення потреб держави, територіальних громад і об'єднаних територіальних громад у товарах, роботах і послугах фактично зосереджується лише на двох критеріях – економічному та (з урахуванням положень Закону № 114-IX) меншою мірою – на екологічному, практично упускаючи соціальний критерій [205, с. 179].

Останній частково реалізовується лише в нормах окремих статей Закону України «Про публічні закупівлі», які містять пряму вказівку на досягнення соціальних результатів. Прикладами можуть бути положення п. 8 ч. 7 ст. 3: «Придбання замовником товарів, робіт і послуг, вартість яких дорівнює або перевищує 50 тисяч гривень та є меншою за вартість, що встановлена у пунктах 1 та 2 частини першої цієї статті, здійснюється без застосування порядку проведення

спрощених закупівель, встановленого цим Законом, у разі якщо закупівля товарів і послуг здійснюється у підприємств громадських організацій осіб з інвалідністю», а також ч. 2 ст. 23 – «У разі якщо предмет закупівлі в подальшому буде використовуватися фізичними особами, технічні специфікації повинні складатися з урахуванням потреб осіб з інвалідністю або проектувальних вимог для врахування потреб усіх категорій користувачів» [153].

Зважаючи на викладене, видається доцільним внесення змін до Розділу III «Стратегічні цілі та завдання» Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, а саме: положення щодо «запровадження в Україні системи зелених закупівель» як одне із завдань для досягнення Цілі 2 «Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України» викласти в новій редакції – «запровадження в Україні системи зелених закупівель та, у подальшому, – системи сталих закупівель».

Закріплення в національному законодавстві України такої норми відображатиме довгострокову перспективу, стратегічні цілі у вітчизняній екологічній політиці в сфері публічних закупівель, орієнтованій на стандарти Європейського Союзу. У плані ж тактики, коротших часових рамок такої політики доцільно посилити екологічну складову в закупівельному законодавстві держави з урахуванням євроінтеграційного вектору її розвитку.

Варто зазначити, що при регламентації різних аспектів взаємодії сторін в Угоді про асоціацію використовуються такі конструкції, як «заходи, які необхідні для забезпечення захисту життя та здоров'я людей, тварин або рослин», «заходи, які стосуються збереження вичерпних природних ресурсів» (ст. 141); «співробітництво з питань охорони навколишнього середовища», «посилення природоохоронної діяльності», «збереження природних ресурсів», «підвищення природоохоронної ефективності» (ст. 360); «збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища», «розсудливе та раціональне використання природних ресурсів», «заходи, спрямовані на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища» (ст. 361) [194].

Наявні у чинному закупівельному законодавстві України положення щодо можливості застосування екологічних характеристик і критеріїв при організації та здійсненні закупівель уже є свідченням усвідомлення державою нагальної потреби посилення екологічної складової у цій сфері діяльності й підтвердженням готовності активізувати її практичне втілення. Однак подальше прагнення досягнення цілей сталого розвитку на нинішньому етапі функціонування нашої країни вимагає посилення еколого-правового регулювання сфери публічних закупівель, адже саме за допомогою дії екологічної складової можливе отримання значних соціальних результатів.

Нерозривність зв'язку екологічної та соціальної складової, їх взаємодія неодноразово підкреслювалися в науковій літературі: «Деградація довкілля підвищує нерівність через несприятливий вплив на фізичний і духовний стан людей. У свою чергу, нерівність людського розвитку посилює екологічну деградацію, зокрема внаслідок несформованості в суспільстві відповідних моральних і етичних настанов» [88, с. 19]. На соціальну обумовленість сучасної екологічної політики вказують і Ю. С. Шемшученко та В. В. Костицький, зазначаючи, що проблема охорони довкілля як життєвого простору людини охоплює і охорону природи, і раціональне використання природних ресурсів, і забезпечення екологічної безпеки здоров'я та життя людини [213, с. 67].

На існуванні нагальної потреби екологізації галузевого законодавства щодо охорони та використання природних (екологічних) об'єктів, забезпечення пріоритету норм і принципів екологічного законодавства, їх інтеграцію й систематизацію як умови активнішого просування України на шляху до сталого розвитку акцентують увагу А. П. Гетьман і В. А. Зуєв [26, с. 87].

Отже, з метою посилення екологічної складової в процесі організації та здійснення публічних закупівель доцільно доповнити систему принципів, за якими здійснюються закупівлі, принципом екологічності та закріпити його у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі» («Принципи здійснення публічних закупівель та недискримінація учасників»). Такий висновок випливає із того, що

нині у вказаному законі в числі принципів здійснення закупівель названа «максимальна економія, ефективність та пропорційність», тобто мова йде про необхідність при проведенні закупівель якнайповнішого врахування економічної складової. Максимальну економію та ефективність відносять до ключових принципів закупівель, зазначаючи, що замовники нерідко постають перед питанням, чому ж надати перевагу: максимальній економії чи ефективності. Указується, що при витрачанні бюджетних коштів важливо усвідомлювати необхідність економії, однак це може призвести до закупівлі менш якісного предмету закупівлі, що в результаті дає низьку ефективність закупівлі, а в тривалішому періоді часу може й зумовити надмірне витрачання коштів внаслідок високих витрат на експлуатацію чи використання придбаного товару (роботи, послуги) за нібито низькою ціною [202, с. 39].

Одним із варіантів вирішення конфлікту економії та ефективності й може стати принцип екологічності, оскільки, наприклад, застосування в закупівлях такого критерію оцінки, як вартість життєвого циклу (самостійно або ж разом з іншими критеріями) дозволить придбати товари, роботи чи послуги з найкращими технічними показниками та з урахуванням необхідності понесення замовником усіх витрат на використання (експлуатацію), технічне обслуговування та утилізацію. Тобто придбання предмета закупівлі, на перший погляд, за дорожчою ціною в результаті виявиться дешевшим, аніж подібний предмет закупівлі із первинно пропонованою нижчою ціною. Запровадження принципу екологічності також сприятиме досягненню балансу між економічними й екологічними цілями при здійсненні закупівель.

Більш того, принцип екологічності тісно переплітається із визначенням у науці екологічного права принципом гармонійного поєднання екологічних, економічних і соціальних інтересів населення в процесі здійснення природокористування та охорони навколишнього середовища [45, с. 90] як одного із принципів екологічного управління.

Як слушно зазначає М. В. Краснова, посилення ролі екологічного управління в системі державного управління України закріплено серед принципів національної екологічної політики з метою досягнення рівності трьох складових розвитку (економічної, екологічної та соціальної), яка зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку, а тому в цьому вбачається сучасний концепт екологічного права, як відповідної ідеології по врахуванню економічних, екологічних та духовних атрибутів природи [71, с. 7].

Отже, під принципом екологічності в публічних закупівлях пропонується розуміти заснований на концепції сталого розвитку та *acquis* ЄС принцип, який передбачає максимальне врахування екологічних критеріїв (вимог) при закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад як замовниками, так і учасниками процедури закупівлі / спрощеної закупівлі. Закріплення ж його у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі» стане ще одним важливим кроком на шляху реального здійснення вітчизняної екологічної політики в сфері публічних закупівель та повністю узгоджується із визначеною в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року метою державної екологічної політики – досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем [144].

Визначення екологічності як одного з принципів здійснення публічних закупівель, на нашу думку, матиме не лише важливе засадниче та методологічне значення, але й окреслює перспективи його практичного застосування, а саме при розгляді скарг стосовно закупівель Антимонопольним комітетом України (як органом оскарження) та вирішенні відповідних спорів судами. Так, Верховний Суд при оцінці аргументів учасників справи, висновків судів першої та апеляційної інстанцій і прийнятті відповідних рішень неодноразово посиляється не лише на

порушення замовниками та/або учасниками закупівель прямих норм закону, але й на недотримання (порушення) його принципів [205, с. 180]. Така правова позиція Верховного Суду викладена, зокрема, у його постановках від 26.02.2019 (справа № 925/683/18) [171], від 12.09.2019 (справа № 915/1868/18) [172], від 07.11.2019 (справа № 910/16309/18) [173], від 26.11.2019 (справа № 826/16757/16) [174], від 23.01.2020 (справа № 908/1066/19) [175], від 23.01.2020 (справа № 907/788/18) [176].

Посилання на порушення принципів здійснення публічних закупівель містяться й у рішеннях Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель: № 11440-р/пк-пз від 19.08.2019 [162], № 12959-р/пк-пз від 13.09.2019 [163], № 13242 -р/пк-пз від 18.09.2019 [164].

Необхідність закріплення принципу екологічності у закупівельному законодавстві України з метою адаптації його до стандартів Європейського Союзу прямо відповідає положенням Загальної програми дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» (сьомої програми дій ЄС у сфері навколишнього середовища), серед пріоритетних цілей якої у ст. 2 визначені такі: захищати, зберігати та збільшувати природний капітал Союзу; перетворити Союз на ресурсоефективну, «зелену» та конкурентоспроможну низьковуглецеву економіку; оберігати громадян Союзу від пов'язаних із навколишнім середовищем навантажень і ризиків для здоров'я та добробуту; максимально збільшити вигоди від екологічного законодавства Союзу шляхом покращення його дотримання; поліпшити базу знань і доказів для політики Союзу в галузі навколишнього середовища; забезпечити інвестиції для реалізації екологічної та кліматичної політики й усунути зовнішні екологічні наслідки економічної діяльності; покращити екологічну інтеграцію та послідовність екологічної політики; посилити сталість міст Союзу; підвищити ефективність розв'язання Союзом екологічних і кліматичних проблем міжнародного характеру [161].

Не зважаючи на те, що названий документ був прийнятий на період до 31 грудня 2020 року, однак у ньому викладене перспективне бачення на 2050 рік життя в умовах екологічних меж планети. Положення сьомої програми дій ЄС у сфері навколишнього середовища залишаються актуальними й у контексті задекларованих ще 25.03.1957 у ст. 174 Договору про заснування Європейської Спільноти цілей політики Спільноти щодо довкілля: берегти, охороняти та поліпшувати стан довкілля; берегти здоров'я людей; виважено й раціонально використовувати природні ресурси; сприяти на міжнародному рівні розв'язанню регіональних та світових проблем довкілля [40]. Крім цього, закріплення принципу екологічності в Законі України «Про публічні закупівлі» відповідає стратегії Європейського Союзу щодо виконання плану Об'єднаних Націй до 2030 року та цілей сталого розвитку і Європейської Зеленої Угоди (European Green Deal) як її складової. Як зазначається в літературі, у рамках Зеленої угоди Єврокомісія переорієнтує процес економічної координації на інтеграцію цілей сталого розвитку ООН, поставлення добробуту громадян у центр економічної політики і цілей сталого розвитку в основу політики та дій ЄС [29].

Резюмуючи, можна стверджувати, що екологічна політика України у сфері публічних закупівель перебуває на етапі свого становлення та розвитку. Сучасний стан її здійснення значною мірою визначається активізацією процесів подальшої адаптації законодавства України *acquis* Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію, при цьому стратегічні завдання щодо формування в нашій країні системи екологоорієнтованих закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад будуть виконуватися з урахуванням необхідності ширшого запровадження в національне правове поле та закупівельну практику світових підходів і європейських стандартів у цій сфері.

1.3. Співвідношення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель і acquis Європейського Союзу

Правовою основою для формування незалежною Україною євроінтеграційного вектору її розвитку стали положення Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990, у якій було проголошено, що «Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, ... безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [33].

Подальша нормативно-правова база, прийнята в Україні, однозначно засвідчила обрання державою курсу на європейську інтеграцію як стратегічну мету її розвитку. Серед ключових документів, у яких фіксувався європейський вибір України, слід назвати такі: постанова Верховної Ради України (далі – ВР України) від 02.07.1993 «Про основні напрями зовнішньої політики України» [145]; Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11.06.1998 № 615/98 [187]; Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 [125]; Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [133]; постанова Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» від 13.03.2014 № 874-VII [149] та ін. Нині підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотність європейського курсу України [68] задекларовані в преамбулі Конституції України – Основного Закону держави.

Водночас питання приведення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель до стандартів ЄС тривалий час залишалися поза увагою українського законодавця. Так само детально не регламентувалися взаємовідносини в екологічній та закупівельній сферах між Україною і тогочасними європейськими інституціями у дво- й багатосторонніх документах. Наприклад, в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 у ст. 51

лише окреслювалися перспективи зближення вітчизняного законодавства із законодавством Співтовариства: «1. Сторони визнають, що важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства. Україна вживе заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведенне у відповідність до законодавства Співтовариства. 2. Зокрема, приблизна адекватність законів матиме місце в таких галузях: ... державні закупки, охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин, навколишнє середовище...» [196].

Лише підписання у 2014 році Угоди про асоціацію стало поштовхом до реального реформування національної закупівельної сфери та запровадження у її регулюванні екологічної складової. Питанням закупівель в Угоді про асоціацію присвячено Главу 8 «Державні закупівлі», ст. ст. 152 та 153 якої були передбачені розробка Україною комплексної «дорожньої карти» з реалізації положень цієї глави із відповідними часовими графіками та ключовими поетапними результатами, а також зобов'язання держави щодо забезпечення поступового приведення існуючого та майбутнього законодавства у сфері державних закупівель у відповідність до *acquis* ЄС у вказаній сфері [194].

У рамках оновлення вітчизняного закупівельного законодавства 25.12.2015 був прийнятий новий Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII. Цю подію в літературі подекуди називають «першою закупівельною революцією», передусім у зв'язку із запровадженням системи Prozorro – електронної системи закупівель як інформаційно-телекомунікаційної системи, що забезпечує проведення процедур закупівель, створення, розміщення, оприлюднення та обмін інформацією і документами в електронному вигляді, до складу якої входять веб-портал Уповноваженого органу, авторизовані електронні майданчики, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією та документами (п. 6 ч. 1 ст. 1 першої редакції Закону України «Про публічні закупівлі») [153].

Відмова від так званих «паперових» закупівель та перехід на їх здійснення в електронному вигляді, реалізовані у названому законі, ознаменували перехід

нормативно-правового регулювання національної закупівельної сфери на новий рівень, орієнтований на підходи Європейського Союзу з цих питань та відповідно до зобов'язань, взятих на себе Україною у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію.

Однак попри низку позитивних нововведень, у першій редакції Закону України «Про публічні закупівлі» в частині еколого-правового регулювання публічних закупівель містилося єдине положення: «Технічні, якісні характеристики предмета закупівлі повинні передбачати необхідність застосування заходів із захисту довкілля» (п. 3 ч. 2 ст. 22) [153], яке було продубльоване з попереднього закупівельного законодавства. При цьому, як зазначалося, замовниками у тогочасній документації конкурсних торгів ця норма виконувалася формально, шляхом застосування загальних формулювань, як-от: «При виконанні днопоглиблювальних робіт, що є предметом закупівлі, учасник повинен дотримуватися вимог чинного законодавства із захисту довкілля»; «На запропонований товар під час його транспортування, виробництва тощо повинні застосовуватися заходи із захисту довкілля, передбачені законодавством України. Технічні, якісні характеристики товару за предметом закупівлі повинні відповідати встановленим/зареєстрованим чинним нормативним актам чинного законодавства (державним стандартам, технічним умовам), які передбачають застосування заходів із захисту довкілля»; «Предмет закупівлі (продукція, тара, пакування, транспортування, послуги, роботи і т. п.) не повинні завдавати шкоди навколишньому середовищу і передбачати заходи щодо захисту навколишнього середовища»; «При здійсненні учасником будь-яких заходів, пов'язаних з виконанням своїх обов'язків з постачання замовнику зазначеного в даній документації конкурсних торгів предмета закупівлі, повинні застосовуватися заходи щодо захисту навколишнього середовища, передбачені законодавством України та/або міжнародним законодавством для даного типу предмета закупівлі» [14] тощо.

Перед введенням Закону України «Про публічні закупівлі» в дію (з 1 квітня 2016 року – для центральних органів виконавчої влади та замовників, що здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання; з 1 серпня 2016 року –

для всіх замовників), на виконання ст. 152 Угоди про асоціацію була прийнята Дорожня карта [188], а також план заходів щодо її реалізації.

Потрібно зауважити, що в додатку XXI до Угоди про асоціацію передбачені наближення та імплементація в національне закупівельне законодавство України положень (елементів) Директиви 2004/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур здійснення публічних закупівель товарів, робіт та послуг і Директиви 2004/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур публічних закупівель установами, що діють у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах [194]. Однак, як наголошується у Дорожній карті, у зв'язку з ухваленням у 2014 році ЄС нових директив (Директиви 2014/24/ЄС від 26 лютого 2014 року про державні закупівлі, якою скасовується Директива 2004/18/ЄС (далі – Директива 2014/24/ЄС), і Директиви 2014/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року щодо здійснення закупівлі організаціями, що працюють у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах, якою скасовується Директива 2004/17/ЄС (далі – Директива 2014/25/ЄС)), а також зважаючи на ухвалення Директиви 2014/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про присудження концесійних договорів та Директиви 2014/55/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 року про електронні інвойси у сфері державних закупівель, у процесі адаптації законодавства України до законодавства ЄС планується враховувати термінологію, процедури та інші норми саме цих нових Директив ЄС у сфері публічних закупівель [188].

Дорожня карта охоплює період до 31 грудня 2022 року та включає основні напрями розвитку і вдосконалення системи публічних закупівель упродовж п'яти етапів реформи [188], що відповідає Індикативному графіку інституційних реформ, адаптації законодавства та надання доступу до ринку, визначеному в Додатку XXI до Угоди про асоціацію [194]: 1) перший етап повинен був бути завершеним протягом шести місяців з дати набрання чинності Угодою про асоціацію (1 січня – 31 грудня 2016 року). До основних завдань цього етапу відносилися імплементації

ст. 150 глави 8 розділу IV Угоди про асоціацію щодо найбільш суттєвих принципів та правових концепцій, основи інституційної структури закупівель в Україні згідно зі стандартами ЄС; 2) другий етап повинен завершитися протягом трьох років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію (1 січня 2017 року – 31 грудня 2018 року). У його рамках передбачалося внесення до законодавства України окремих змін щодо термінології, стандартних процедур, а також приведення вітчизняного законодавства у концептуальну відповідність з вимогами директив ЄС у сфері закупівель; 3) третій етап мав завершитися протягом чотирьох років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію (1 січня – 31 грудня 2019 року), а його основним результатом повинна бути гармонізація правил укладення договорів закупівлі товарів, робіт чи послуг суб'єктами господарювання, яким надані спеціальні або виключні права для надання послуг економічної інфраструктури, комунальних послуг населенню і які зазвичай займають монопольне становище на ринку; 4) четвертий етап передбачено завершити протягом шести років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію (1 січня 2020 року – 31 грудня 2021 року) і в результаті імплементації передбачених нею зобов'язань, зокрема запровадження сучасних інституційних механізмів, у його рамках має бути забезпечена можливість для функціонування моделі централізованої закупівлі, широкого застосування рамкових угод та електронних засобів закупівлі; 5) п'ятий етап заплановано завершити протягом восьми років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію (2022 рік). Основним результатом цього етапу прогнозується забезпечення доступу до ринків товарів, робіт і послуг, що закуповуються не лише для потреб державних замовників, але й підприємств, які забезпечують функціонування економічної інфраструктури на підставі спеціальних та виключних прав у галузях енергетики, водопостачання, транспорту, поштових послуг тощо.

У частині еколого-правового регулювання публічних закупівель в Україні у рамках другого етапу реформування передбачалося встановлення стандартів підтвердження якості продукції, робіт та послуг, методів управління господарською діяльністю, критеріїв екологічного виробництва тощо (статті 57, 58, 62 Директиви

2014/24/ЄС), а також у межах третього етапу – проведення адаптації до положень Директив 2014/24/ЄС щодо: умов інтеграції соціальних та екологічних стандартів та вимог до виконавців контрактів або до продукції, що закуповується для державних потреб, як характеристик та елементів оцінки пропозицій у процедурах закупівлі (статті 74 і 77 Директиви 2014/24/ЄС); стандартів підтвердження якості продукції та міжнародних стандартів маркування продукції; вимог та методів визначення вартості закуплених товарів, робіт та послуг з розрахунку їх повного життєвого циклу та додаткових витрат на екологічні, соціальні та технологічні наслідки використання відповідної продукції (статті 31, 68, 78-82 Директиви 2014/24/ЄС) [106].

Саме у рамках третього етапу реформування сфери публічних закупівель Закон України «Про публічні закупівлі» згідно із Законом № 114-IX був викладений у новій редакції. Зважаючи на радикальність змін, внесених до Закону України «Про публічні закупівлі», прийняття Закону № 114-IX ознаменувало собою так звану «другу закупівельну революцію». Так, в преамбулі оновленого Закону України «Про публічні закупівлі» задекларовано, що цей нормативно-правовий акт, крім іншого, має на меті адаптувати законодавство України *acquis* Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію [153]. Необхідність адаптації вітчизняного закупівельного законодавства до положень основних Директив ЄС у цій сфері визначалася не лише нормами Дорожньої карти, але й закріплювалася як завдання в системі заходів з виконання Угоди про асоціацію, передбачених Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – План заходів з виконання Угоди про асоціацію) [105], затвердженим постановою КМ України від 25.10.2017 № 1106 [122]. Не зважаючи на те, що вказана постанова була прийнята після схвалення Дорожньої карти, однак визначені в затвердженому нею плані заходів завдання щодо адаптації в цілому відповідають тим, які закріплені як в самій Дорожній карті, так і в плані заходів щодо її реалізації.

Стосовно екологічних аспектів публічних закупівель План заходів з виконання Угоди про асоціацію передбачає, зокрема, адаптацію законодавства України до положень Директив ЄС щодо: правил визнання технічних та фінансових підтвердних документів, сертифікатів, результатів експертизи та інших підтвердних документів із державами – членами ЄС (статті 60 і 62 Директиви 2014/24/ЄС) (завдання № 642); умов інтеграції соціальних та екологічних стандартів та вимог до виконавців контрактів або до продукції, що закуповується для державних потреб, як характеристик та елементів оцінки пропозицій у процедурах закупівлі (статті 74 і 77 Директиви 2014/24/ЄС) (завдання № 648); стандартів підтвердження якості продукції та міжнародних стандартів маркування продукції, вимог та методів визначення вартості закуплених товарів, робіт та послуг з розрахунку їх повного життєвого циклу та додаткових витрат на екологічні, соціальні та технологічні наслідки використання відповідної продукції (статті 31, 68, 78-82 Директиви 2014/24/ЄС) (завдання № 648) [105].

У Плані заходів з виконання Угоди про асоціацію містяться й інші завдання екологічного спрямування, які прямо не стосуються сфери публічних закупівель, однак у перспективі можуть впливати на закупівлю товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад. Це стосується, наприклад, встановлення вимог екодизайну, енергоефективності щодо окремих категорій товарів, шумового випромінювання у навколишнє природне середовище від обладнання, екологічного класу палива, екологічно сприятливого автомобільного транспорту тощо.

В системі завдань, визначених Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію, окрема увага приділяється співробітництву нашої держави у сфері публічних закупівель зі Світовою організацією торгівлі (далі – СОТ). В цьому напрямі передбачається участь України у роботі Комітету СОТ з питань державних закупівель як Сторони Угоди СОТ про державні закупівлі, зокрема в переговорному процесі щодо приєднання нових Сторін (завдання № 646) [105]. Так само участь України у роботі Комітету СОТ з питань державних закупівель передбачена в

рамках міжнародного співробітництва у сфері публічних закупівель нормами Дорожньої карти. Цим же нормативно-правовим актом серед основних напрямів його реалізації визначено двосторонню та багатосторонню взаємодію з відповідними державними органами й міжнародними організаціями, які представляють інтереси іноземних держав або членів міжнародних організацій у сфері публічних закупівель, а також приєднання України до міжнародних угод та структур з метою гармонізації принципів і процедур публічних закупівель на умовах взаємності, запровадження в системі публічних закупівель міжнародних технічних стандартів та обміну інформацією про публічні закупівлі [188].

Слушною з цього приводу є позиція А. В. Духневича, який наголошує на такому: ураховуючи, що держави – члени ЄС одночасно є членами СОТ, членство України в СОТ зобов’язує органи державної влади забезпечувати виконання взятих зобов’язань перед іншими учасниками цієї організації, а також дотримуватися нормативних положень багатосторонніх угод з огляду на об’єктивні й суб’єктивні чинники природного, державно-правового, економічного, соціального, політичного, демографічного, екологічного та іншого характеру, які пов’язані зі вступом нашої держави до СОТ, який відбувся у 2008 році [42, с. 9, 14]. Учений також указує, що вступ України до СОТ передбачає необхідність запровадження державою в особі її органів, органами місцевого самоврядування й громадянськими інституціями таких системних економічних, правових та інституційних змін, які були б спрямовані, крім іншого, на забезпечення прогресивного економічного та соціального розвитку з метою впровадження європейських стандартів життя й вихід України на провідні позиції у світі та набуття нею членства в ЄС [42, с. 27].

Водночас ключовий акт СОТ з питань закупівель – Угода про державні закупівлі [195] від 15.04.1994 – у первинній редакції містив лише окремі норми екологічного характеру при організації та здійсненні закупівельної діяльності, що регламентували вимоги до технічних специфікацій, котрі встановлювали характеристики товарів чи послуг, які мали закуповуватися (у тому числі такі як якість, безпека використання, пакування та маркування, процеси та способи їх

виробництва), а також положень щодо застосування існуючих міжнародних і визнаних національних стандартів, національних технічних регламентів і будівельних норм (ст. VI); включення до тендерної документації вимоги про подання сертифікатів відповідності й визначення у ній критеріїв для укладення контракту, включаючи будь-які фактори, інші ніж ціна, які повинні враховуватися при оцінці пропозицій (ст. XII) та деякі інші.

Однак у переглянутій угоді відповідно до Протоколу про внесення змін до Угоди про державні закупівлі [157] від 30.03.2012 передбачені й нові еколого-правові норми у закупівельній сфері: «Для більшої певності Сторона, в тому числі її замовник, може... розробляти, приймати або застосовувати технічні специфікації, які сприяють збереженню природних ресурсів чи захисту навколишнього середовища» (ч. 6 ст. X); «Критерії оцінки, викладені у повідомленні про намір здійснити закупівлю або в тендерній документації можуть, серед іншого, включати цінові та інші вартісні фактори, якість, технічні переваги, екологічні характеристики і строки поставки» (ч. 9 ст. X).

Зважаючи на викладене, у зв'язку з приєднанням України до Угоди про державні закупівлі відповідно до Закону України від 16.03.2016 № 1029-VIII [151], можна констатувати, що адаптуючи національне закупівельне законодавство до *acquis* ЄС, наша держава наближує вітчизняне еколого-правове регулювання не лише до відповідних європейських, але й світових підходів у цій сфері.

Норми екологічного характеру, які містяться у ст. X Протоколу про внесення змін до Угоди про державні закупівлі, знайшли своє закріплення у відповідних положеннях Закону України «Про публічні закупівлі». Останнім, зокрема, передбачені [153]: 1) право замовника встановлювати в технічній специфікації як складовій тендерної документації вимоги щодо екологічних характеристик предмета закупівлі (товарів, робіт або послуг) за умови, що такі вимоги є достатньо точними, щоб предмет закупівлі однозначно розумівся замовником і учасниками (п. 3 ч. 2 ст. 22, ч. 3 ст. 23); 2) право замовника вимагати від учасників підтвердження того, що пропоновані ними товари, послуги чи роботи за своїми екологічними чи іншими

характеристиками відповідають вимогам, установленим у тендерній документації. У разі встановлення екологічних чи інших характеристик товару, роботи чи послуги замовник повинен в тендерній документації зазначити, які маркування, протоколи випробувань або сертифікати можуть підтвердити відповідність предмета закупівлі таким характеристикам (абз. 1 ч. 5 ст. 23); 3) можливість застосування у якості критеріїв оцінки тендерних пропозицій (пропозицій) вартості життєвого циклу або ціни / вартості життєвого циклу разом з іншими критеріями оцінки, у тому числі такими, як застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі (пункти 2, 3 ч. 3 ст. 29).

Наведені норми Закону України «Про публічні закупівлі» практично дублюють [208, с. 124] відповідні положення ключових директив ЄС з питань закупівель – Директиви 2014/24/ЄС та Директиви 2014/25/ЄС. Стосовно еколого-правового регулювання закупівель Директивою 2014/24/ЄС [37], зокрема, передбачаються такі норми: 1) право замовників, які б хотіли придбати роботи, товари або послуги з конкретними екологічними, соціальними чи іншими характеристиками, посилаючись на конкретне маркування (європейське, національне екомаркування або будь-яке інше маркування) за умови, що вимоги до такого маркування пов'язані з предметом контракту (п. 75 преамбули); 2) право замовників вимагати вжиття заходів екологічного менеджменту або схем, які застосовуватимуться при виконанні державного контракту, що включає в себе сертифікати екомаркування Ecolabel, які містять критерії екологічного менеджменту (п. 88 преамбули); 3) визначення замовниками економічних та якісних критеріїв, пов'язаних з предметом контракту, а також застосування екологічних і соціальних аспектів як можливих критеріїв присудження контракту (п. 92 преамбули); 4) встановлення права замовників (навіть у випадку визначення національними положеннями фіксованих цін на товар, винагороди за послуги) оцінити співвідношення ціни і якості на основі інших факторів, ніж тільки вартість або винагорода (зокрема, врахування екологічних аспектів, наприклад, чи були надруковані книги на папері з вторсировини або з легковідновлюваної деревини, чи

оцінена вартість впливу на довкілля) (п. 93 преамбули); 5) можливості замовників з метою поліпшення інтеграції соціальних і екологічних чинників у процедури закупівель використовувати критерії присудження або умови виконання контракту, що відносяться до робіт, товарів або послуг на будь-якій стадії їхнього життєвого циклу. При цьому умови виконання контракту, які стосуються охорони навколишнього середовища, можуть, наприклад, включати доставку, упаковку й утилізацію продукції, а також мінімізацію відходів або ефективність використання ресурсів щодо контрактів на виконання робіт і надання послуг (п. 97 преамбули); 6) формулювання замовниками технічних специфікацій з точки зору вимог до продуктивності або функціональності, включаючи екологічні характеристики, за умови, що параметри є досить точними, щоб дозволити учасникам торгів визначити предмет договору і дозволити замовнику присудити контракт (ст. 42); 7) за наявності у замовника наміру придбати роботи, товари або послуги з конкретними екологічними, соціальними чи іншими характеристиками, він має право в технічних специфікаціях вимагати певне маркування (ст. 43); 8) право замовника вимагати, щоб суб'єкти господарювання надавали протоколи випробувань від органу з оцінки відповідності або сертифікат, виданий таким органом у якості засобу підтвердження відповідності вимогам або критеріям, викладеним у технічних специфікаціях (ст. 44); 9) врахування затрат протягом життєвого циклу продукту, послуг або робіт, у тому числі понесені замовником чи іншими користувачами витрати, віднесені до зовнішніх екологічних чинників, пов'язаних з продуктом, послугами або роботами протягом свого життєвого циклу, за умови, що їхня грошова вартість може бути визначена і підтверджена; такі витрати можуть включати витрати на викиди парникових газів, викиди інших забруднюючих речовин та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на зміни клімату (ст. 68) та деякі інші.

Подібні положення в частині екологічних аспектів закупівельної діяльності містить і Директива 2014/25/ЄС, до норм якої передбачено адаптувати законодавство України згідно з Дорожньою картою. З цих питань Директива

2014/25/ЄС визначає наступне [38]: 1) можливість організацій-замовників для закупівлі робіт, товарів або послуг з конкретними екологічними, соціальними або іншими характеристиками вказувати конкретний вид маркування (європейське, міжнародне, національне екомаркування або будь-який інший вид маркування) за умови, що вимоги щодо маркування прив'язані до предмету контракту, як-от опис продукту та його представлення, в тому числі вимоги до упаковки (п. 85 преамбули); 2) за умови визначення національними положеннями оплати певних послуг або встановлення фіксованих цін на певні товари співвідношення «ціна-якість» можна оцінити за допомогою інших чинників, аніж лише ціна або винагорода. До таких чинників можуть бути віднесені екологічні аспекти (приміром, надруковані книги на папері, виготовленому з паперових відходів, або папері з екологічно чистої деревини; витрати, пов'язані з негативним впливом на навколишнє середовище) (п. 98 преамбули); 3) з урахуванням необхідності більшою мірою враховувати соціальні та екологічні аспекти у ході процедур закупівлі організаціям-замовникам має бути дозволено використовувати критерії відбору підрядника або умови виконання контракту, що стосуються робіт, товарів або послуг, які мають бути надані за державним контрактом, у відношенні будь-якого етапу їх життєвого циклу, від видобування сировини для виготовлення продукту до утилізації продукту. При цьому до числа умов виконання контракту, які стосуються екологічних аспектів, можуть входити, приміром, доставка, упаковка та утилізація продуктів, а у відношенні контрактів на виконання робіт та контрактів на надання послуг – мінімізація відходів або ефективність використання ресурсів (п. 102 преамбули); 4) необхідність зазначення у технічних специфікаціях характеристик робіт, послуг або товарів; технічні специфікації повинні формулюватися з врахуванням експлуатаційних або функціональних вимог, включаючи екологічні характеристики, за умови, що параметри визначені достатньо чітко, щоб дати можливість учасникам тендеру визначити предмет контракту і дозволити організаціям-замовникам укласти контракт (ст. 60); 5) у випадку наміру організації-замовника проводити закупівлі робіт, товарів або послуг, що мають специфічні

екологічні, соціальні або інші характеристики, у технічних специфікаціях, критеріях відбору підрядника або умовах виконання контракту може бути зазначена вимога щодо відповідного маркування (ст. 61). Інші норми екологічного характеру, закріплені у Директиві 2014/25/ЄС, також тією чи іншою мірою повторюють відповідні положення Директиви 2014/24/ЄС.

Як вбачається з викладеного, переважна частина норм директив 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС в цілому відображені у відповідних положеннях чинного Закону України «Про публічні закупівлі», як це й визначено Дорожньою картою і планом заходів щодо її реалізації. Разом з тим, передбачені Директивою 2014/24/ЄС [37] можливості замовників вимагати вжиття заходів екологічного менеджменту або схем, які застосовуватимуться при виконанні контракту (п. 88 преамбули) і їх право виключати з участі в закупівлі суб'єктів господарювання, які виявилися ненадійними, наприклад через порушення екологічних зобов'язань (п. 101 преамбули), а також обов'язок замовників виключати з процедури закупівлі тих учасників, стосовно яких встановлено, що запропоновані ними витрати або аномально низька ціна є результатом недотримання зобов'язуючих положень законодавства ЄС чи національного законодавства, сумісного з ним в області екологічного права (п. 103 преамбули) та деякі інші норми екологічного характеру поки що не знайшли належного закріплення у національній закупівельній нормативно-правовій базі (за винятком окремих положень законодавства про оборонні закупівлі).

Однак аналіз сучасного стану регулювання сфери публічних закупівель в державі дозволяє прогнозувати, що у найближчому майбутньому процес адаптації законодавства України асquis ЄС буде відбуватися з урахуванням необхідності ширшого запровадження у вітчизняне правове поле та закупівельну практику європейських екологічних стандартів. На необхідність врахування сучасних процесів адаптації національного законодавства України до правової системи ЄС як однієї з основних тенденцій та можливих перспектив правового регулювання всього комплексу суспільних відносин при формуванні правової ідеології і державної

політики у сфері розвитку екологічного права України вказує й В. В. Носік [94, с. 376-377; 95, с. 24].

Більш того, закріплення у преамбулі Закону України «Про публічні закупівлі» адаптації як складової його мети не лише визначає подальшу перспективу розвитку України в напрямі розбудови та поглиблення взаємовідносин з ЄС, але й має суттєве практичне значення при вирішенні відповідних категорій справ судами. Посилання на мету Закону України «Про публічні закупівлі» містяться в обґрунтуванні окремих прийнятих рішень вітчизняних господарських судів: рішення господарського суду Чернігівської області від 16.06.2020 (справа № 927/158/20) [182], рішення господарського суду міста Києва від 25.06.2020 (справа № 910/858/20) [178], рішення господарського суду Херсонської області від 16.07.2020 (справа № 923/351/20) [181], рішення господарського суду Одеської області від 10.08.2020 (справа № 916/830/20) [179], рішення господарського суду Вінницької області від 11.08.2020 (справа № 902/26/20) [177], рішення господарського суду Харківської області від 11.08.2020 (справа № 922/1010/20) [180].

Отже, ключові акти та досвід ЄС у регулюванні екологічних аспектів закупівельної сфери стали тим орієнтиром, який обрала собі Україна при внутрішньодержавному реформуванні регулювання закупівель. Разом з тим, аналізуючи співвідношення регламентації закупівель в Україні та ЄС, слід звернути увагу на деякі відмінності у термінології, яка використовується у відповідних документах. До 25.12.2015 закупівельне законодавство України оперувало поняттям «державні закупівлі». Зокрема, у преамбулі Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 вказувалося, що цей акт встановлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади, а в п. 3 ч. 1 ст. 1 давалося визначення державної закупівлі як придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому цим законом [138].

У зв'язку з прийняттям 25.12.2015 Закону України «Про публічні закупівлі» для позначення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави,

територіальних громад (а пізніше – й об'єднаних територіальних громад) стало використовуватися поняття «публічна закупівля». Зважаючи на те, що цим нормативно-правовим актом регулюється придбання товарів, робіт і послуг замовниками, перелік яких чітко визначений у ст. 2, та до яких належать не тільки органи державної влади, але й органи місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад, а також деякі юридичні особи (їх об'єднання), такий підхід українського законодавця є цілком обґрунтованим. Дійсно, як зазначається в літературі, «... українська практика та ряд науковців ототожнюють публічні фінанси з державними фінансами в широкому сенсі, включаючи до останніх місцеві фінанси, що було адекватним до українських реалій протягом багатьох років» [76, с. 63]. Однак категорії «державні кошти» та «бюджетні кошти» є значно вужчими за поняття «публічні кошти», що прямо впливає зі змісту Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11.02.2015 № 183-VIII, у п. 2 ч. 1 ст. 1 якого встановлено, що публічні кошти – кошти державного бюджету (крім таємних видатків), бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності [123].

Особливої актуальності розмежування державних і публічних коштів в Україні набуває у зв'язку з обов'язком замовників при здійсненні закупівель вказувати джерело фінансування, типами якого можуть бути: 1) Державний бюджет України; 2) бюджет Автономної Республіки Крим; 3) місцевий бюджет; 4) власний бюджет (кошти від господарської діяльності підприємства); 5) бюджет цільових фондів (що не входять до складу Державного або місцевого бюджетів); 6) кредити та позики міжнародних валютно-кредитних організацій; 7) інше. Запровадження поля «Джерело фінансування» в електронній системі закупівель має на меті не лише сприяння зручності пошуку, аналізу та моніторингу закупівель з можливістю

подальшого оброблення різноманітними інструментами, але й допомагатиме при здійсненні економічного аналізу Рахунковою палатою України і є ще одним кроком у впровадженні електронної тендерної документації [41].

У той же час Директива 2014/24/ЄС використовує термін «державні закупівлі», прямо вказуючи у п. 4 преамбули, що «Правила ЄС з державних закупівель не призначені для охоплення всіх форм використання державних коштів, але тільки тих, які спрямовані на придбання робіт, товарів або послуг через присудження державного контракту» [37]. Про державні закупівлі як один із ринкових інструментів, які використовуватимуться для досягнення раціонального, стійкого і всеосяжного росту за умов найбільш ефективного використання державних коштів мова йде й у п. 2 преамбули цього документу [37]. Відповідно до п. 6 преамбули Директиви 2014/25/ЄС «Поняття «закупівлі» має бути максимально близьким до того, що застосовується відповідно до Директиви 2014/24/EU Європейського Парламенту та Ради, з урахуванням особливостей секторів, які входять до сфери охоплення цієї Директиви» [38]. Також слід звернути увагу на те, що Директива 2014/24/ЄС регламентує усі основні питання державних закупівель, у той час як Директива 2014/25/ЄС регулює здійснення закупівель окремими суб'єктами – організаціями, які працюють у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах.

Такий стан речей пояснюється особливою ситуацією, яка склалася для підприємств, що працюють у сфері комунальних послуг, таких як газ, електрика, водопостачання і транспорт, оскільки це сектори, які в країнах організовані по-різному. У приватизованих середовищах, коли, наприклад, експлуатація електромереж передається на аутсорсинг приватним підприємствам, останні нерідко виявляються в монопольному становищі в певній географічній зоні, що виводить їх за межі звичайних конкурентних умов. Аутсорсинг і монополія, як правило, засновані на спеціальному або виключному праві, наданому відповідними публічними органами, і це розглядається як створення особливої лояльності щодо державного сектора, яке буде впливати на поведінку на ринку. З цих причин

публічні підприємства і приватні підприємства зі спеціальними та виключними правами підпадають під дію директив ЄС, хоч і підкоряються більш гнучким правилам [198, с. 240].

В Законі України «Про публічні закупівлі» юридичні особи та/або суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність в одній або декількох окремих сферах господарювання, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 2 є самостійною категорією замовників. При цьому, згідно з ч. 2 цієї ж статті, діяльність в окремих сферах господарювання включає діяльність в таких сферах, як: забезпечення транспортування, розподілу, зберігання (закачування, відбору) та постачання природного газу на користь третіх осіб (замовників), видобутку природного газу; забезпечення виробництва, транспортування та постачання теплової енергії споживачам; забезпечення виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання електричної енергії споживачам; забезпечення виробництва, транспортування та постачання питної води, забезпечення функціонування централізованого водовідведення; надання послуг з користування інфраструктурою залізничного транспорту загального користування, забезпечення функціонування міського електричного транспорту, у тому числі метрополітену, та експлуатація його об'єктів для надання послуг з перевезення, а також надання послуг з перевезення пасажирів автобусами в межах міст; надання послуг автостанцій, портів, аеропортів, послуг з аеронавігаційного обслуговування польотів повітряних суден; надання послуг поштового зв'язку та ін. [153]. На діяльність названих суб'єктів поширюється дія профільного нормативно-правового акту – Закону України «Про публічні закупівлі», а також вони керуються положеннями спеціального законодавства у відповідній сфері (з питань ринку електричної енергії, ринку природного газу тощо).

Зважаючи на викладене, слід відмітити, що положення Директиви 2014/24/ЄС та Директиви 2014/25/ЄС передбачають зобов'язання, які, передусім, повинні виконуватися державами-членами Європейського Союзу. Так само необхідно мати на увазі й специфіку юридичної природи обох названих документів, яка має враховувати відмінності в конструкціях побудови систем загальнодержавних та

місцевих органів влади різних країн, які будуть використовувати відповідні стандарти ЄС. Таким чином, відмінності у застосуванні понять «публічні закупівлі» в законодавстві України та «державні закупівлі» в актах ЄС зумовлені: 1) різницею між державними, бюджетними і публічними коштами, за рахунок яких здійснюються закупівлі в Україні; 2) потребою врахування особливостей конструкцій побудови систем загальнодержавних та місцевих органів влади різних країн, які будуть використовувати відповідні стандарти ЄС; 3) різною сферою дії актів ЄС та актів України. Отже, в Україні законодавець цілком обґрунтовано поширив екологічні норми ЄС при регулюванні внутрішніх публічних закупівель як на державні структури, так і на територіальні громади й об'єднані територіальні громади, інших суб'єктів, визначених Законом України «Про публічні закупівлі», а також застосував термін «публічні закупівлі», а не обмежився регламентацією виключно державних закупівель, як це передбачено в аналізованих актах ЄС.

Дослідження співвідношення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель і *acquis* Європейського Союзу також зумовлює потребу в з'ясуванні змістовного наповнення терміну «адаптація», використаного в преамбулі оновленого Закону України «Про публічні закупівлі» при визначенні його мети.

Одним із важливих елементів інтеграції України в ЄС, як слушно відзначають науковці, є приведення вітчизняного законодавства у відповідність до стандартів права ЄС. При цьому адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу полягає у поетапному прийнятті та впровадженні нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу [86, с. 228]. Однак у юридичній літературі поряд із поняттям «адаптація» нерідко використовують терміни «зближення законодавства», «гармонізація», «конвергенція», «апроксимація», «уніфікація», «імплементация», «транспозиція» тощо [86, с. 228; 121, с. 554-558]. Немає єдності у застосуванні вказаних категорій і в національній нормативно-правовій базі.

З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до ЄС, забезпечення всебічного входження нашої держави у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у ЄС Указом Президента України від 11.06.1998 № 615/98 була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, якою серед основних напрямів інтеграційного процесу передбачалася адаптація законодавства України до законодавства ЄС. При цьому встановлювалося, що «Адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права...» й «Адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами...» [136].

Програмою інтеграції України до Європейського Союзу, схваленою Указом Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 було визначено комплекс дій у рамках коротко-, середньо- та довгострокових пріоритетів на шляху наближення України до ЄС за всім спектром співробітництва – політичним, соціальним, фінансовим, економічним, торговельним, науковим, освітнім, культурним тощо, – у тому числі тих, які спрямовані на гармонізацію вітчизняного законодавства відповідно до норм ЄС та адаптацію Україною в достатніх обсягах правових і нормативних стандартів ЄС (*Acquis communautaire*) [125]. Розділом 6 «Внутрішній ринок без кордонів» Програми інтеграції України до Європейського Союзу регламентувалася сфера тоді ще державних закупівель. Вказувалося, що з огляду на зміни, які відбулися в національній економіці, а також зважаючи на наміри України приєднатися до системи СОТ та інтегруватися в ЄС, виникла потреба в удосконаленні механізму організації роботи з проведення державних закупівель та внесення коректив до нормативних актів з цього питання, у тому числі:

- 1) реалізувати низку заходів для подальшої гармонізації українського законодавства до норм і правил ЄС: забезпечити переклад та опрацювання відповідних директив ЄС, інших регламентуючих документів та нормативів СОТ українською мовою з метою їх практичного використання, організувати навчальні

візити до окремих європейських країн та ін. (короткострокові пріоритети на 2000-2001 роки);

2) у рамках середньострокових пріоритетів (2002-2003 роки) передбачалося проведення роботи щодо удосконалення нормативно-правової бази згідно з нормами ЄС: поступова законодавча імплементація директив ЄС щодо державних закупівель (89/665/ЄЕС (директива щодо оскаржень)); розроблення проекту українського варіанту європейської системи класифікаторів CPV; подальша гармонізація норм українського законодавства з європейськими нормами;

3) в частині довгострокових пріоритетів (2004-2007 роки) передбачалося: продовження роботи щодо вдосконалення нормативно-правової бази згідно з нормами та директивами ЄС; поступова законодавча імплементація директив ЄС щодо суспільних закупівель; перехід до європейської системи класифікаторів CPV (нині це Національний класифікатор України «Єдиний закупівельний словник» ДК 021:2015, згармонізований з європейським закупівельним словником Common Procurement Vocabulary (CPV) [90]) та ін. [125].

Не зважаючи на те, що Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу та Програма інтеграції України до Європейського Союзу втратили чинність, однак саме в них була закладена основа для подальшого правового регулювання сучасної адаптації національного закупівельного законодавства до стандартів ЄС. Так, 18.03.2004 Законом України № 1629-IV була затверджена Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка визначила механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі [50]. У Розділі I цього документу встановлено, що метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в

свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Сама ж адаптація законодавства визначена як «процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*», а під *acquis communautaire* (*acquis*) розуміється правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [50]. Слід зауважити, що державні закупівлі (відповідно до діючої на той час вітчизняної закупівельної нормативно-правової бази) названі однією з пріоритетних сфер, у яких здійснюється адаптація законодавства України (абзац одинадцятий розділу V Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу).

Зважаючи на те, що адаптація законодавства України *acquis* Європейського Союзу визначена як складова мети Закону України «Про публічні закупівлі» та передбачає приведення національного законодавства з питань закупівель загалом та його екологічних аспектів у цій сфері зокрема у відповідність зі стандартами ЄС, на окрему увагу заслуговує Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації), затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 17.12.2012 № 659. Хоча цей документ не регламентує публічні закупівлі, однак він передбачає низку заходів, спрямованих на наближення екологічного законодавства України до положень окремих директив ЄС, у тому числі у сферах екологічного управління та інтеграції екологічної політики в інші секторальні політики, управління відходами та ресурсами, охорони природи тощо.

Отже, Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу певною мірою може бути застосований і в закупівельній сфері в частині окремих, визначених у ньому, аспектів екологічного спрямування, як-от: процедури оцінки впливу на навколишнє середовище; залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть

впливати на стан довкілля; обов'язкового врахування засад екологічної політики в проектах державних, секторальних (галузевих), регіональних стратегій програм; доступ громадськості до екологічної інформації; питання поводження з відходами; регламентація питань викидів парникових газів та ін. Вказаний нормативно-правовий акт також ілюструє неоднаковість застосування термінології для позначення процесу адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, оскільки містить, наприклад, такі формулювання: «наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу», «адаптація (апроксимація) екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу», «аспекти правової транспозиції (адаптації законодавства) процесу конвергенції» [11]. Водночас слід зауважити, що акти ЄС (директиви та регламенти), адаптацію норм яких передбачено здійснити, у Базовому плані адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу наведені згідно з переліком додатка XXIX до Глави 6 Частини V проєкту Угоди про асоціацію.

Відсутність єдності у застосовуваній термінології для позначення адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС спостерігається й у спеціальних вітчизняних нормативно-правових актах з питань закупівель. Зокрема, Закон України «Про публічні закупівлі» оперує поняттям «адаптація», однак у преамбулі Закону України «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 № 808-IX міститься положення, відповідно до якого цей акт «передбачає гармонізацію законодавства України у сфері оборонних закупівель з положеннями Директиви 2009/81/ЄС відповідно до Угоди про Асоціацію» [141].

Цілий спектр формулювань на позначення процесу приведення законодавства України у відповідність до *acquis* ЄС наявний у Дорожній карті: «забезпечення прогнозованості та стабільності нормативно-правової бази на основі гармонізації національного законодавства з правилами ЄС, адаптації ключових концепцій, понять та приведення процедур закупівлі у відповідність із міжнародними стандартами»; «привести законодавство України у концептуальну відповідність з

вимогами директив ЄС у сфері державних закупівель»; «гармонізація правил укладення договорів закупівлі товарів, робіт чи послуг»; «комплекс завдань щодо гармонізації законодавства»; «послідовна адаптація законодавства України до стандартів ЄС»; «гармонізація законодавства України у сфері публічних закупівель з відповідними нормами *acquis* ЄС»; «імплементация основних понять, вимог до підготовки технічних специфікацій, критеріїв кваліфікації учасників та оцінки їх пропозицій, інших елементів регулювання публічних закупівель» тощо [188]. Терміни «адаптація», «імплементация» та «гармонізація» використовуються й у Плані заходів щодо реалізації Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожньої карти»).

Різні мовні конструкції стосовно приведення законодавства України у відповідність до *acquis* ЄС містяться й у Главі 8 «Державні закупівлі» Угоди про асоціацію [194]: «послідовне наближення законодавства України у сфері державних закупівель до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель» (ст. 148); «Сторони дотримуються низки основних стандартів для укладення будь-яких контрактів, визначених пунктами (2)-(15) цієї статті. Ці основні стандарти походять безпосередньо з правил та принципів державних закупівель, які регулюються *acquis* ЄС у сфері державних закупівель» (ст. 151); «адаптація законодавства», «загальні правові засади для імплементации у сфері державних закупівель» (ст. 152); «поступове приведення існуючого та майбутнього законодавства у сфері державних закупівель у відповідність до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель», «Комітет з питань торгівлі розпочинає оцінку наступного етапу адаптації лише після того, як завершені та схвалені заходи з імплементации попереднього етапу» (ст. 153); «Сторона ЄС сприяє імплементации цієї Глави» (ст. 156) тощо.

З огляду на поширеність використання у юридичній літературі формулювань «приведення законодавства України у відповідність до стандартів ЄС» та «приведення законодавства України у відповідність зі стандартами ЄС», ураховуючи норми Угоди про асоціацію, інших національних та європейських правових актів, а також зважаючи на загальноприйняте розуміння змісту поняття

«стандарт» (як 1) еталонного зразка; 2) нормативно-технічного документа, який встановлює комплекс правил, загальних принципів, характеристик і вимог, що стосуються кожного об'єкта стандартизації; 3) єдиної типової форми організації, проведення, здійснення чого-небудь [185]), у рамках нашого дослідження категорія «стандарти ЄС» використовується в широкому та вузькому значеннях. В широкому значенні під стандартами ЄС розуміється модель (зразок, еталон) організації та здійснення закупівельної діяльності, встановлені в *acquis* ЄС, які приймаються за вихідні для порівняння з ними правового регулювання організації та здійснення публічних закупівель в Україні. У вузькому розумінні стандарт ЄС – нормативно-технічний документ, який встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації.

Відсутність єдиного підходу до позначення процесу наближення (приведення у відповідність) законодавства України до *acquis* ЄС, яке спостерігається у названих нормативно-правових актах, ускладнюється й наявністю різних наукових поглядів на зміст та співвідношення понять «адаптація», «гармонізація», «імплементация», «наближення (зближення)» законодавства та подібних категорій, що виразно простежується в юридичній літературі. Зокрема, одна група вчених з посиланням на висновки експертів Центру європейського і порівняльного права при Міністерстві юстиції України обґрунтовує позицію, що в Україні процес наближення до законодавства ЄС носить швидше односторонній характер, адже вона не є державою-членом Європейського Союзу і не бере участі у нормотворчих процесах на рівні ЄС. Тому доцільніше використовувати для даного процесу термін «адаптація», оскільки він має ширше значення, ніж гармонізація, і включає в себе процес гармонізації. У свою чергу, термін «гармонізація» використовується в європейському праві для позначення процесу зближення законодавств держав-членів, коли узгоджуються спільні підходи, концепції розвитку національного законодавства, виробляються спільні для застосування правові норми. Це швидше взаємний процес між державами-членами, який проходить на рівні Європейського Союзу, при цьому використовуючи як засіб первинне та вторинне право ЄС [86,

с. 228-229]. Саме на такому суб'єктному складі наголошується при визначенні змісту гармонізації: «... законодавство держав-членів ЄС має бути гармонізоване із законодавством Європейського Союзу через прийняття спільних програм, і насамперед через взаємне визнання стандартів ЄС державами-членами» [65, с. 167-168].

Досить аргументованим є й інший підхід, прихильники якого стверджують, що гармонізація є родовим поняттям щодо адаптації та апроксимації, тобто ці поняття співвідносяться як ціле (гармонізація) та його частини. І адаптація, і апроксимація, так само як і гармонізація, переслідують мету досягнення узгодженості систем. Виходячи з цього, адаптацію законодавства можна визначити як процес приведення у відповідність однієї правової системи (зокрема, національного законодавства) з іншою правовою системою (зокрема, права інтеграційного утворення, членом якого держава не є, але бажає стати) в напрямку та обсязі, що визначаються системою, під яку адаптується законодавство [121, с. 556].

У міжнародному публічному праві окремими авторами адаптація розглядається як пристосування чинних норм національного законодавства до нових міжнародних зобов'язань, взятих на себе державою та вказується, що така норма визначена у ст. 9 Конституції України [190, с. 542]. Під імплементацією ж традиційно розуміється організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань [190, с. 556]. У даному випадку мова йде про імплементацію як механізм (сукупність правових та інституційних засобів), за допомогою якого стає можливим реалізація відповідних норм.

Виходячи з такого змісту терміну «імплементація», В. І. Андрейцев констатує: «Зазначене поняття не так давно стало застосовуватися в лексиці правничих досліджень, але вже набуло своєї актуальності в силу розширення міжнародних зв'язків України щодо виконання взятих зобов'язань, зокрема, в частині включення окремих норм в приписи законів та інших нормативно-правових актів. Очевидно, цей ракурс стає перспективним напрямом систематизації та, в цілому, удосконалення екологічного законодавства України» [5, с. 29-30]. Учений

наголошує, що імплементації підлягають найбільш прогресивні ідеї та приписи, які наразі відсутні в системі екологічного законодавства України, й особливо це стосується певних нормативів та параметрів негативного впливу на стан довкілля, здоров'я та життя людей [5, с. 30].

При визначенні сутності імплементації вказується, що вона полягає в процесі сприйняття національним правом правил міжнародних договорів, тому його головною метою є не зміна нормативно-правових актів, правових принципів та законів загалом, а поступова трансформація національної системи права для зближення законодавства однієї держави з іншою або створення єдиного механізму, який відтворював би погляди усієї світової спільноти. Зважаючи на те, що Україна поки що не є членом ЄС, то імплементація відбувається лише через її участь у міжнародних договорах, приписи яких пізніше відображаються в національному законодавстві [103].

Поряд із поняттям «адаптація» в літературі нерідко використовується близька до нього за значенням категорія «апроксимація». Загальноприйнятим є розуміння апроксимації як одностороннього процесу (наближення) або обопільного процесу зближення, сходження і результат цього процесу [20, с. 16]. Первинно у праві ЄС обидва названі терміни застосовувались щодо різних груп держав, а саме: до тих, з якими в ЄС були встановлені відносини асоційованого членства, використовувалося поняття «адаптація законодавства», а до країн, які були об'єднані з ЄС іншими правовими рамками (зокрема партнерства та співробітництва – як було у випадку з Україною), застосовувався більш м'який за змістом термін «апроксимація» (наближення). При цьому для другої групи держав не було жорсткого встановлення строків досягнення визначених цілей та обсягів узгодження законодавства. У зв'язку з цим спочатку адаптація порівняно з апроксимацією характеризувалася більш високим рівнем імперативності, але після поширення *acquis* на усі групи держав – перспективних членів ЄС ці терміни використовуються як синоніми [121, с. 556]. Однак у вітчизняній юридичній літературі наголошується на необхідності розмежування категорій «наближення» та «зближення» законодавства як у

відносинах Україна–ЄС, так і для позначення взаємодії між державами-членами та Європейським Союзом: якщо адаптація означає одностороннє добровільне пристосовування законодавства країни до зарубіжного законодавства («наближення»), то апроксимація може розглядатися і як процес наближення, і як обопільний процес зближення [20, с. 8, 16]. Метою наближення (апроксимації) законодавства, як зазначається у розробленій в 2015 році Міністерством екології та природних ресурсів України Національній стратегії наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля, є приведення його у повну відповідність до вимог права ЄС як «на папері», так і у практиці застосування. Це процес постійний, який відбувався і відбувається як в «асоційованих» державах, державах, що є кандидатами на вступ до Європейського Союзу, так і в державах – членах ЄС [89].

На відміну від адаптації як одностороннього процесу, конвергенція, як зазначає О. К. Вишняков, має розумітися як двосторонній процес, змістом якого є зближення законодавств аж до взаємопроникнення [20, с. 15]. Загалом конвергенція, порівняно з адаптацією, означає більш обережний, гнучкий та послідовний зустрічний рух двох правових систем, без зобов'язань абсолютної відповідності [121, с. 556].

Ще один термін, який подекуди використовується в літературі для позначення наближення законодавства країни до міжнародних та європейських норм – «транспозиція», яку зазвичай відносять до напрямів і форм узгодженого правового розвитку держав в міжнародному і національному праві. На думку Р. А. Петрова, поняття «транспозиція» права співвідноситься з поняттями «адаптація», «зближення», «гармонізація», «уніфікація» як загальне і спеціальне, тобто транспозиція права – це процес, який має на меті досягнення «адаптації», «зближення», «гармонізації», «уніфікації» з правом ЄС чи іншої міжнародної організації і передбачає застосування багатьох методів і способів задля досягнення мети перенесення *acquis* ЄС у правові системи третіх країн [101]. Саме на транспозицію *acquis* ЄС у правову систему України в контексті Угоди про асоціацію вказує цей автор [102]. У той же час транспозицію називають формально-

юридичною складовою імплементації, а їх обидві (транспозицію та імплементацію) відносять до видів гармонізації законодавства [121, с. 557].

На звичності синонімічного вживання таких понять, як «гармонізація» й «уніфікація» навіть в офіційному міжнародно-правовому лексиконі акцентують увагу автори навчального посібника «Проблеми права екологічної безпеки» під загальною редакцією М. В. Краснової та Р. С. Кіріна, справедливо зазначаючи, що такий підхід не завжди є виправданим, і мотивуючи це, крім іншого, тим, що гармонізація як результат включає в себе уніфікацію (досягнення ідентичності в регулюванні), у той час же гармонізація як процес означає зближення систем через скорочення диференційних ознак [121, с. 552, 553]. Таку ж позицію щодо розуміння уніфікації висловлює й Р. А. Петров: «Поняття «уніфікації» в міжнародному праві та праві ЄС істотно не відрізняється за змістом і означає приведення національного законодавства у повну відповідність з міжнародним правом шляхом прийняття правових норм, які однаково регулюють суспільні відносини держав-учасниць» [101]. Для позначення одного зі способів перетворення норм міжнародного права на норму внутрішньодержавного права вчені-міжнародники використовують і термін «трансформація», вказуючи, що оскільки сама собою норма міжнародного права є обов'язковою лише для його суб'єктів, держави забезпечують її дотримання юридичними й фізичними особами, в тому числі за допомогою трансформації міжнародно-правової норми в національну [190, с. 572], однак щодо приведення закупівельного законодавства України у відповідність до стандартів ЄС ця категорія зазвичай не застосовується.

В контексті співвідношення вітчизняного законодавства і *acquis* ЄС на увагу заслуговує й висловлена Р. Б. Хорольським думка про термінологічну неузгодженість понять, які застосовані в українському варіанті Угоди про асоціацію: «... аналізуючи Угоду про асоціацію в частині наближення законодавства, не важко зафіксувати справжню термінологічну какофонію в її офіційному українському тексті – у порівнянні з текстами іншими мовами, насамперед англійською. Йдеться передусім про те, що для слова *approximation*

довільно, без будь-якого розумного пояснення, в українському тексті вживаються як відповідник «наближення» або «адаптація», а в низці випадків навіть як «гармонізація» чи навіть «апроксимація» [200].

Обґрунтовуючи свою позицію, дослідник спирається на базовий принцип юридичної техніки, який вимагає, щоб різні термінологія в одному тексті позначала різні правові явища та вказує на можливі серйозні негативні наслідки такої термінологічної неузгодженості при оцінці виконання Україною своїх зобов'язань згідно з Угодою про асоціацію й прогнозує проблеми при застосуванні її положень органами виконавчої влади і судами на практиці. З цих міркувань Р. Б. Хорольський пропонує використовувати поняття «наближення законодавства», взагалі відмовившись від паралельного вживання термінів «адаптація», «гармонізація», «апроксимація», «зближення» та «узгодження» законодавства для позначення цього правового явища [200].

Визнаючи наявність термінологічної неузгодженості не лише в Угоді про асоціацію, але й у низці інших вітчизняних нормативно-правових актів щодо еколого-правового регулювання сфери публічних закупівель в Україні, на нашу думку, із висловленою пропозицією складно безумовно погодитися. Зокрема, враховуючи положення Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу й преамбули Закону України «Про публічні закупівлі» (як нормативно-правових актів вищої юридичної сили), для цілей приведення регулювання національної сфери публічних закупівель у відповідність до стандартів ЄС доцільно застосовувати в закупівельному законодавстві мовну конструкцію «адаптація законодавства України до *acquis* ЄС» [212, с. 88].

Такий висновок також впливає із узагальненого розуміння поняття «адаптації» в юридичній літературі як наближення, приведення у відповідність національного законодавства до *acquis* ЄС. Пропонований підхід повністю узгоджується і з відповідними нормами Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року [144]:

– визначення в числі основних інструментів реалізації державної екологічної політики законодавства України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу, – спрямоване на досягнення національних пріоритетів та забезпечення його наближення до відповідних директив Європейського Союзу впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна;

– розвиток і вдосконалення природоохоронного законодавства та підвищення рівня його дотримання, включаючи наближення законодавства України до права (*acquis*) Європейського Союзу як одне із завдань п'ятої стратегічної цілі державної екологічної політики – удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління, а також імплементація європейських екологічних норм і стандартів як інструменту досягнення цілей державної екологічної політики до 2025 року в рамках першого етапу реалізації такої політики.

У практичній площині, як слушно зауважується в юридичній літературі, адаптація означає більш високі стандарти екологічної безпеки, створення механізмів стимулювання розвитку альтернативних джерел енергії та енергоефективності, необхідність створення більш прозорого та зрозумілого екологічного законодавства [46, с. 339]. При цьому *acquis* дає різні моделі еколого-правового регулювання, серед яких Україна може обрати найоптимальніші для проведення реформ у галузі охорони довкілля [46, с. 340].

Одночасно слід звернути увагу й на необхідності адаптації законодавства України до *acquis* Європейського Союзу відповідно до преамбули Закону України «Про публічні закупівлі», а не до права чи законодавства ЄС, як подекуди зазначається в юридичній літературі. Під правом ЄС традиційно розуміють сукупність правових норм, що регулюють взаємовідносини, які встановлюються у рамках ЄС [86, с. 8], правову систему, що склалася на стику міжнародного права і внутрішньодержавного права держав-членів Європейського Союзу [117], а під його законодавством – регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки як правові акти ЄС. У той же час *acquis* ЄС як більш широке поняття вживається у

значенні правової системи Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [50], як це визначено у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що для позначення наближення вітчизняного закупівельного законодавства до екологічних підходів ЄС у цій сфері слід застосовувати формулювання «адаптація законодавства України до *acquis* ЄС». При цьому, ураховуючи євроінтеграційний вектор розвитку держави та перспективи її майбутнього членства в ЄС, таке наближення має здійснюватися не шляхом формального перенесення у законодавство окремих норм *acquis* ЄС, а мати на меті цілеспрямований перехід від адаптації українського законодавства до стандартів ЄС до його гармонізації з огляду на існуючу політичну та соціально-економічну ситуацію в країні й необхідність забезпечення пріоритету національних інтересів України.

РОЗДІЛ 2

ЕКОЛОГО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1. Інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС

Адаптація закупівельного законодавства України до acquis ЄС з метою його наближення до відповідних європейських екологічних стандартів у цій сфері потребує наявності дієвої системи управління в державі, за допомогою якої можливе ефективне забезпечення екологічної складової публічних закупівель. Саме питання державного управління в літературі подекуди визнаються основоположними в процесі розвитку країни, особливо за умови втілення тієї чи іншої стратегії інтеграції [32, с. 108].

Управління справами суспільства з боку держави, або державне управління в теорії державного управління в широкому значенні (як синонім публічного управління) охоплює і управління з боку органів державної влади (тобто державне управління у вузькому розумінні), і управління з боку органів місцевого самоврядування всіх рівнів [165, с. 111-112]. Зважаючи на багатоманітність наукових підходів до його змісту та складність цього інституту, єдиного визначення як державного управління, так й інституційно-функціонального забезпечення загалом та інституційно-функціонального забезпечення екологічної складової зокрема, в літературі немає.

Так, під управлінням природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища розуміється механізм організації та система діяльності органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування у сфері публічних екологічних відносин, що виникають у зв'язку з природокористуванням, відтворенням природних ресурсів, охороною навколишнього природного середовища, забезпеченням екологічної безпеки [43, с. 38].

К. А. Рябець управління в галузі екології розуміє як спрямування та керівництво діями з приводу забезпечення виконання норм і вимог екологічного законодавства, зазначаючи, що це визначення ґрунтується на тому, що управління, як суспільна діяльність з координації, регулювання, контролю соціально-екологічних процесів у сфері взаємодії суспільства і природи, насамперед, повинно забезпечувати додержання норм та вимог законодавства в разі виникнення екологічних відносин [166, с. 57].

На думку Н. Р. Кобецької, управління в галузі охорони довкілля – це підзаконна виконавчо-розпорядча діяльність уповноважених державних органів і органів місцевого самоврядування, спрямована на забезпечення раціонального використання природних ресурсів, збереження та відновлення довкілля, забезпечення екологічної безпеки [64, с. 78]. Одночасно окрему увагу дослідниця приділяє характеристиці форм участі громадськості в управлінні охороною довкілля.

Визначаючи інституційно-функціональне забезпечення земельних правовідносин, Н. Ю. Гальчинська розглядає його як законодавчо врегульовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо реалізації ними у визначених межах своїх функцій і повноважень у сфері державного регулювання земельних відносин, забезпечення гарантій здійснення і захисту суб'єктивних прав на земельні ділянки, раціонального використання й охорони землі як об'єкта права власності Українського народу та основного національного багатства [22, с. 140].

У свою чергу, досліджуючи питання інституційно-функціонального забезпечення реалізації Угоди про сільське господарство СОТ органами державної влади України, А. В. Духневич, виходячи з положень науки державного управління, під інституційно-функціональним механізмом розуміє сукупність взаємозв'язків між інститутами, які сприяють реалізації принципів демократичного врядування, забезпечують узгодження та коригування інтересів різних суспільних груп, координацію сумісної діяльності на шляху досягнення задекларованих цілей

розвитку регіону / держави, що виконують управлінські, координаційні, мобілізаційні, контрольні та інші функції [42, с. 73].

Виходячи з викладеного, для нашого дослідження інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в ЄС та Україні розглядатиметься з позицій організаційно-правового забезпечення (система органів (інституцій) та її правове закріплення; участь громадськості в такому забезпеченні) та функціонально-правового забезпечення (правова регламентація їх основних функцій).

Екологічна політика, яку провадить ЄС починаючи з моменту свого створення й донині, супроводжується постійною активізацією зусиль цього інтеграційного об'єднання, спрямованих на вирішення глобальних проблем навколишнього середовища. Так, у ст. 3 Договору про Європейський Союз закріплено: «Союз функціонує заради сталого розвитку Європи, що ґрунтується на збалансованому економічному зростанні... та високому рівні захисту і дедалі кращому стані довкілля», а ст. 21 встановлюється, що «Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб... сприяти розвитку міжнародних заходів з метою збереження та поліпшення стану довкілля й зваженому управлінню світовими природними ресурсами, щоб забезпечити сталий розвиток» [39].

Політика ЄС в галузі охорони навколишнього середовища, будучи формально та інституційно оформленою від початку 70-х років XX століття, із середини 90-х років цього ж століття виділяється в один з пріоритетних напрямів діяльності, а з 1998 року проголошується завдання щодо включення цих питань в усі напрями політики ЄС [97]. Стосовно еколого-правового регулювання закупівельної сфери це завдання було реалізоване, зокрема, у двох ключових актах ЄС з питань закупівель: Директиві 2004/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур здійснення публічних закупівель товарів, робіт та послуг і Директиві 2004/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур публічних закупівель установами, що діють у водному,

енергетичному, транспортному та поштовому секторах, адаптацію положень яких повинна була здійснити Україна згідно з додатком XXI до Угоди про асоціацію. Однак у зв'язку з ухваленням Директиви 2014/24/ЄС від 26 лютого 2014 року про державні закупівлі, якою скасовується Директива 2004/18/ЄС, і Директиви 2014/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року щодо здійснення закупівлі організаціями, що працюють у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах, якою скасовується Директива 2004/17/ЄС, у Дорожній карті було заплановано в процесі адаптації враховувати термінологію, процедури та інші норми цих нових Директив ЄС.

Окремо слід вказати й на прийняті раніше акти ЄС з питань закупівель, у яких наявні положення екологічного характеру: Повідомлення Комісії до Ради та Європейського парламенту про Інтегровану виробничу політику (СOM (2003) 302) [216] від 18.06.2003 та Повідомлення Комісії (СOM (2008) 400) «Державні закупівлі для покращення навколишнього середовища» [35] від 16.07.2008 з приводу «озеленення» державних закупівель, які хоча й належать до норм «м'якого права» («soft law») ЄС, тобто на відміну від норм «жорсткого права» («hard law») не мають обов'язкової юридичної сили, однак, як зазначає П. О. Грималюк, вони є результатом активної нормотворчої діяльності органів ЄС, поширюються на усіх учасників відносин, які регулюються відповідним актом і мають багаторазовий характер, а також покликані поступово заповнювати прогалини у законодавстві та приводити уже існуючі норми права у відповідність до висунутих органами ЄС вимог та стандартів [30, с. 346].

Директива 2004/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур здійснення публічних закупівель товарів, робіт та послуг і Директива 2004/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про координацію процедур публічних закупівель установами, що діють у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах, у яких регламентувалися питання, пов'язані з упровадженням екологічних положень в закупівельну діяльність: встановлення екологічних критеріїв у технічних

специфікаціях (впливи на довкілля, екомаркування), виконання контрактів відповідно до заходів, безпосередньо пов'язаних із захистом навколишнього середовища тощо, були скасовані в 2014 році у зв'язку з ухваленням названих вище нових директив. В числі актів «жорсткого права» ЄС з питань закупівель слід згадати й Директиву 2014/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про присудження концесійних договорів і Директиву 2014/55/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 року про електронні інвойси у сфері державних закупівель, однак прямих норм екологічного характеру ці документи не містять.

Серед основних інституцій ЄС, які забезпечують екологічну складову публічних закупівель, слід виокремити визначені ст. 13 Договору про Європейський Союз такі його установи, як Європейський Парламент, Європейська Рада, Рада ЄС і Європейська Комісія (Комісія). Основні функції та повноваження кожної із цих структур регламентуються передусім нормами Розділу III «Положення щодо установ» Договору про Європейський Союз [39]. Так, Європейський Парламент здійснює функції політичного контролю й консультативну, а разом з Радою виконує і законодавчу та бюджетну функції. До складу Європейського Парламенту як представницького органу входить Комітет з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки харчових продуктів, який, крім іншого, займається такими предметами регулювання: охорона повітря, ґрунтів, води; переробка й зберігання відходів; зміна клімату, встановлення можливих рівнів шуму; класифікація, пакування, маркування, перевезення й використання небезпечних речовин і засобів; міжнародні й регіональні заходи та угоди, що відображають складові екологічної політики ЄС [18, с. 59].

Європейська Рада, відповідно до ст. 15 Договору про Європейський Союз, надає Союзові необхідні для його розвитку імпульси і визначає його загальні політичні орієнтири та пріоритети, не виконуючи при цьому законодавчих функцій. Рада ЄС здійснює функцію з розробки політики та координаційну функцію (ст. 16). Обстоювання загального інтересу Союзу згідно зі ст. 17 Договору про Європейський

Союз покладається на Комісію, вона ж висуває належні ініціативи в цьому напрямку, забезпечує виконання договорів та ухвалених на їх підставі заходів, здійснює координаційну, виконавчу й управлінську функції та ін. У частині здійснення екологічної політики Комісія ЄС отримує інформацію про законодавчі чи адміністративні наміри держав-членів, а також відстежує якість впровадження державами-членами норм законодавства ЄС в національне законодавство й ініціює процедури проти держав, які або не імплементують положення щодо довкілля цілком і точно, або не повідомляють про національні заходи в цій сфері [2].

До складу Європейської Комісії входять Генеральні директорати, профільними із яких є Генеральний директорат з торгівлі (оскільки закупівлі включаються до сфери торгівлі) та Генеральний директорат з питань навколишнього середовища (інша назва – Генеральний директорат з питань довкілля). Останній, крім іншого, відповідає за сталий розвиток та інтеграцію екологічної політики до інших сфер політики.

В числі допоміжних інституцій [18, с. 61-62], які забезпечують екологічну складову політики ЄС, слід назвати Європейське екологічне агентство (інші назви – Європейське агентство з охорони довкілля, Європейська агенція довкілля, Європейське агентство з питань довкілля), яке опікується питаннями захисту та поліпшення стану навколишнього середовища, для чого здійснює моніторинг, збір та аналіз інформації про навколишнє середовище для оцінки ступеня екологічної небезпеки, створення умов для розробки законодавства й реалізації програм збереження довкілля, а також забезпечує громадськість та осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, надійною і достовірною інформацією про стан довкілля [2].

Окремі функції щодо реалізації екологічної політики ЄС здійснюють також Економічний і соціальний комітет (консультативний орган, який надає висновки Європейській Раді, Комісії та Європейському Парламенту); Комітет регіонів (політичний орган, котрий сприяє прийняттю рішень відповідно до ст. 192 Договору про функціонування Європейського Союзу); Європейський інвестиційний банк,

який проводить фінансування проєктів у сфері навколишнього середовища за такими напрямками, як навколишнє природне середовище й охорона природи, екоефективність у промислових процесах і продукції, здоров'я людини і навколишнє середовище, навколишнє середовище в регіональному та глобальному масштабах.

Окреме місце в системі європейських інституцій щодо забезпечення екологічної складової закупівель належить Суду ЄС, який відповідно до ст. 19 Договору про Європейський Союз «складається з Суду, Суду загальної юрисдикції та спеціалізованих судів. Суд Європейського Суду забезпечує дотримання законодавства у тлумаченні та застосуванні Договорів» [39]. Як зазначає О. П. Смазнова, саме Суд ЄС розпочав формувати практику стосовно сталих закупівель ще до того, як було прийнято рішення про застосування концепції сталого розвитку в ЄС, постановивши у 1988 році рішення у справі C-31/87 *Gebroeders Beentjes BV v. Netherlands* (замовник при присудженні контракту може керуватися необхідністю стимулювання соціального розвитку, наприклад, шляхом присудження контракту постачальнику, який створює місця й наймає на роботу громадян, які тривалий час не працювали) й пізніше у справах C-513/99 *Concordia Bus Finland Oy Ab v Helsingin Kaupunki and Hkl-Bussiliikenne* (2002 рік) та C-448/01 *EVN AG and Another v Austria (Stadtwerke Klagenfurt AG and Another, intervening)* (2003 рік), визнавши, що ступінь забруднення атмосфери (менша кількість викидів вихлопних газів при наданні транспортних послуг) чи інтенсивність викидів вуглекислого газу в атмосферу (використання відновлюваних джерел енергії) є допустимими критеріями присудження державного контракту [170, с. 34]. В цілому, як зазначається в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень, зі зростанням значимості охорони та збереження навколишнього природного середовища в Європі та розвитком діяльності організації у цій сфері поступово проблеми збереження довкілля фактично виявилися вмонтованими в діяльність майже всіх інституцій ЄС [2].

Важливу роль у реалізації екологічної політики ЄС відіграє громадськість, як це визначено у Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуській конвенції) від 25.06.1998, ст. 1 якої встановлено, що «З метою сприяння захисту права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна зі Сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень цієї Конвенції» [67].

Інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні представлено досить розгалуженою системою, яка включає в себе органи державної влади загальної та спеціальної компетенції та органи місцевого самоврядування. У рамках нашого дослідження система органів державної влади та інших суб'єктів буде розглядатися з позицій їх функцій у сфері публічних закупівель, у сфері охорони навколишнього природного середовища (забезпечення екологічної складової публічних закупівель), а також з урахуванням їх діяльності, спрямованої на забезпечення співробітництва України з ЄС, оскільки функції окремого суб'єкта можуть реалізовуватися одразу в кількох сферах.

Відповідно до ст. 6 Основного Закону нашої країни державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [68]. Визначне місце у системі органів державної влади належить ВР України, до повноважень якої згідно з ч. 1 ст. 85 Конституції України належить: прийняття законів (п. 3); затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання (п. 4); визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного

договору (далі – НАТО) (п. 5) (повноваження ВР України та інших суб'єктів щодо набуття повноправного членства в НАТО вказуються у зв'язку зі специфікою еколого-правового регулювання національної сфери оборонних закупівель); затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля (п. 6); надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України (п. 32); здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом (п. 33). Згідно з ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина (п. 1); засади використання природних ресурсів, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку (п. 5); засади регулювання екологічної безпеки (п. 6); правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання (п. 8); засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи (п. 9). Таким чином, як єдиний орган законодавчої влади в державі, ВР України при реалізації законотворчої функції створює правову базу, якою регулюються закупівельна сфера, довкілля та співпраця з ЄС.

Важливу роль у забезпеченні екологічної складової національної сфери публічних закупівель в умовах євроінтеграції відіграють профільні комітети ВР України, до яких слід віднести Комітет з питань екологічної політики та природокористування, Комітет з питань економічного розвитку, Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва та Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу, предмети відання яких визначені у додатку до постанови ВР України від 29.08.2019 № 19-IX [148]. Так, до предмету відання Комітету з питань екологічної політики та природокористування належать: охорона, збереження, використання та відновлення (відтворення) природних ресурсів, у тому числі надр, лісів, водних ресурсів, атмосферного повітря, тваринного та рослинного світу, природних ландшафтів; екологічна безпека;

державна політика у сфері поводження з відходами (крім побутових); державний моніторинг навколишнього природного середовища; адміністративно-господарські санкції за забруднення навколишнього природного середовища; запобігання негативним антропогенним змінам клімату; екологічний аудит тощо.

Комітет з питань економічного розвитку, своєю чергою, займається такими питаннями: державна економічна політика; регулювання публічних закупівель; ціни і тарифи, ціноутворення; антимонопольна політика, розвиток економічної конкуренції, захист прав споживачів; зовнішньоекономічна та інвестиційна діяльність; стандартизація, підтвердження відповідності; розвиток підприємницької діяльності та гарантування прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності й ін.

До відання Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва належать: законодавче забезпечення зовнішньополітичної діяльності України; зовнішні зносини, у тому числі щодо участі України в діяльності міжнародних організацій, у тому числі таких як ООН, НАТО і СОТ у межах повноважень Комітету; законодавче забезпечення реалізації зовнішньополітичного курсу держави на набуття членства в НАТО; надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація міжнародних договорів України (крім міжнародних договорів України з ЄС та його державами-членами) і т. д.

Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу реалізовує свою діяльність з таких питань: участь України в міжнародних інтеграційних процесах, пов'язаних з діяльністю ЄС, Європейського Співтовариства з атомної енергії та їх держав-членів; адаптація українського законодавства до законодавства ЄС, забезпечення його відповідності зобов'язанням України у рамках Ради Європи; оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції; державна політика у сфері європейської інтеграції; надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з ЄС та його

державами-членами (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація зазначених міжнародних договорів України; транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами – членами ЄС та ін.

Відповідно до ст. 98 Основного Закону контроль від імені ВР України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата [68]. Таким чином, контроль використання державних коштів при здійсненні публічних закупівель (у тому числі й з використанням замовниками різних (цінових і нецінових) критеріїв оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників) належить до функцій Рахункової палати.

Низкою повноважень у сфері публічних закупівель та їх екологічної складової й у питаннях реалізації країною євроінтеграційного вектору свого розвитку наділений Президент України, який відповідно до ст. 102 Конституції України є главою держави і виступає від її імені, є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, а також гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС і НАТО [68]. Президент України забезпечує національну безпеку (п. 1 ч. 1 ст. 106 Конституції України), у тому числі й екологічну; підписує прийняті ВР України закони та має право вето щодо прийнятих законів (як з питань публічних закупівель, навколишнього природного середовища, так і щодо європейської інтеграції та наближення національного законодавства до вимог ЄС); представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави (п. 3 ч. 1 ст. 106 Конституції України) тощо.

Крім цього, Президент України є головою Ради національної безпеки і оборони України, яка створена та функціонує як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при главі держави згідно з ч. 1 ст. 107 Конституції України. Указами Президента України введена в дію низка рішень Ради національної безпеки і оборони України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) відповідно до Закону України «Про

санкції» [155] від 14.08.2014 № 1644-VII. Такі рішення є вкрай важливими, оскільки п. 11 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про публічні закупівлі» встановлено, що замовник приймає рішення про відмову учаснику в участі у процедурі закупівлі та зобов'язаний відхилити тендерну пропозицію учасника або відмовити в участі у переговорній процедурі закупівлі, якщо учасник процедури закупівлі є особою, до якої застосовано санкцію у виді заборони на здійснення у неї публічних закупівель товарів, робіт і послуг згідно із Законом України «Про санкції» [153]. Серед таких актів можна назвати, наприклад, рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017 [134] та від 14.05.2020 [135].

КМ України як вищий орган у системі органів виконавчої влади (ч. 1 ст. 113 Основного Закону), виходячи зі змісту ст. 116 Конституції України: забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави (у тому числі й екологічної), виконання Конституції і законів України, актів Президента України; забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в НАТО; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина (сюди ж включаються й екологічні); забезпечує проведення політики у сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного розвитку України; здійснює заходи щодо забезпечення національної безпеки України (а отже, й щодо екологічної безпеки); організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України.

Компетенція КМ України у галузі охорони навколишнього природного середовища деталізована у ст. 17 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до положень якої цей орган державної влади: здійснює реалізацію визначеної ВР України екологічної політики; забезпечує розробку державних цільових, міждержавних екологічних програм; координує діяльність центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища; встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього

природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів; встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, а також порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами; приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; організує екологічне виховання та екологічну освіту громадян; керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища [147]. Усі з названих повноважень КМ України тією чи іншою мірою реалізуються і в сфері публічних закупівель.

Основні нормативно-правові акти, прийняті ВР України, Президентом України та КМ України відповідно до виконуваних ними функцій та реалізації основних повноважень з питань публічних закупівель, їх екологічної складової, а також стосовно наближення національного законодавства до *acquis* ЄС на виконання Угоди про асоціацію, наводилися й розглядалися у першому розділі дисертації. Слід зазначити, що названі суб'єкти належать до органів влади загальної компетенції. Серед органів влади спеціальної компетенції, діяльність яких включає забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні, слід виокремити Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (далі – Мінекономіки) і Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля), а стосовно оборонних закупівель – Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (далі – Мінстратегпром) та Міністерство оборони України.

Мінекономіки відповідно до п. 36 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі», як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері публічних закупівель, визначений Уповноваженим органом [153]. Діяльність Мінекономіки регламентується Положенням про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, затвердженим постановою КМ України від 20.08.2014 № 459,

п. 3 якого до основних завдань цього органу, крім іншого, віднесено забезпечення формування та реалізація: державної політики економічного і соціального розвитку; державної політики у сфері технічного регулювання, стандартизації; державної політики у сфері публічних закупівель; державної політики з питань економічного і соціального співробітництва України з ЄС; єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництва із СОТ [113].

В частині безпосереднього забезпечення екологічної складової публічних закупівель слід назвати закріплену в п. 11 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про публічні закупівлі» функцію розроблення та затвердження підзаконних нормативно-правових актів з питань закупівельної діяльності, у тому числі примірної методики визначення вартості життєвого циклу. На виконання цієї норми закону наказом Мінекономіки від 28.09.2020 № 1894 була затверджена Примірна методика визначення вартості життєвого циклу [118].

Також до основних функцій Мінекономіки віднесено надання узагальнених відповідей рекомендаційного характеру щодо застосування законодавства у сфері закупівель та надання безоплатних консультацій рекомендаційного характеру з питань закупівель на інформаційному ресурсі Уповноваженого органу (відповідно п. 12 і п. 13 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про публічні закупівлі»). Реалізуючи ці функції, Мінекономіки готує узагальнені відповіді на найбільш актуальні питання з питань закупівель й оформляє їх у вигляді своїх листів, зазвичай указуючи в них, що такі листи не встановлюють норм права, а носять виключно рекомендаційний та інформативний характер. Уповноважений орган надає й індивідуальні консультації. Як у листах, так і в індивідуальних консультаціях Мінекономіки інформує (консультує) щодо застосування заходів захисту довкілля при здійсненні закупівель, можливості використання екологічних показників з метою покращення якості предмета закупівлі при внесенні змін до істотних умов договору про закупівлю тощо.

Самостійним структурним підрозділом апарату Мінекономіки є департамент сфери публічних закупівель, правовий статус якого визначається Положенням про департамент сфери публічних закупівель, затвердженим наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.12.2019 № 722. У його складі функціонують такі структурні підрозділи: відділ політики публічних закупівель; відділ нормативного забезпечення публічних закупівель; відділ міжнародної діяльності; відділ професіоналізації сфери публічних закупівель; відділ аналітики та методологічної координації сфери публічних закупівель; відділ надання консультацій з питань публічних закупівель. До основних завдань цього департаменту, визначених у названому положенні, належать: 1) здійснення нормативно-правового забезпечення державного регулювання у сфері державних та публічних закупівель; 2) здійснення щороку підготовки та подання до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Рахункової палати звіту, який містить результати аналізу функціонування системи публічних закупівель; 3) узагальнення практики здійснення закупівель, зокрема міжнародної, вивчення, узагальнення та поширення світового досвіду з питань закупівель; 4) здійснення міжнародного співробітництва у сфері закупівель; 5) надання роз'яснень щодо застосування законодавства у сфері державних закупівель; 6) надання узагальнених відповідей рекомендаційного характеру щодо застосування законодавства у сфері закупівель; 7) надання на власному інформаційному ресурсі безоплатних консультацій рекомендаційного характеру з питань закупівель; 8) інформування громадськості про політику та правила публічних закупівель; 9) розроблення примірних навчальних програм з питань організації та здійснення державних та публічних закупівель; 10) забезпечення функціонування безоплатного веб-порталу уповноваженого органу з питань державних закупівель; 11) забезпечення функціонування веб-порталу та інформаційного ресурсу з питань публічних закупівель, а також здійснення їх наповнення; 12) здійснення співробітництва з державними органами та громадськими об'єднаннями щодо запобігання проявам корупції у сфері закупівель; 13) проведення авторизації електронних майданчиків;

14) здійснення взаємодії з громадськістю з питань удосконалення системи публічних закупівель і організація нарад та семінарів з питань закупівель [107]. Усі наведені основні завдання департаменту сфери публічних закупівель тією чи іншою мірою спрямовані й на забезпечення екологічної складової публічних закупівель у рамках його загальної діяльності.

До системи органів спеціальної компетенції належить Міндовкілля, завдання, функції та повноваження якого регламентуються Положенням про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженим постановою КМУ України від 25.06.2020 № 614. Згідно з п. 1 цього акту Міндовкілля є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки, а також формування державної політики щодо здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів [110].

Констатуючи активну та досить ефективну діяльність Міндовкілля стосовно приведення законодавства України у відповідність до вимог ЄС у сфері довкілля (у тому числі й у контексті Угоди про асоціацію), необґрунтованим, на нашу думку, є обмеження його участі в еколого-правовому регулюванні сфери публічних закупівель. Зважаючи на низку новел екологічного характеру, передбачених у Законі України «Про публічні закупівлі», видається доцільним залучення Міндовкілля до розробки окремих підзаконних нормативних актів з питань, які стосуються екологічних аспектів організації та здійснення закупівельної діяльності. Наприклад, логічним було б покладення обов'язку розроблення та затвердження примірної методики визначення вартості життєвого циклу на Мінекономіки спільно з Міндовкілля у межах його компетенції. Однак у Дорожній карті та плані заходів щодо її реалізації, якими визначені етапи й конкретні заходи щодо адаптації закупівельного законодавства України до *acquis* ЄС (у тому числі й стосовно

еколого-правового регулювання цієї сфери), Міндовкілля жодного разу не згадується. Водночас при визначенні органів, відповідальних за виконання кожного із заходів, відповідно до їх компетенції вказуються Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України й деякі інші суб'єкти, а також (за згодою) – Служба безпеки України та Генеральна прокуратура України. Можливість же залучення Міндовкілля до виконання окремих заходів може бути здійснена лише в тих випадках, коли у Плані заходів щодо реалізації Дорожньої карти мова йде про «інші заінтересовані центральні органи виконавчої влади» [106].

В окрему групу можна виділити інституції, які забезпечують співробітництво України з ЄС. Крім органів державної влади, до компетенції яких належить формування та реалізація державної політики України з питань співробітництва з ЄС, до таких інституцій можна віднести саміти Україна – ЄС (є найвищим політичним рівнем діалогу сторін, зокрема з питань Угоди про асоціацію та обговорення двосторонніх або міжнародних питань, що становлять спільний інтерес), Раду асоціації (здійснює контроль і моніторинг застосування і виконання Угоди про асоціацію й періодично переглядає функціонування цього документа у світлі його цілей), а також Комітет асоціації (покликаний надавати допомогу Раді асоціації у виконанні нею своїх обов'язків) [169].

У сфері оборонних закупівель Законом України «Про оборонні закупівлі» визначено два головних органи [141]: 1) головний орган у сфері планування оборонних закупівель – визначений КМ України центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику (п. 5 ч. 1 ст. 1), яким є Мінстратегпром; 2) головний орган у сфері здійснення оборонних закупівель – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та в особливий період (п. 6 ч. 1 ст. 1) – Міністерство оборони України.

Мінстратегпром функціонує відповідно до Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, затвердженого постановою КМ України від 07.09.2020 № 819 [11], а Міністерство оборони діє згідно з Положенням про Міністерство оборони України, затвердженим постановою КМ України від 26.11.2014 № 671 [112]. Міноборони відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оборонні закупівлі» визначає методику розрахунку вартості життєвого циклу товарів, робіт і послуг оборонного призначення, визначає категорії товарів, робіт і послуг оборонного призначення, до яких вони застосовуються [141]. Врахування вартості життєвого циклу має суттєве значення й при плануванні Мінстратегпромом закупівель та визначенні їх очікуваної вартості.

Важливу роль у забезпеченні екологічної складової публічних закупівель відіграють органи, на яких покладено функції контролю у цій сфері. Крім Рахункової палати, згаданої вище, контроль уповноважені здійснювати Антимонопольний комітет України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю – Державна аудиторська служба України.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі» Антимонопольний комітет України є органом оскарження, до якого звертається суб'єкт оскарження (п. 30 ч. 1 ст. 1 цього ж закону) – фізична чи юридична особа, яка звернулася до органу оскарження з метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів з приводу рішення, дії чи бездіяльності замовника, що суперечать законодавству у сфері публічних закупівель і внаслідок яких порушено право чи законні інтереси такої особи. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII ця структура є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [120].

Державна аудиторська служба України діє відповідно до Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою КМ України від

03.02.2016 № 43, п. 4 якого встановлено, що цей орган реалізує державний фінансовий контроль через здійснення перевірки та моніторингу закупівель [108]. За порушення законодавства про закупівлі (у тому числі при застосуванні замовниками при здійсненні закупівель положень екологічного характеру) у передбачених законом випадках Державна аудиторська служба України має право накладати адміністративні стягнення.

Окремі функції щодо забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні покладаються й на органи влади на місцях – місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 119 Конституції України місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують: виконання Конституції та законів України, актів Президента України, КМ України, інших органів виконавчої влади; додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку та програм охорони довкілля [68].

Як вказує О. С. Заржицький, «сформульовані еколого-правові норми, екологічні обов'язки лише тоді стають «живими», лише тоді реалізується регіональна екологічна політика, коли вони втілюються в дійсність, реалізуються у свідомовольових діях людей: громадян, посадових осіб, які очолюють підприємства, установи, організації й своїми діями реалізують покладені на юридичну особу обов'язки, службових та інших осіб, які виступають від імені місцевих органів державної виконавчої влади та самоврядування» [52, с. 114].

Згідно з ч. 1 ст. 143 Основного Закону України територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування затверджують програми соціально-економічного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції [68], у тому числі питання екологічного характеру. З цього приводу І. Д. Казанчук зауважує, що метою екологічної політики органів місцевого самоврядування має бути вироблення

стратегічних напрямків сталого розвитку територіальних громад за оптимального використання природних ресурсів в умовах здорового довкілля, тобто напрацювання концепцій екологічної політики відповідними радами [60, с. 135].

Одночасно слід зазначити, що діяльність місцевих державних адміністрацій, інших органів державної влади вищого рівня, а також органів місцевого самоврядування щодо забезпечення екологічної складової публічних закупівель характеризується певною специфікою. Остання, зокрема, полягає в тому, що органи державної влади (орган законодавчої, органи виконавчої, судової влади), та правоохоронні органи держави, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, об'єднання територіальних громад згідно з п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про публічні закупівлі» належать до замовників, які здійснюють закупівлі відповідно до цього закону [153]. Таким чином, будучи замовниками, усі ці суб'єкти, закупаючи товари, роботи і послуги для забезпечення відповідних потреб, можуть встановлювати екологічні вимоги (положення) в оголошенні про проведення конкурентних процедур закупівель і в тендерній документації / оголошенні про проведення спрощеної закупівлі та в доданих до нього документах, тим самим сприяючи забезпеченню екологічної складової у практиці закупівельної діяльності, а не лише у рамках виконання покладених на них функцій.

Окремо в ч. 5 ст. 7 Закону України «Про публічні закупівлі» виділяється громадський контроль, котрий забезпечується через вільний доступ до всієї інформації щодо публічних закупівель, яка підлягає оприлюдненню відповідно до цього закону, зокрема шляхом здійснення аналізу і моніторингу інформації, розміщеної в електронній системі закупівель, а також шляхом інформування через електронну систему закупівель або письмово органи, що уповноважені здійснювати контроль, про виявлені ознаки порушення (порушень) законодавства у сфері публічних закупівель [153]. Як зазначається у літературі, одним із найнеобхідніших демократичних засобів реалізації принципу народовладдя є розробка та дія ефективного механізму залучення громадян до реалізації функцій врядування державою. Громадський контроль – один із видів соціального контролю, який

здійснюється як громадськими інституціями суспільства, так і безпосередньо самими громадянами [31, с. 124].

В сучасних умовах слід відзначити наявність широких можливостей для здійснення громадського контролю, які реалізуються за допомогою низки сервісів для аналізу й моніторингу закупівель: веб-портал Мінекономіки як Уповноваженого органу (онлайн-сервіс, який забезпечує створення, зберігання та оприлюднення усієї інформації про закупівлі, доступ до якого здійснюється за допомогою мережі Інтернет), Clarity Project (проект, що дає можливість ефективно аналізувати й моніторити інформацію з системи Prozorro), публічний модуль аналітики BI Prozorro (інструмент, який містить дані про усі публічні закупівлі починаючи з 2015 року; основне джерело інформації – центральна база даних Prozorro), моніторинговий портал Dozorro (платформа, де замовники, учасники, органи контролю й окремі фізичні особи можуть здійснювати аналіз закупівель) та ін.

Разом з тим, ще до прийняття чинного Закону України «Про публічні закупівлі» в аналітичній записці «Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану» Національного інституту стратегічних досліджень вказувалося на проблеми, наявні у цій сфері. Констатувалося, що взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері є недостатньо ефективною та результативною, й пояснювалося це такими причинами: 1) частина представників організацій, громадських активістів, створюючи резонансний фон, спонукають органи державної влади до розв'язання лише окремих екологічних завдань; 2) спостерігається тенденція «статичності» екологічного громадського середовища в умовах обмеженості кадрово-організаційних та фінансових ресурсів; 3) ризики прийняття профільними органами державної влади, відповідальними за екологічну політику, хибних рішень та їх небезпечних наслідків можуть збільшуватися, оскільки часто ігноруються ґрунтовні експертні висновки, суспільний інтерес, громадська думка; 4) в екологічній сфері при остаточному прийнятті рішень переважно не враховуються громадська думка та результати консультацій з громадськістю; 5) формування державної екологічної політики та

реалізація її завдань на всіх рівнях часто ґрунтується не на пріоритеті національних інтересів та екологічної безпеки, а на групових (корпоративних) інтересів тощо [19]. Окремі з вказаних проблем залишилися актуальними й дотепер. Це стосується передусім незалучення громадськості (окремих громадян, громадських інституцій екологічного спрямування, представників замовників та учасників) до обговорення окремих проєктів підзаконних нормативно-правових актів з питань еколого-правового регулювання публічних закупівель у зв'язку з неоприлюдненням таких актів для громадського обговорення, а також відсутність системного підходу до організації спільних (за участю органів влади й представників громадськості) заходів, присвячених формуванню й реалізації екологічної політики на усіх рівнях; подекуди недостатньою є й активність самої громадськості.

Резюмуючи, зазначимо, що інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС представлене досить розгалуженою системою органів влади та недержавних інституцій, діяльність яких реалізовується як у сфері публічних закупівель, так і у сфері довкілля (в контексті забезпечення екологічної складової публічних закупівель), а також у сфері співробітництва України з ЄС. Однак така діяльність подекуди супроводжується проблемами, пов'язаними з недоліками взаємодії елементів цієї системи, що спричиняє негативний вплив на ефективність формування екологічної політики щодо публічних закупівель та реалізацію її завдань.

2.2. Правове регулювання організації публічних закупівель в Україні та екологічні вимоги Європейського Союзу

Кожного року в різних країнах мільярди євро з бюджетів усіх рівнів використовуються на закупівлю товарів, робіт і послуг, необхідних для забезпечення функціонування держави, громадських потреб і виконання тих чи інших завдань (від паперу для друку до будівництва автомобільних мостів та адміністративних приміщень). При цьому прослідковується чітка тенденція до

зростання витрат у державному секторі – загальний обсяг договорів публічних закупівель у деяких країнах може становити до 25 % від валового внутрішнього продукту [92, с. 6].

Статистичні дані щодо підсумків функціонування сфери публічних закупівель в Україні у 2019 році, наведені у Звіті про результати аналізу щорічного звіту Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, що містить аналіз функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійснення контролю у сфері закупівель, затверджену Рахунковою палатою, засвідчують зростання обсягів закупівель в державі та значну економію коштів, досягнуту завдяки їх проведенню. Так, станом на 01.01.2020: 1) серед 4,1 млн оголошених закупівель кількість успішно завершених становить більш ніж 3,5 млн з очікуваною вартістю – 1,973 трлн гривень; 2) загальна кількість організаторів зростає і на кінець звітної року становить – 38 870, при цьому зростає і кількість учасників – 266 120, що свідчить про довіру представників бізнесу; 3) за даними електронної системи закупівель різниця суми між очікуваною вартістю закупівель та сумою переможної пропозиції станом на кінець 2019 року становить понад 99 млрд гривень, а середня кількість пропозицій на торги протягом 2016-2019 років – 2,35 [54, с. 24].

Така результативність й ефективність закупівельної діяльності, а також досягнення економії коштів можливі за наявності налагодженої системи організації публічних закупівель в державі. Під організацією в публічному управлінні розуміють: 1) внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємодії частин цілого, зумовлену його побудовою (інструментальне значення); 2) сукупність процесів чи дій, що ведуть до утворення й удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого (функціональне значення); 3) об'єднання людей, які спільно реалізують програму чи цілі та діють на основі визначених процедур і правил (інституційне значення) [160, с. 109].

Трактування змісту ефективності з погляду простої моделі ефективності діяльності публічних адміністрацій пов'язується з такими характеристиками:

1) співвідношенням між витраченими ресурсами й отриманим кінцевим продуктом (товаром чи послугою); 2) зменшенням кількості витрачених ресурсів чи зниженням їхньої вартості; 3) скороченням тривалості процесу; 4) співвідношенням кінцевого продукту й кінцевого результату [159, с. 240].

Зважаючи на викладене, ефективну організацію публічних закупівель можна визначити як таку модель побудови й функціонування публічних закупівель, за якої за мінімальних затрат (людських, матеріальних тощо) досягається максимальний (найкращий) результат. Під найкращим результатом у публічних закупівлях зазвичай розуміють закупівлю товарів, робіт і послуг з якомога кращими характеристиками за найнижчою ціною, тобто основна увага приділяється економічним показникам.

Однак в умовах сучасного наближення національного закупівельного законодавства до вимог ЄС та з урахуванням необхідності досягнення цілей сталого розвитку пріоритети у сфері публічних закупівель зміщуються з суто економічних до балансу економічних, екологічних та соціальних інтересів. Безумовно, необхідною залишається економія коштів для забезпечення оптимізації витрат. Однак екологізація вітчизняного законодавства та впровадження екологічних підходів до організації публічних закупівель в державі дозволяють говорити про ефективність здійснюваних закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад з огляду на впровадження екологічних положень (вимог) у процеси організації та здійснення закупівель відповідно до стандартів ЄС.

Відповідно до сучасного оновленого національного закупівельного законодавства, з урахуванням норм Директиви 2014/24/ЄС та Директиви 2014/25/ЄС, до основних положень екологічного характеру при регулюванні організації публічних закупівель належать: 1) право замовника встановлювати в технічній специфікації як складовій тендерної документації вимоги щодо екологічних характеристик предмета закупівлі (товарів, робіт або послуг) за умови, що такі вимоги є достатньо точними, щоб предмет закупівлі однозначно розумівся

замовником і учасниками (п. 3 ч. 2 ст. 22, ч. 3 ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі» [153]; пункти 92 і 93 преамбули, ст. 42 Директиви 2014/24/ЄС [37]; п. 98 преамбули, ст. 60 Директиви 2014/25/ЄС [38]); 2) право замовника вимагати від учасників підтвердження того, що пропоновані ними товари, послуги чи роботи за своїми екологічними чи іншими характеристиками відповідають вимогам, установленим у тендерній документації (абз. 1 ч. 5 ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі» [153]; ст. 44 Директиви 2014/24/ЄС [37]; ст. 60 Директиви 2014/25/ЄС [38]); 3) обов'язок замовника у разі встановлення екологічних чи інших характеристик товару, роботи чи послуги зазначити в тендерній документації, які маркування, протоколи випробувань або сертифікати можуть підтвердити відповідність предмета закупівлі таким характеристикам (абз. 1 ч. 5 ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі» [153]; пункти 75 і 88 преамбули, ст. 43 Директиви 2014/24/ЄС [37]; п. 85 преамбули, ст. 61 Директиви 2014/25/ЄС [38]); 4) можливість застосування замовником вартості життєвого циклу як самостійного критерію оцінки тендерних пропозицій / пропозицій або ж разом з іншими критеріями, зокрема, такими, як застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі (пункти 2, 3 ч. 3 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» [153]; п. 97 преамбули, ст. 68 Директиви 2014/24/ЄС [37]; п. 102 преамбули Директиви 2014/25/ЄС [38]). В цілому, як визначено у ст. 91 Директиви 2014/24/ЄС, цей акт роз'яснює, яким чином замовники можуть внести вклад у захист навколишнього середовища та сприяння сталому розвитку, в той же час гарантуючи, що вони можуть отримати краще співвідношення ціни і якості для своїх контрактів [37].

В процесі організації закупівель та встановленні у технічній специфікації вимог щодо екологічних характеристик предмета закупівлі замовникам слід звертати увагу на норми абз. 2 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі», відповідно до якого у разі, якщо вичерпний опис характеристик скласти неможливо, технічні специфікації можуть містити посилання на стандартні характеристики, технічні регламенти та умови, вимоги, умовні позначення та термінологію, пов'язані з

товарами, роботами чи послугами, що закупаються, передбачені існуючими міжнародними, європейськими стандартами, іншими спільними технічними європейськими нормами, іншими технічними еталонними системами, визнаними європейськими органами зі стандартизації або національними стандартами, нормами та правилами; при цьому до кожного посилення повинен додаватися вираз «або еквівалент» [153]. У випадку недотримання цієї вимоги положення тендерної документації можуть бути визнані дискримінаційними й такими, що не відповідають принципам здійснення закупівель, закріпленим у ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі».

Визначені права та обов'язки замовників реалізуються ними в процесі організації закупівельної діяльності, що зумовлює потребу у визначенні змісту останньої. В юридичній літературі немає єдиного підходу до розуміння складових організації та здійснення закупівель, а також конкретних етапів закупівельної діяльності, які до них входять. Різні автори, розглядаючи інститут публічних закупівель, виділяють неоднакову кількість етапів, зважаючи на ту проблематику, яка ними опрацьовується.

А. О. Олефір, досліджуючи господарсько-правове забезпечення державних закупівель у сфері охорони здоров'я, вказує на встановлення спеціального порядку здійснення закупівель, що характеризується поетапністю розгортання господарських відносин і включає стадії переддоговірних відносин, відносин з укладання та виконання договорів [96, с. 30].

Запропонована дослідником класифікація етапів процесу організації та проведення закупівель ґрунтується на тогочасному закупівельному законодавстві й нормах Бюджетного кодексу України щодо стадій виконання бюджету за видатками та кредитуванням і передбачає виділення таких етапів: 1) стадія організації процедур закупівель (переддоговірні відносини); 2) стадія проведення процедур закупівель (відносини з укладання договору про закупівлю); 3) відносини з виконання договору про закупівлю [96, с. 28-29]. Не зважаючи на те, що наведена класифікація стосується відкритих торгів як основної процедури закупівель та

розроблена з позицій господарсько-правового забезпечення закупівель у сфері охорони здоров'я, тобто має досить вузьку сферу застосування, в цілому вона може бути використана для цілей нашого дослідження.

На думку М. С. Письменної, слід виокремлювати три основних етапи процесу публічних закупівель, а саме: прогнозування і планування, здійснення закупівель та виконання контракту, контроль і аудит виконаних контрактів [104, с. 12]. У даному випадку учена також розділяє власне здійснення закупівель та етап, що йому передує – прогнозування і планування.

З урахуванням екологічних аспектів регламентації сучасної закупівельної діяльності В. К. Малолітнева виділяє субінститути зелених та соціально-відповідальних публічних закупівель, обумовлюючи це особливістю правового регулювання різних етапів закупівлі: формування технічних специфікацій, оцінка кваліфікаційних критеріїв до учасників закупівлі, оцінка тендерних пропозицій учасників, а також виконання договору про закупівлю, до яких інтегруються «зелені» й соціальні критерії та вимоги [80, с. 41]. Зважаючи на комплексність і багатоаспектність розуміння Малолітневою В. К. сутності вітчизняного регулювання публічних закупівель з посиленням їх екологічної складової відповідно до стандартів ЄС та в умовах досягнення цілей сталого розвитку, її підхід може бути покладений в основу необхідності розмежування організації та здійснення закупівельної діяльності відповідно до екологічних вимог ЄС.

Отже, хоча формально в Законі України «Про публічні закупівлі» поділ закупівельної діяльності на дві великі частини – організацію та здійснення – не проводиться, однак логіка й послідовність етапів (або стадій) такої діяльності дозволяє виділяти у рамках нашого дослідження ці дві складові, які чітко прослідковуються у дослідженнях названих науковців. З метою уникнення термінологічної неузгодженості пропонується розглядати організацію та здійснення публічних закупівель як дві частини, які, своєю чергою, включають у себе відповідні конкретні етапи закупівельної діяльності. До організації публічних закупівель, у рамках якої враховуються (використовуються) екологічні положення

(вимоги, критерії) слід віднести визначення потреби в закупівлі, її планування та вчинення усіх підготовчих дій, які передують закупівлі (підготовка технічної специфікації, розробка тендерної документації та документації спрощеної закупівлі тощо). Саме в процесі організації закупівель замовник може використати усі положення екологічного характеру, які визначені Законом України «Про публічні закупівлі».

Водночас аналіз практики закупівельної діяльності засвідчує, що упродовж кількох місяців після введення в дію оновленої редакції названого нормативно-правового акту при організації закупівель замовники в силу різних причин не використовували повною мірою ці положення. Такий стан речей можна пояснити низкою чинників як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. В їх числі, наприклад, можна назвати відсутність досвіду застосування в тендерній документації вказівок на маркування, протоколи випробувань або сертифікати, які можуть підтвердити відповідність предмета закупівлі встановленим екологічним характеристикам, а також відсутність технічної можливості (реалізованого в електронній системі закупівель відповідного функціоналу) – для застосування вартості життєвого циклу як самостійного критерію оцінки тендерних пропозицій / пропозицій або ж разом з іншими критеріями, зокрема, такими, як застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, котрі пов'язані з предметом закупівлі.

Тому характерними для низки закупівель, оголошених після 19.04.2020 (введення в дію нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі» відповідно до Закону № 114-IX) в частині їх екологічної складової залишилися формулювання та вимоги, які прямо впливають із попереднього закупівельного законодавства стосовно того, що технічні та якісні характеристики предмета закупівлі повинні передбачати необхідність застосування заходів із захисту довкілля. У чинному Законі України «Про публічні закупівлі» ця норма закріплена у дещо зміненому вигляді в п. 33 ч. 1 ст. 1, відповідно до якого технічна специфікація до предмета закупівлі – це встановлена замовником сукупність технічних умов, що визначають

характеристики товару (товарів), послуги (послуг) або необхідні для виконання робіт щодо об'єкта будівництва, що можуть включати показники впливу на довкілля й клімат, особливості проектування (у тому числі щодо придатності для осіб із обмеженими фізичними можливостями), відповідності, продуктивності, ресурсоефективності, безпечності, процедури забезпечення якості, вимоги щодо найменування продукції, під яким вона продається, термінологію, символи, методику випробувань і тестування, вимоги до пакування, маркування й етикетування, інструкції для користувачів, технологічні процеси й технології виробництва на будь-яких етапах життєвого циклу робіт, товару чи послуги [153]. Згідно з п. 3 ч. 2 ст. 22 цього ж нормативного акту інформація про необхідні технічні, якісні та кількісні характеристики предмета закупівлі, у тому числі відповідна технічна специфікація (у разі потреби – плани, креслення, малюнки чи опис предмета закупівлі) належить до відомостей, які зазначаються у тендерній документації [153].

Така тенденція щодо включення до технічних та якісних характеристик предмета закупівлі положень про необхідність застосування заходів із захисту довкілля чітко виявляється як при проведенні відкритих торгів (відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про публічні закупівлі» це є основна процедура закупівлі [153]), так і при спрощених закупівлях.

Досить поверхневий підхід (без урахування нових можливостей, визначених у Законі України «Про публічні закупівлі») до екологічних характеристик предмета закупівлі спостерігається у тендерній документації відкритих торгів щодо закупівлі твердого палива (вугілля кам'яного), оголошених 25.06.2020: «Товар повинен бути новим, таким, що не перебував в експлуатації та повністю придатним до використання. Товар повинен відповідати чинним вимогам щодо охорони праці, екології (захисту довкілля) та пожежної безпеки», а технічна частина поданої учасником пропозиції повинна містити «інформацію, складену у довільній формі про те, що технічні, якісні характеристики предмета закупівлі передбачають застосування заходів із захисту довкілля» [189].

У формі довідки, яка міститься в тендерній документації відкритих торгів (предмет закупівлі – «Інші завершальні будівельні роботи (Капітальний ремонт із заміни вікон на металопластикові у навчальних корпусах університету № 3 за адресою вул. Італійська, 115 в місті Маріуполі та № 5 за адресою вул. Університетська, 7 в місті Маріуполі)»; оголошено 19.08.2020) та пропонується для заповнення учасниками при підготовці ними тендерних пропозицій, наявні такі формулювання: «На виконання вимог п. 3 ч. 2 статті 22 Закону України «Про публічні закупівлі» цією довідкою ... підтверджує, що товар, який є предметом закупівлі, відповідає технічним, якісним та іншим вимогам до предмета закупівлі, що встановлені Замовником в тендерній документації. А також підтверджуємо, що товар виготовлений з екологічно безпечних матеріалів та відповідає вимогам чинного законодавства із захисту довкілля. Ми, як учасник закупівлі гарантуємо, що предмет закупівлі передбачає застосування заходів із захисту довкілля» [59].

Подібні загальні положення є й у документації спрощеної закупівлі (предмет закупівлі – «Сирні продукти»; закупівля оголошена 27.07.2020), у якій від учасників вимагається подання довідки в довільній формі «про заходи щодо забезпечення гарантії якості та екологічності товарів для дитячого харчування, що містить інформацію про наявність обладнання та матеріально-технічної бази (складські приміщення, автотранспорт тощо), підтверджена завіреною копією документа на право власності або право користування матеріально-технічною базою» [168].

Відсутня конкретизація екологічних вимог й у відкритих торгах на закупівлю робіт з капітального ремонту автомобільної дороги місцевого значення, тендерна документація яких була оприлюднена 10.06.2020 і включає таке формулювання: «Учасник повинен виконати роботи, якість яких відповідає умовам чинного законодавства, нормативно-правовим актам з питань дотримання вимог санітарних норм та охорони навколишнього, природного середовища (захисту довкілля). Для виконання робіт повинні використовуватись якісні матеріали, машини, механізми, які відповідають вимогам діючого природоохоронного законодавства (про що

учасником надається гарантійний лист), а також застосовуватися інші необхідні заходи із захисту довкілля» [61].

Така ж ситуація спостерігається і в тендерній документації відкритих торгів на закупівлю замовником робіт із капітального ремонту покрівлі будівлі, оголошених 03.08.2020: «Ціну пропозиції слід визначати відповідно до вимог щодо термінів закінчення робіт, технології виконання робіт, використання конкретних матеріалів і конструкцій, якості будівельно-монтажних робіт, з дотриманням діючих норм і правил виконання будівельно-монтажних робіт, технічної експлуатації будівельної техніки, безпечних умов праці та додержання вимог щодо застосування заходів із захисту довкілля», а також «Під час виконання договору про закупівлю учасник зобов'язується дотримуватись передбачених чинним законодавством вимог щодо застосування заходів із захисту довкілля, в тому числі тих, що передбачені згідно Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закону України «Про відходи». Учасником у складі тендерної пропозиції надається інформація у довільній формі щодо зобов'язань учасника дотримуватись заходів із захисту довкілля» [62].

Дещо ширші вимоги стосовно заходів щодо захисту довкілля містяться у тендерній документації відкритих торгів на закупівлю машини для земляних робіт (бульдозера Б10М або еквівалента для розрівнювання та ущільнення ТПВ на діючому полігоні побутових відходів), оголошених 18.08.2020: «Учасники під час виконання договору повинні враховувати заходи щодо захисту довкілля та дотримуватися положень чинних нормативно-правових актів у галузі охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки. Інформація про це подається у формі довідки за підписом уповноваженої особи учасника». При цьому до заходів щодо захисту довкілля віднесено такі: не допускати розливу нафтопродуктів, мастил та інших хімічних речовин на ґрунт, асфальтове покриття; під час експлуатації автотранспорту викид відпрацьованих газів не повинен перевищувати допустимі норми; не допускати складування сміття у несанкціонованих місцях; компенсувати

шкоду, заподіяну в разі забруднення або іншого негативного впливу на природне середовище [83].

Як вбачається із викладеного, досить широкий спектр можливостей застосування замовниками положень екологічного характеру, передбачених чинним Законом України «Про публічні закупівлі», поки що достатньою мірою не використовується ними в процесі організації публічних закупівель. Водночас краще розуміння сутності та змісту встановлених у вітчизняному закупівельному законодавстві відповідно до асquis Європейського Союзу таких положень визначає потребу в їх класифікації. При цьому, враховуючи тісний взаємозв'язок організації та здійснення закупівель як двох складових закупівельної діяльності, у рамках нашого дослідження проводиться класифікація категорій (груп) вимог (положень) еколого-правового забезпечення як організації, так і здійснення публічних закупівель.

Важливість будь-якої класифікації складно переоцінити, виходячи з її значення для теорії та практики. Під класифікацією розуміється система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями; класифікацією називається система розміщення предметів за класами на підставі схожості цих предметів у середині класу і їх відмінності від предметів інших класів [63]. Як зазначає О. С. Адамова, кожна галузь діяльності людини, кожна система знань потребує внутрішньої структурно-логічної впорядкованості, без якої неможливо організувати складну справу та виробити методологію наукових досліджень. Досягнути необхідної впорядкованості дозволяє класифікація. Будучи одним з найрозповсюдженіших прийомів юридичної техніки, який використовують вчені-юристи в цілях встановлення істини при дослідженні правових явищ, вирішенні тих чи інших наукових завдань, класифікація – це категорія, яка відбиває очевидне і зрозуміле кожному і в той же час є надзвичайно насиченою та неоднозначною [1, с. 19].

Аналіз норм Закону України «Про публічні закупівлі», Директиви 2014/24/ЄС та Директиви 2014/25/ЄС дозволяє здійснити класифікацію категорій (груп) вимог

(положень) еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель в Україні відповідно до acquis Європейського Союзу за такими критеріями – залежно від етапів (стадій) закупівельної діяльності – екологічні положення, які застосовуються:

- а) на етапі планування закупівлі (визначення вартості життєвого циклу як критерію оцінки тендерних пропозицій / пропозицій для цілей розрахунку очікуваної вартості предмета закупівлі, який планується закуповувати);

- б) у процесі організації та здійснення закупівлі (на етапі розробки тендерної документації / документації спрощеної закупівлі та вчинення інших, крім планування, підготовчих дій для організації закупівлі та на етапах безпосереднього здійснення закупівлі) – сюди можна віднести встановлення замовником в технічній специфікації вимог щодо екологічних характеристик предмета закупівлі та вимог до учасника підтвердити відповідність екологічних характеристик пропонованих ними товарів, робіт чи послуг установленим вимогам; зазначення замовником у тендерній документації маркувань, протоколів випробувань або сертифікатів, якими учасник може підтвердити відповідність предмета закупівлі встановленим екологічним характеристикам; застосування замовником вартості життєвого циклу як самостійного критерію оцінки тендерних пропозицій / пропозицій або ж разом з іншими критеріями, передбаченими законодавством – при оцінці поданих учасником пропозицій;

- в) на етапі виконання договірних зобов'язань. До цієї категорії (групи) можна віднести ті положення еколого-правового забезпечення, які прямо в Законі України «Про публічні закупівлі» не вказані, однак впливають з його змісту та практики закупівельної діяльності. Зокрема, у випадку внесення змін до істотних умов договору про закупівлю відповідно до п. 3 ч. 5 ст. 41 названого нормативно-правового акту (покращення якості предмета закупівлі, за умови що таке покращення не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю) [153], переможець закупівлі, з яким укладено відповідний договір, може здійснювати поставку товару з покращеними екологічними характеристиками чи

показниками безпеки, що однозначно трактується як покращення якості предмета закупівлі.

Ще одна класифікація вимог (положень) еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель може бути проведена за критерієм наявності екологічних вимог (положень) в оголошенні про проведення конкурентних процедур закупівель і в тендерній документації / оголошенні про проведення спрощеної закупівлі та в доданих до нього документах:

– а) вимоги (положення), які прямо передбачені (включені та вказані) замовником у вказаних документах (визначення вартості життєвого циклу як самостійного критерію оцінки тендерних пропозицій / пропозицій або ж разом з іншими критеріями, зокрема, такими, як застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі; встановлення вимог щодо екологічних характеристик предмета закупівлі та вимог до учасника підтвердити відповідність екологічних характеристик пропонованих ними товарів, робіт чи послуг установленим вимогам; зазначення маркувань, протоколів випробувань або сертифікатів, якими учасник може підтвердити відповідність предмета закупівлі встановленим екологічним характеристикам);

– б) положення, які прямо не передбачені (не включені та не вказані) замовником у вказаних документах, однак можуть бути застосовані відповідно до норм чинного законодавства України при здійсненні закупівлі (поставка товару з покращеними екологічними характеристиками відповідно до п. 3 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» у випадку покращення якості предмета закупівлі, за умови що таке покращення не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю) [153]. До цієї ж категорії (групи) можна віднести можливість учасника обґрунтувати аномально низьку ціну поданої ним тендерної пропозиції шляхом вказівки на досягнення економії завдяки застосованому технологічному процесу виробництва товарів, порядку надання послуг чи технології

будівництва згідно з ч. 14 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» [153] (наприклад, у результаті використання відновлюваних джерел енергії) тощо.

Крім цього, за юридичною природою екологічних вимог (положень) щодо здійснюваних закупівель товарів, робіт і послуг можна виділити дві такі їх групи:

- а) є самостійним критерієм оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників (вартість життєвого циклу);

- б) застосовуються разом із самостійним критерієм оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників (застосування заходів охорони навколишнього середовища, які пов'язані із предметом закупівлі, як критерію оцінки, котрий використовується разом із вартістю життєвого циклу при оцінці тендерних пропозицій / пропозицій);

- в) становлять умову (сукупність умов), які визначають характеристику предмета закупівлі (вимоги щодо екологічних характеристик предмета закупівлі; вимоги до учасника підтвердити відповідність екологічних характеристик пропонованих ними товарів, робіт чи послуг установленим вимогам; зазначення маркувань, протоколів випробувань або сертифікатів, якими учасник може підтвердити відповідність предмета закупівлі встановленим екологічним характеристикам).

Наведені класифікації, на нашу думку, не лише сприятимуть розумінню логіки вимог (положень) еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель в Україні відповідно до acquis Європейського Союзу, але й можуть допомогти в активнішому застосуванні цих норм у практиці закупівельної діяльності.

Окреме місце в системі положень еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель в Україні належить вартості життєвого циклу. Слід зауважити, що ця категорія вперше запроваджена у вітчизняну сферу публічних закупівель як один із критеріїв оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад саме у

зв'язку з необхідністю адаптації національного закупівельного законодавства до *acquis* ЄС на виконання Угоди про асоціацію.

Відповідно до ч. 3 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» критеріями оцінки тендерних пропозицій / пропозицій є: 1) ціна; або 2) вартість життєвого циклу; або 3) ціна / вартість життєвого циклу разом з іншими критеріями оцінки, зокрема, такими як: умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі [153]. Легальне визначення поняття «вартість життєвого циклу» закріплено в п. 4 ч. 1 ст. 1 цього нормативно-правового акту, відповідно до положень якого це є сукупність вартості предмета закупівлі або його частини (лота) та інших витрат, які нестиме безпосередньо замовник під час використання, обслуговування та припинення використання предмета закупівлі. Вартість життєвого циклу розраховується відповідно до методики, встановленої у тендерній документації [153].

Загалом, як зазначалося у Звіті, що містить аналіз функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійснення контролю у сфері закупівель за 2019 рік, підготовленому Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, вартість життєвого циклу як критерій для оцінки замовником тендерних пропозицій дозволяє розрахувати їх економічну вигідність у довгостроковій перспективі [55].

Дещо інше визначення поняття вартості життєвого циклу (порівняно з п. 4 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі») наведене в п. 20 ч. 1 ст. 2 Директиви 2014/24/ЄС, під яким розуміються всі послідовні та/або взаємопов'язані етапи, включаючи необхідні дослідження і розробки, виробництво, торгівлю та її умови, транспортування, використання і технічне обслуговування протягом усього періоду існування продукту або робіт або надання послуги, починаючи з придбання сировини або генерування ресурсів і закінчуючи ліквідацією, розпродажем і завершенням послуг або утилізацією [37].

Подібне формулювання визначення вартості життєвого циклу міститься й у п. 16 ст. 2 Директиви 2014/25/ЄС: ««життєвий цикл» означає усі етапи, що йдуть один за одним та/чи є взаємопов'язаними, в тому числі науково-дослідні й проектні роботи, що мають бути виконані, виробництво, торгівля та її умови, транспортування, використання й технічне обслуговування, протягом усього часу існування продукту, роботи або надання послуги, починаючи від придбання сировини або формування ресурсів і закінчуючи утилізацією, прийомом та завершенням надання послуги або використання відповідно» [38].

Згідно з ч. 4 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» у разі застосування критерію оцінки вартості життєвого циклу до цього критерію крім ціни товару (роботи, послуги) може включатися один або декілька витрат замовника протягом життєвого циклу товару (товарів), роботи (робіт) або послуги (послуг), а саме витрати, пов'язані з: 1) використанням товару (товарів), роботи (робіт) або послуги (послуг), зокрема споживання енергії та інших ресурсів; 2) технічним обслуговуванням; 3) збором та утилізацією товару (товарів); 4) впливом зовнішніх екологічних чинників протягом життєвого циклу товару (товарів), роботи (робіт) або послуги (послуг), у разі якщо їхня грошова вартість може бути визначена, зокрема вплив викидів парникових газів, інших забруднюючих речовин та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на навколишнє середовище (довкілля) [153].

Своєю чергою, у п. 96 преамбули Директиви 2014/24/ЄС визначено, що поняття витрат протягом життєвого циклу включає в себе всі витрати протягом життєвого циклу робіт, товарів або послуг, що означає заплановані внутрішні витрати, такі як витрати на науково-дослідну діяльність, розробку, виробництво, транспортування, використання, обслуговування, а також утилізаційні витрати по завершенні терміну експлуатації, але може включати і витрати, пов'язані з впливом на довкілля, такі як забруднення навколишнього середовища, викликане видобутком сировини для виробництва продукту, самими продуктом або в процесі його виготовлення, за умови, що їх можна поррахувати у грошовому виразі та контролювати [37].

Одночасно ст. 68 цієї Директиви встановлено, що врахування затрат протягом життєвого циклу в необхідній мірі охоплює частини або всі наступні витрати протягом життєвого циклу продукту, послуг або робіт:

– а) витрати, понесені замовником або іншими користувачами, такими як: 1) витрати, пов'язані з придбанням; 2) витрати при використанні, такі як споживання енергії та інших ресурсів; 3) витрати на технічне обслуговування; 4) витрати в кінці життєвого циклу, такі як витрати із збору та утилізації;

– б) витрати, віднесені до зовнішніх екологічних чинників, пов'язаних з продуктом, послугами або роботами протягом свого життєвого циклу, за умови, що їхня грошова вартість може бути визначена і підтверджена; такі витрати можуть включати витрати на викиди парникових газів, викиди інших забруднюючих речовин та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на зміни клімату. При цьому витрати, віднесені до зовнішніх екологічних чинників, повинні бути засновані на об'єктивно перевірюваних і недискримінаційних критеріях та бути доступними для всіх заінтересованих сторін [37].

Перелік витрат, які включаються до складу вартості життєвого циклу, містить і ч. 1 ст. 83 Директиви 2014/25/ЄС, установлюючи, що мінімізація затрат життєвого циклу повинна, наскільки це доречно, охоплювати частково чи повністю такі витрати, зумовлені за життєвий цикл товару, послуги чи робіт:

– а) витрати, що їх несе організація-замовник чи інші користувачі, наприклад: 1) витрати, що пов'язані із придбанням; 2) витрати за використання, наприклад споживання енергії та інших ресурсів; 3) витрати на технічне обслуговування; 4) витрати на завершальному етапі життєвого циклу, наприклад, витрати на збір та утилізацію;

– б) витрати, пов'язані із впливом на довкілля, пов'язані з товаром, послугою чи роботами упродовж їх життєвого циклу, за умови, що їхню грошову вартість можна визначити і перевірити; такі витрати можуть включати витрати на викиди парникових газів та інших забруднюючих речовин, а також витрати на пом'якшення наслідків зміни клімату [38].

Отже, положення ч. 4 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі», за деякими винятками, є майже ідентичними нормам ч. 1 ст. 68 Директиви 2014/24/ЄС [37] та ч. 1 ст. 83 Директиви 2014/25/ЄС [38]. Більш того, якщо у Директиві 2014/24/ЄС мова йде про «витрати, віднесені до зовнішніх екологічних чинників, ... та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на зміни клімату», у ч. 4 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» говориться про «вплив зовнішніх екологічних чинників ... та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на навколишнє середовище (довкілля)», що суттєво розширює спектр складових довкілля, на які може здійснюватися такий вплив, не обмежуючи його тільки кліматом. У цьому випадку формулювання ч. 4 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» максимально наближене до норм ч. 1 ст. 83 Директиви 2014/25/ЄС, якими передбачено охоплення «витрат, пов'язаних із впливом на довкілля, ... а також витрати на пом'якшення наслідків зміни клімату» [204, с. 59].

Отже, враховуючи норми ч. 4 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі», в національному законодавстві до критерію оцінки вартості життєвого циклу може включатися один або декілька витрат, які нестиме замовник протягом життєвого циклу товару (товарів), роботи (робіт) або послуги (послуг), і які тією чи іншою мірою пов'язані з впливом на навколишнє середовище (довкілля). Такі витрати, зокрема, стосуються: 1) споживання різноманітних ресурсів (у тому числі енергії) в процесі використання товару (роботи, послуги), а також їх технічного обслуговування при експлуатації (прикладом може слугувати закупівля, встановлення й подальше техобслуговування ламп внутрішнього освітлення для житлових і нежитлових приміщень – звичайних чи енергоощадних); 2) збору та утилізації товару (ілюстрацією може бути закупівля галогенних ламп освітлення, які, на відміну від світлодіодних ламп (LED) підлягають значно частішій заміні, а відповідно – й утилізації); 3) власне впливу зовнішніх екологічних чинників протягом життєвого циклу товару (товарів), роботи (робіт) або послуги (послуг), у разі якщо їхня грошова вартість може бути визначена (до цієї групи належить вплив

викидів парникових газів, інших забруднюючих речовин та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на навколишнє середовище (довкілля)).

Проведений аналіз положень Директиви 2014/24/ЄС та Директиви 2014/25/ЄС дозволяє стверджувати, що в узагальненому вигляді в цих актах виділено такі три основні етапи життєвого циклу: 1) дослідження, розробка та виробництво; 2) торгівля, використання (експлуатація) й технічне обслуговування; 3) припинення використання (експлуатації) та утилізація. Таким чином, у повній відповідності до стандартів ЄС, у національному законодавстві України до складу вартості життєвого циклу включені витрати, які нестиме замовник у рамках другого й третього етапів (тобто ті з них, що стосуються використання (експлуатації), технічного обслуговування, припинення використання (експлуатації) та утилізації). Витрати ж, здійснені у рамках першого етапу (пов'язані з дослідженням, розробкою та виробництвом), зазвичай несе виробник, а тому включає їх у ціну товару (роботи, послуги), яка є самостійною складовою вартості життєвого циклу.

Отже, можна констатувати, що запровадження вартості життєвого циклу як альтернативного варіанту цінового критерію (ціни) оцінки тендерних пропозицій / пропозицій в національному закупівельному законодавстві України в цілому відповідає загальноприйнятим європейським підходам у цій сфері. Більш того, цю подію слід розцінювати не тільки як результат реформування національного законодавства з метою приведення його у відповідність до стандартів ЄС у сфері закупівель, але і як адекватну реакцію українського законодавця на нагальні потреби сьогодення, зумовлені необхідністю вирішення конфлікту економічних та екологічних інтересів у закупівельній діяльності в державі, а також, як це визначено в Указі Президента України від 30.09.2019 № 722/2019, задля досягнення цілей сталого розвитку з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина [158].

Суттєве зміщення акцентів з ціни як основного критерію оцінки тендерних пропозицій / пропозицій, реалізоване завдяки впровадженню вартості життєвого циклу, дозволяє більшою мірою врахувати не лише економічні, але й екологічні характеристики предмета закупівлі, що повністю узгоджується з європейськими та світовими підходами до вирішення глобальних екологічних проблем сучасності. Слушною з цього приводу є позиція А. П. Гетьмана й Г. В. Анісімової, які констатують, що «Наближення екологічного законодавства нашої країни до нормативно-правової бази Європейського Союзу, що має місце останнім часом у зв'язку з набранням чинності Угодою про Асоціацію, означає, що у вітчизняних актах передусім мусять знайти відображення об'єктивні й першочергові потреби, зокрема, у комплексному правовому врегулюванні екологічних відносин, що ґрунтуються на поєднанні внутрішньодержавних публічних і приватних екологічних інтересів й інтеграційної необхідності нормативного регламентування відповідних галузей, які забезпечують стабільність життєдіяльності соціуму, а також сталий розвиток України» [23, с. 7].

На необхідності забезпечення наскрізної екологічної політики України з тим, щоб ця політика стала складовою соціально-економічного сталого розвитку країни відповідно до нагальних потреб українського суспільства та конкретних громадян Українського народу з метою створення належних умов добробуту і життя суспільства в стабілізованому та якісному, екологічно безпечному природно-соціальному оточенні людини, умов її життєдіяльності наголошує й В. І. Андрейцев [6, с. 44].

Крім цього, зважаючи на передбачені чинним закупівельним законодавством можливості замовника при застосуванні критерію оцінки вартості життєвого циклу враховувати у його складі витрати екологічного характеру, вкрай актуальною є думка А. П. Гетьмана, який зауважує, що в умовах глобалізаційних процесів екологічна функція повинна модернізувати свій діапазон впливу на збереження пріоритетів екологічної домінанти в діяльності держави [24, с. 151]. Одночасно учений акцентує увагу на тому, що ця функція має поєднувати в собі, крім інших

базових інститутів, розроблений державою механізм (інструментарій) з метою зробити виробників і споживачів чутливими до відповідального використання природних ресурсів, запобігання забрудненню та відходів, поглинання зовнішніх екологічних витрат за допомогою застосування економічних і фінансових стимулів та обмежень, громадянської відповідальності та встановлення таких цін, щоб екологічно сприятливі товари і послуги не опинялися на ринку в не вигідному становищі у порівнянні з забруднюючими або марнотратними конкурентами [24, с. 151].

Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» вартість життєвого циклу може бути самостійним критерієм оцінки (з урахуванням витрат, які можуть включатися до її складу згідно з ч. 4 ст. 29 цього ж Закону), або застосовується вартість життєвого циклу разом з іншими критеріями оцінки, зокрема, такими як: умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі (п. 3 ч. 3 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі») [153].

При цьому важливо, що на відміну від ціни, яка визначалася попереднім закупівельним законодавством України як основний критерій оцінки, а застосування ціни разом з іншими критеріями оцінки (зокрема, такими як: умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, експлуатаційні витрати, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів) допускалося лише у разі здійснення закупівлі, яка мала складний або спеціалізований характер, вартість життєвого циклу може встановлюватися замовником для оцінки тендерних пропозицій / пропозицій щодо будь-якого товару (роботи, послуги) з урахуванням загальних вимог, встановлених законодавством.

До таких загальних вимог належать наступні: 1) у разі застосування критерію оцінки вартість життєвого циклу, методика оцінки тендерних пропозицій повинна містити опис усіх складових вартісних елементів і перелік документів та інформації,

які повинні надати учасники для підтвердження вартості складових елементів життєвого циклу. Замовник у разі необхідності дисконтування витрат життєвого циклу майбутніх періодів може використовувати поточну облікову ставку Національного банку України. Вартість життєвого циклу може рахуватися як сума всіх витрат життєвого циклу або сума всіх витрат життєвого циклу, поділена на розрахункову одиницю експлуатації предмета закупівлі (абз. 2 п. 10 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про публічні закупівлі») [153]; 2) у разі застосування критерію оцінки вартості життєвого циклу, всі його складові не повинні містити вимог, що обмежують конкуренцію та призводять до дискримінації учасників (абз. 6 ч. 4 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі») [153]; 3) якщо для визначення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції / пропозиції, крім вартості життєвого циклу, замовником застосовуються інші критерії оцінки, у тендерній документації / оголошенні про проведення спрощеної закупівлі визначається їх вартісний еквівалент або питома вага цих критеріїв у загальній оцінці тендерних пропозицій / пропозицій. Питома вага вартості життєвого циклу не може бути нижчою ніж 70 відсотків, крім випадків застосування процедури конкурентного діалогу (ч. 8 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі») [153].

Останнє положення регламентує застосування поряд із вартістю життєвого циклу нецінових критеріїв оцінки (умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі) відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» [153]. Питома вага таких нецінових критеріїв не може перевищувати 30 відсотків. Оскільки нецінові критерії оцінки є додатковими критеріями, що мають суттєве значення для замовника, за якими він може розглядати тендерні пропозиції / пропозиції учасників, то при їх встановленні обов'язково зазначаються назва й опис критерію, а також питома вага обраного критерію та його варіації (наприклад, щодо гарантійного періоду – 15 % за 18 місяців та 5 % за 6 місяців) [91].

На виконання п. 11 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про публічні закупівлі» наказом Мінекономіки від 28.09.2020 № 1894 була затверджена Примірна методика визначення вартості життєвого циклу (далі – Примірна методика). Цим документом, зокрема, визначено умови, за яких замовнику варто використовувати вартість життєвого циклу. Так, п. 3 розділу I Примірної методики встановлено, що застосовувати вартість життєвого циклу з метою оцінки тендерних пропозицій доцільно в разі, коли:

- витрати, пов'язані з обслуговуванням предмета закупівлі, становлять значну частину вартості життєвого циклу предмета закупівлі;
- використання предмета закупівлі передбачає значні витрати на його утримання та утилізацію;
- використання альтернативних предметів закупівлі значно впливає на термін експлуатації;
- використання альтернативних предметів закупівлі має вплив на екологію та довкілля [118].

При цьому під альтернативними предметами закупівлі розуміються ті предмети закупівлі, що є ідентичними за кодом національного класифікатора України ДК 021:2015 «Єдиний закупівельний словник», затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 23 грудня 2015 року № 1749, виконують одні й ті самі функції, але можуть мати різні технічні, функціональні, якісні, експлуатаційні та фізичні характеристики тощо (абз. 2 п. 2 розділу I Примірної методики) [118].

В аналізованому документі зазначається, що вартість життєвого циклу може застосовуватися замовником як на стадії аналізу ринку (фактично, мова йде про етап планування закупівлі й дослідження ринку для цілей розрахунку очікуваної вартості предмета закупівлі, ознайомлення з асортиментом та характеристиками товарів тощо), а також як критерій оцінки для визначення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції. Серед категорій витрат, які може використовувати замовник для розрахунку вартості життєвого циклу, в Примірній методиці вказані такі:

1) витрати, пов'язані з придбанням, – витрати, які впливають на ціну предмета закупівлі та включають його вартість, вартість доставки, установлення тощо;

2) витрати, пов'язані з користуванням, – витрати, пов'язані з експлуатаційними характеристиками предмета закупівлі і які не залежать від замовника та учасника процедури закупівлі (вартість споживання електроенергії та інших ресурсів тощо);

3) витрати, пов'язані з обслуговуванням, – витрати, вартість яких залежить від учасника процедури закупівлі, наприклад вартість гарантійного обслуговування, заміни складових предмета закупівлі тощо;

4) витрати, пов'язані із завершенням користування, – витрати, що включають вартість утилізації предмета закупівлі, демонтажу тощо;

5) витрати, пов'язані із захистом навколишнього природного середовища (вартість екологічних витрат) – витрати, до яких включається плата за викиди окремих забруднювальних речовин в атмосферне повітря, воду, ґрунти тощо (п. 2 розділу I, п. 4 розділу II) [118].

До позитивних напрацювань у Примірній методиці слід віднести пропоновані формули для розрахунку вартості витрат, пов'язаних з придбанням та користуванням предметом закупівлі, а також вартості життєвого циклу загалом. При цьому встановлюється, що параметри витрат, пов'язаних із захистом навколишнього природного середовища (вартість екологічних витрат) для розрахунку вартості життєвого циклу можуть використовуватися замовниками додатково, шляхом їх включення до загальної формули визначення вартості життєвого циклу. Для розрахунку вартості таких витрат у формулі зазначаються сума податків та зборів, які нараховуються за викиди в атмосферне повітря окремих забруднювальних речовин, коефіцієнт викидів CO₂ під час користування предметом закупівлі тощо.

Окрема увага в абз. 5 п. 9 розділу II Примірної методики акцентується на тому, що визначення ступеня впливу предмета закупівлі на стан довкілля та здоров'я людини протягом його життєвого циклу є важливим фактором для здійснення вибору такого предмета закупівлі, що є більш екологічним (має менший вплив на стан довкілля та здоров'я людини) [118].

Попри усю важливість, необхідність та прогресивність прийнятої Примірної методики, слід вказати й на окремі недоліки, які, на нашу думку, у ній наявні. По-перше, у тексті цього документа мова йде про вартість життєвого циклу як критерію оцінки для визначення тільки найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції. Виходячи з таких формулювань Примірної методики, можна припустити, що вона стосується виключно конкурентних процедур закупівель (тендерів), якими відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України є відкриті торги, торги з обмеженою участю та конкурентний діалог [153], адже саме в рамках цих процедур закупівель учасникам подаються тендерні пропозиції. Учасники ж спрощеної закупівлі для участі в ній подають пропозиції.

Водночас у ч. ч. 1, 8-9 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі» містяться прямі вказівки на можливість застосування вартості життєвого циклу як критерію оцінки не лише тендерних пропозицій (конкурентні процедури закупівель), але й пропозицій (спрощена закупівля), які у Примірній методиці не враховані. Таку ситуацію можна частково пояснити й окремими неузгодженостями між нормами різних статей Закону України «Про публічні закупівлі», адже у ньому, крім ч. ч. 1, 8-9 ст. 29, встановлено, що «вартість життєвого циклу розраховується відповідно до методики, встановленої у тендерній документації» (п. 4 ч. 1 ст. 1) і вказується на перелік критеріїв оцінки (у тому числі й вартість життєвого циклу) та методику оцінки тендерних пропозицій із зазначенням питомої ваги кожного критерію, як відомості, що зазначаються у тендерній документації (п. 10 ч. 2 ст. 22) [153].

По-друге, хоча Примірна методика й оперує категорією «предмет закупівлі» для цілей визначення замовником вартості життєвого циклу, однак аналіз її тексту дозволяє зробити висновок, що основна увага у ній приділена лише товарам. Так, у п. 4 розділу I цього акту встановлено, що замовник може самостійно визначати, у яких випадках та для яких товарів застосовується вартість життєвого циклу як критерій оцінки для визначення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції. Одночасно наводиться перелік із одинадцяти найменувань товарів, для яких,

зокрема, може бути застосована вартість життєвого циклу. Усі приклади, які містяться в документі, також стосуються виключно товарів.

Окремих вказівок на роботи чи послуги Примірна методика не містить, а тому вони можуть бути охоплені лише терміном «предмет закупівлі», який включає і товари, і роботи та послуги. Такий підхід до регламентації визначення вартості життєвого циклу, реалізований у Примірній методиці, можна трактувати як певне звуження переліку предметів закупівлі, щодо яких може застосовуватися цей критерій, й обмеження його лише товарами, що не відповідає Закону України «Про публічні закупівлі» та стандартам ЄС.

Частково виокремлення у Примірній методиці групи товарів, щодо яких замовник може застосовувати вартість життєвого циклу як критерію оцінки в разі здійснення закупівлі (офісне устаткування та приладдя різне; медичне обладнання та вироби медичного призначення різні; телевізійне й аудіовізуальне обладнання; комп'ютерне обладнання та приладдя; електронне обладнання; великовантажні мототранспортні засоби; шкільні меблі; фурнітура різна; конструкції та їх частини; готові текстильні вироби; механічні запасні частини, крім двигунів і частин двигунів) можна пояснити зважаючи на десять пріоритетних секторів для запровадження «зелених закупівель», названих у Повідомленні Комісії (СOM (2008) 400) «Державні закупівлі для покращення навколишнього середовища» (будівництво (покриває сировину, таку як дерево, алюміній, сталь, бетон, скло, а також будівельні вироби, такі як вікна, покриття стін та підлоги, опалювальне та охолоджувальне обладнання, експлуатаційні аспекти будівель, послуги з технічного обслуговування, виконання будівельних контрактів на місці; послуги харчування та харчування; транспорт і транспортні послуги; енергія (включаючи електроенергію, опалення та охолодження, що надходять з відновлюваних джерел енергії); офісна техніка та комп'ютери; одяг, форма та інший текстиль; паперові та поліграфічні послуги; меблі; миючі засоби та послуги; обладнання, що використовується у секторі охорони здоров'я) [35], однак ці переліки не є ідентичними.

Закріплення у Примірній методиці хоча б орієнтовного переліку робіт та послуг (по аналогії з переліком товарів), на нашу думку, дозволило б замовникам повною мірою застосовувати критерій вартості життєвого циклу й до робіт та послуг. Відсутність такого переліку в Примірній методиці зумовлюватиме потребу в додатковому тлумаченні її норм замовниками, а також може спричинити відверті побоювання застосовувати вартість життєвого циклу як критерій оцінки при закупівлі товарів і послуг. Не зайвим було б і визначення особливостей розрахунку вартості витрат у складі вартості життєвого циклу щодо робіт і послуг. Окреслена ситуація ускладнюється й досить тривалою відсутністю в електронній системі закупівель Prozorro відповідного функціоналу (технічної можливості), з використанням якого здійснення закупівель із застосуванням критерію вартості життєвого циклу стало б можливим.

Одночасно слід звернути увагу на те, що затверджена Мінекономіки методика визначення вартості життєвого циклу є примірною, а тому, за загальним правилом, не є обов'язковою до виконання та має рекомендаційний характер [84].

Загалом, аналізуючи такі новели сучасного закупівельного законодавства, як право замовника встановлювати вимоги до екологічних характеристик закупаваних товарів, послуг чи робіт та запровадження оцінювання вартості життєвого циклу як альтернативи традиційного критерію «ціна», фахівці констатують, що «такий підхід надає можливості замовнику заповувати більш ефективно те, що потрібно, замість «більш дешевого» – з подальшими суттєвими витратами бюджетних коштів на заміну чи ремонт» та «завдяки упровадженню нової закупівельної політики публічний сектор має можливість реально вплинути на збереження ресурсів, зменшення забруднення довкілля і запобігання кліматичним змінам, стимулюючи інвестиції у виробництво більш екологічних товарів, послуг і технологій. У соціальній сфері поліпшені екологічні характеристики предмету закупівлі сприятимуть поліпшенню стандартів якості навчання, праці та життя» [93].

Отже, можна стверджувати, що впровадження екологічних положень в організацію публічних закупівель в Україні в цілому відповідає сучасним

європейським підходам до регулювання цієї сфери та має на меті виконання визначеного в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року завдання щодо запровадження в країні системи зелених закупівель для досягнення цілі забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу нашої держави.

Однією з характерних рис організації закупівельної діяльності в ЄС якраз і є акцент на публічних закупівлях як інструментові для проведення екологічної політики, у зв'язку з чим протягом останніх років у рамках Європейського Союзу була виконана значна робота із визначення так званих «критеріїв зелених закупівель» та вимог і характеристик для їх використання закупівельними організаціями, які бажають досягати екологічних цілей у власній закупівельній політиці. Свідченням ключового значення екологічних положень для організації закупівель є й прецедентне право ЄС, яке включає низку прикладів екологічних вимог (наприклад, ситуації з викидами, енергозбереження та можливості вторинної переробки), які були визнані актуальними як вимоги у процесі закупівель [198, с. 241].

Прогресивність та ефективність застосування екологічних положень, вимог і критеріїв в процесі організації закупівель ілюструється й кращими практиками закупівельної діяльності держав-членів ЄС. Нині у кожній країні ЄС визначають, які товари, роботи і послуги можна закуповувати із застосуванням принципів зелених закупівель та які стадії життєвого циклу товарів, робіт і послуг найбільш впливають на навколишнє середовище і які є можливості для зменшення їх впливу [186]. Ще понад десять років тому низка держав-членів ЄС впевнено обрали курс на зелені або сталі закупівлі: уряд Нідерландів встановив ціль на 100 % щодо сталих закупівель; у Франції 20 % загального щорічного оновлення транспортних засобів, придбаних центральним урядом, повинні складатися з «чистих» транспортних засобів; у Великобританії (незважаючи на її вихід з ЄС) план дій зі сталих закупівель тісно пов'язаний із низкою цілей сталого функціонування державного офісу [35]. У деяких країнах Європи, наприклад Данії і Швеції, щорічний рівень зелених

закупівель становить близько 40 % від загальних бюджетних витрат, в Японії він сягає 90 % [16].

На увагу заслуговує досвід зелених закупівель Швеції: починаючи з 1990-х років XX століття міською радою Стокгольму визначено екологічну політику, яка сфокусована на зміні клімату, скороченні та усуненні шкідливих речовин під час закупівлі товарів. Рада Стокгольму використовує 40 тис. комп'ютерів, що становить 25 % від усіх комп'ютерів у країні, а тому в 2010 році тут було введено екологічні вимоги до їх закупівлі. Серед основних критеріїв установлювалося, що вся техніка повинна відповідати стандартам енергоефективності Energy Star, у складі не повинно міститись свинцю, ртуті та не менше 10 % повинен складати перероблений пластик. Результатом стало суттєве заощадження коштів у довгостроковій перспективі завдяки підвищенню енергетичної ефективності закупаваних комп'ютерів та зниженню витрат на обладнання [66, с. 135].

При будівництві школи в м. Пемброук (північне узбережжя Мальти), яке тривало з березня 2008 року до вересня 2009 року, до претендентів на виконання контракту по цьому об'єкту були встановлені такі вимоги щодо енергоефективності й збереження ресурсів, як: досягнення забезпечення функціонування за рахунок виробництва власної електроенергії з відновлюваних джерел; впровадження технологічних рішень, спрямованих на забезпечення ефективного використання електроенергії та води; впровадження електронної системи управління освітлення приміщень. Як результат – за рівнем енергоспоживання будівля школи має найнижчі показники у Європі, а надлишки енергії, генерованої відновлюваними джерелами, передаються до національної електромережі. Використані у спорудженні школи будівельні та лакофарбові матеріали мають поліпшені екологічні характеристики, зокрема найнижчі показники вмісту летких органічних сполук, радіонуклідів та не містять токсичних речовин. Крім цього, школу обладнали енергозберігаючим устаткуванням та системою підігріву води [13, с. 68-69].

Слід зауважити, що визначальну роль в упровадженні екологічних підходів до організації закупівель у країнах ЄС зазвичай відіграє держава в особі своїх органів влади. Як правило, координацію подібної діяльності здійснює відповідне міністерство або відомство, яке формулює вимоги до закупівель, підтримує кроки з їх втілення, проводить консультації, забезпечує оцінку, моніторинг і звітність тощо. При цьому перший етап впровадження «зеленої» політики у сферу закупівель проводить центральний уряд, а потім вона реалізовується на рівні регіонів.

Наприклад, у Великобританії і Франції центральна влада визначає основні напрямки політики і керує нижчими рівнями з реалізації закупівель. А в Данії і Японії національні уряди розробили політику відповідальних закупівель на допомогу місцевій владі, організаціям приватного сектора й іншим групам, які здійснюють зелені закупівлі. Практика цих країн показала, що провідну роль тут відіграють місцеві організації, а центральна влада лише виконує функції загального контролю і сприяння [186].

Важливе значення у практичній реалізації екологічних підходів при організації закупівель належить Суду ЄС. Останній у низці своїх рішень виробив принцип тісного взаємозв'язку критерію з предметом закупівлі. Уперше цей принцип був сформульований у рішенні в справі *Concordia Bus Finland Oy Ab v Helsingin Kaupunki and Hkl-Bussiliikenne*. Виходячи з обставин справи, Суду ЄС необхідно було встановити, чи мав право замовник на підставі норм діючих на той час директив ЄС з питань державних закупівель при проведенні торгів на надання послуг з автобусного сполучення поряд з критерієм найбільш економічно вигідної пропозиції встановити критерій, який враховує кількість вихлопних газів, котрі викидаються в атмосферу, і рівень шуму, що виробляється автобусами. У цій справі Суд ЄС постановив рішення на користь замовника, вказавши, однак, що не будь-який екологічний критерій є допустимим при присудженні контракту (визначенні постачальника). Й хоча замовник має право встановлювати критерії обрання постачальника, однак такі критерії не повинні бути сформульовані таким чином, щоб надавати замовнику необмежену свободу у виборі постачальника.

Встановлення подібних критеріїв повинно відповідати основним принципам європейського права, в тому числі принципу недискримінації, а також вони мають чітко зазначатися у документації про закупівлю [170, с. 35].

Така позиція Суду ЄС, згідно з якою критерій оцінки, який встановлюється замовником для визначення найбільш економічно вигідної пропозиції, не обов'язково повинен мати суто економічну природу, пізніше підтвердилася у справі EVN, коли під час закупівлі критеріями оцінки пропозиції учасників були визначені ціна й обсяги електроенергії, яку учасник зможе поставляти саме з відновлювальних джерел [80, с. 276].

Подібна практика Суду ЄС, на нашу думку, є однозначно корисною для нашої держави з огляду на перспективу розгляду в національних судах спорів з питань закупівель та враховуючи пропозицію доповнення існуючої системи принципів здійснення публічних закупівель принципом екологічності й закріплення його у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі».

Зважаючи на необхідність запровадження в Україні у майбутньому сталих публічних закупівель на увагу заслуговує й рішення Суду ЄС у справі *Commission v The Kingdom of the Netherlands* (справа *North Holland*). Якщо у попередніх названих справах Суд ЄС виробив принцип тісного взаємозв'язку критерію з предметом закупівлі, передбачивши можливість використання екологічних критеріїв при визначенні найбільш економічно вигідної пропозиції та виборі переможця закупівлі, то в даній справі дія вказаного принципу була поширена й на соціальні критерії.

Справа *North Holland* стосувалася оскарження результатів проведення закупівлі на поставку й обслуговування автоматичних кавоварок в провінції Північна Голландія. Зокрема, замовник прагнув закупити продукцію, яка була б виготовлена у відповідності до певних екологічних і соціальних стандартів, у зв'язку з чим зазначив у документації закупівлі вимогу про те, щоб окремі елементи закупуваної продукції (а саме кавові зерна і цукор) були виготовлені без використання хімічних добрив та без застосування рабської праці. Вирішуючи питання правомірності дій замовника щодо встановлення такого нецінового й

неекономічного критерію, як незастосування рабської праці, Суд ЄС знову послався на те, що директиви Європейського Союзу з питань закупівель передбачають можливість застосування критеріїв вибору постачальника, які можуть бути не лише економічними за своєю природою. У своєму рішенні Суд ЄС дійшов висновку, що замовник має право встановлювати критерії вибору постачальника, враховуючи соціальні потреби з метою створення сприятливих умов для незахищених верств населення, причому в рамках контракту це можуть бути як одержувачі товарів, робіт, послуг, так й інші особи [170, с. 36].

Не зважаючи на активне застосування у європейських країнах екологічних підходів до організації закупівельної діяльності, практично усі держави-члени ЄС свого часу стикалися із низкою труднощів, пов'язаних з цим. Так, Європейська Комісія до основних перешкод, які стоять на шляху повноцінного використання потенціалу зелених закупівель у своїх країнах-членах відносить такі: 1) встановлення обмежених екологічних критеріїв для товарів / послуг – і там, де вони існують, часто недостатньо механізмів, таких як бази даних, для їх оприлюднення; 2) недостатня інформація про собівартість життєвого циклу продукції та відносні витрати на екологічно чисті товари / послуги; 3) низька обізнаність про переваги екологічно чистих продуктів та послуг; 4) невизначеність щодо юридичних можливостей включення екологічних критеріїв до тендерної документації; 5) відсутність політичної підтримки та, як наслідок, – обмеженість ресурсів для впровадження / просування зелених закупівель (у тому числі й проведення відповідного навчання); 6) відсутність узгодженого обміну передовою практикою та інформацією між регіонами і місцевою владою [35]. Зважаючи на те, що у вітчизняній закупівельній сфері впровадження екологічних положень, вимог і критеріїв перебуває на початковому етапі, знання таких проблем з метою ефективного їх вирішення є актуальним і для України.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що національне законодавство надає досить широкий спектр можливостей для замовників враховувати й використовувати положення екологічного характеру в процесі організації ними

своїї закупівельної діяльності, та в цілому відповідає екологічним підходам ЄС з цих питань. Разом з тим, реальне впровадження екологічних вимог і критеріїв у сферу публічних закупівель в Україні передбачає необхідність удосконалення існуючих підзаконних нормативно-правових актів на виконання норм Закону України «Про публічні закупівлі» відповідно до acquis ЄС, а також реалізації низки організаційно-технічних і функціонально-технологічних заходів для забезпечення можливості застосовувати екологічні положення в закупівельній практиці. Не менш важливою є й активізація зусиль держави задля подальшої популяризації, підтримки та стимулювання переходу українського суспільства до раціонального природокористування, відповідального ставлення до збереження й охорони навколишнього природного середовища в інтересах прийдешніх поколінь загалом та у сфері публічних закупівель зокрема.

РОЗДІЛ 3

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ І СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Еколого-правове регулювання здійснення публічних закупівель в Україні в умовах євроінтеграції

Здійснення публічних закупівель, як складова частина закупівельної діяльності, для цілей нашого дослідження передбачає вчинення замовником усіх необхідних дій для проведення закупівлі товарів (робіт, послуг), починаючи з моменту оприлюднення оголошення про проведення конкурентних процедур закупівель і тендерної документації / оголошення про проведення спрощеної закупівлі та доданих до нього документів, та завершуючи вибором переможця процедури закупівлі / спрощеної закупівлі, укладенням з ним відповідного договору й звітом про виконання договору про закупівлю. З боку учасника вимагається виконання всіх передбаченим чинним законодавством та документацією закупівлі вимог для набуття статусу переможця процедури закупівлі / спрощеної закупівлі з усіма наслідками, які з цього випливають. У рамках здійснення публічних закупівель реалізуються всі положення екологічного характеру, які застосовуються й при організації закупівель. Проводити їх дослідження доцільно в контексті аналізу екологічних положень, вимог і критеріїв, які практикуються в Європейському Союзі в процесі здійснення закупівель.

Основні директиви ЄС з питань закупівель передбачають чотири сфери щодо екологічних вимог та положень, у яких вони застосовуються, а саме: технічні специфікації, кваліфікаційні критерії, критерії присудження та вимоги до виконання договорів [186]. У цих же чотирьох сферах (з урахуванням окремих особливостей) можуть застосовуватися екологічні положення при здійсненні публічних закупівель в Україні.

Відповідно до п. 33 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі» технічна специфікація до предмета закупівлі – встановлена замовником сукупність технічних умов, що визначають характеристики товару (товарів), послуги (послуг) або необхідні для виконання робіт щодо об'єкта будівництва, що можуть включати показники впливу на довкілля й клімат, особливості проектування (у тому числі щодо придатності для осіб із обмеженими фізичними можливостями), відповідності, продуктивності, ресурсоефективності, безпечності, процедури забезпечення якості, вимоги щодо найменування продукції, під яким вона продається, термінологію, символи, методику випробувань і тестування, вимоги до пакування, маркування й етикетування, інструкції для користувачів, технологічні процеси й технології виробництва на будь-яких етапах життєвого циклу робіт, товару чи послуги [153].

Технічна специфікація, як й інформація про необхідні технічні та якісні характеристики предмета закупівлі, є складовою частиною тендерної документації. Згідно з ч. 3 ст. 23 названого нормативно-правового акту технічні специфікації можуть бути у формі переліку експлуатаційних або функціональних вимог, у тому числі екологічних характеристик, за умови, що такі вимоги є достатньо точними, щоб предмет закупівлі однозначно розумівся замовником і учасниками [153].

У спрощених закупівлях інформація про технічні, якісні та інші характеристики предмета закупівлі зазначається в оголошенні про проведення такої закупівлі, а також може вказуватися у вимогах до предмета закупівлі шляхом завантаження окремих файлів до оголошення.

Отже, саме в названих документах замовник може вказати екологічні характеристики конкретного товару, роботи чи послуги, закупівлю яких він оголошує. Включення екологічних характеристик предмета закупівлі до технічних специфікацій є традиційною практикою і в ЄС. Важливою умовою при цьому, як зазначалося, є встановлення екологічних характеристик чи вимог з достатньою точністю, щоб предмет закупівлі однозначно розумівся як замовником, так і учасниками. У зв'язку з цим застосування в документації загальних формулювань – «екологічні», «екологічно чисті», «натуральні» тощо – є некоректним та

незрозумілим. Прикладом правильного визначення й опису екологічних характеристик може бути закупівля мийних засобів, у документації якої встановлюються критерії щодо вмісту токсичних речовин, рівня токсичності готового засобу, його концентрації, дозування, біологічного розкладу, економічності пакування [92, с. 44].

Серед товарів з покращеними екологічними характеристиками, які користуються попитом в ЄС та активізація закупівель яких спостерігається в Україні, можна назвати енергоефективну техніку та комп'ютерне обладнання; енергоощадні лампи та світильники на сонячних батареях; меблі з екоматеріалів; папір та вироби паперові з вторсировини; транспортні засоби з електроприводом; електроенергію, отриману з відновлювальних джерел та деякі інші.

Встановивши в технічній специфікації вимоги щодо екологічних характеристик предмета закупівлі, замовник згідно з ч. 5 ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі» може вимагати від учасників підтвердження того, що пропоновані ними товари, послуги чи роботи за своїми екологічними чи іншими характеристиками відповідають вимогам, установленим у тендерній документації, та зобов'язаний зазначити, які маркування, протоколи випробувань або сертифікати можуть підтвердити відповідність предмета закупівлі таким характеристикам [153].

Слід зазначити, що запровадження на законодавчому рівні у сферу публічних закупівель можливостей замовника встановлювати в тендерній документації та, відповідно, здійснювати закупівлю товарів, робіт і послуг з урахуванням їх екомаркування, в нашій державі відбулося вперше у зв'язку з прийняттям Закону № 114-IX, незважаючи на те, що на національному ринку й раніше була представлена низка товарів зі знаками екологічного маркування, які належать екологічним сертифікаційним системам, котрі мають міжнародне визнання. До останніх, наприклад, можна віднести такі, як «Ecolabel EU», «The Blue Angel», «The Nordic Swan», «Зелений журавлик» тощо [210, с. 150].

Інститут екологічного маркування не є новим для України. Так, у 1999-2000 роках Міжнародною організацією стандартизації (International Organization for

Standardization, ISO) були розроблені і прийняті міжнародні стандарти серії ISO 14020 «Екологічні маркування та декларації». Ці стандарти встановили єдині загальні принципи та методи застосування екологічних маркувань різних типів і були впроваджені до національної системи стандартизації України шляхом гармонізації. Українська система екологічної сертифікації та маркування згідно з вимогами вказаних стандартів почала розвиватися у 2003 році [17, с. 9].

На необхідності інтеграції екологічних «векторів», «пріоритетів», «стандартів» та «критеріїв» у всі складники державної політики і законодавства України, з метою здійснення тим самим «екологізації» всіх галузей права України, як це свого часу було зроблено в ЄС у другій половині XX століття, наголошується і в юридичній літературі [116, с. 62]. Орієнтир на забезпечення розвитку національної системи стандартизації шляхом гармонізації із системою стандартизації ЄС був визначений і в Концепції впровадження стандартів Європейського Союзу за методом «обкладинки», затвердженій наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16.11.2011 № 224. У цьому документі констатувалося, що впровадження міжнародних та європейських стандартів, які сприятимуть обміну товарами та послугами з торговими партнерами країн-членів ЄС, підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції на всіх рівнях виробництва для задоволення вимог споживачів, надійного захисту їх життя, здоров'я, створення безпечних умов праці та збереження навколишнього природного середовища є об'єктивною необхідністю сьогодення, а серед очікуваних результатів реалізації концепції називалося сприяння поліпшенню захисту людей від шкідливих і небезпечних факторів, а навколишнього природного середовища від негативного впливу [70].

Екологічне маркування являє собою графічне зображення і твердження, яке зазначає загальну екологічну перевагу товарів чи послуг в межах певної категорії, представленої на ринку. Право маркуватися знаком екологічного маркування отримують ті товари чи послуги, які підтвердили свої покращені екологічні характеристики у порівнянні з аналогічною продукцією шляхом оцінки відповідності вимогам екологічних стандартів.

Для цілей здійснення публічних закупівель в Україні, згідно стандартів серії ДСТУ ISO 14020 «Екологічні маркування та декларації», за принципами та методами застосування, екологічне маркування поділяється на три типи, а саме:

1) тип I – визначає конкурентну перевагу продукції, товару, послуги щодо впливів на стан довкілля та здоров'я людини протягом життєвого циклу. Цей тип маркування передбачає встановлення на кожну категорію продукції критеріїв для оцінювання її екологічних переваг і є більш надійним, тому що право на його застосування надається третьою стороною (органом з оцінки відповідності) за результатами оцінювання (сертифікації). В результаті підтвердження відповідності товарів чи послуг встановленим екологічним критеріям орган сертифікації надає право на застосування знаку екологічного маркування певної сертифікаційної системи. Визначення та підтвердження переваг об'єкта маркування щодо його впливів на стан довкілля і здоров'я людини здійснюється за схемою сертифікації згідно з ДСТУ ISO 14024:2002 Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи (ISO14024:1999, IDT). Сертифікована продукція за схемою згідно ДСТУ ISO14024 позначається стандартним екологічним маркуванням;

2) тип II – позначення певної екологічної характеристики продукції, пов'язаної з впливами на довкілля, яка може бути корисною для експлуатації, обслуговування, ремонту чи утилізації. Маркування II типу належить до самодекларацій, тобто заяв, що не потребують додаткового незалежного оцінювання (сертифікації). Хоча застосування екологічного маркування II типу не потребує процедури оцінки відповідності (сертифікації), однак виробник, який застосовує цей тип маркування, повинен мати можливість надати інформацію заінтересованій стороні стосовно вимог та методів перевірки застосованої декларації. Підтвердними документами можуть бути протоколи вимірювань, досліджень, випробувань, технічна або технологічна документація тощо. Зокрема, не потребує проведення сертифікації застосування щодо продукції, її компонентів чи пакування таких формулювань: «придатний для компостування», «здатний до розкладання», «розбірний».

конструкція», «продукція із збільшеним терміном придатності», «рекуперована (відновлена) енергія», «придатний для повторного перероблення», «вміст повторно перероблених матеріалів», «повторно перероблений матеріал», «рекуперований (відновлений) матеріал», «зменшене енергоспоживання», «зменшене використання ресурсів», «зменшене водоспоживання», «придатний для повторного використання», «придатний для повторного наповнювання», «маловідходний» тощо.

Тлумачення, методи обґрунтування маркувань II типу, їх застосування та застереження щодо введення в оману споживача викладені в ДСТУ ISO14021:2016 Екологічні маркування та декларації. Самодекларації II типу (Екологічне маркування типу II) (ISO 14021:2016, IDT);

3) тип III – екологічні продуктові декларації, які містять інформацію у вигляді кількісних показників екологічних впливів (енергоємності, споживання водних та інших ресурсів, викидів забруднюючих речовин і парникових газів, забруднення стічних вод, обсягів утворюваних відходів). Такі декларації мають форму технічного звіту, який готується незалежною експертною організацією на основі досліджень життєвого циклу конкретної продукції. Декларація розробляється на кожен вид продукції окремо та затверджується компетентною третьою стороною (органом з оцінки відповідності) згідно вимог ДСТУ ISO 14025:2008 Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III. Принципи та процедури (ISO 14025:2006, IDT) [215; 16; 17, с. 12-13].

Питання оцінки відповідності, у тому числі сертифікації, регламентуються передусім нормами Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 № 124-VIII, у ч. 1 ст. 1 якого визначено, що сертифікація – підтвердження відповідності третьою стороною, яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу [156]. Одним із видів сертифікації є екологічна сертифікація, яка спрямована на стимулювання виробників до впровадження таких технологічних процесів і розроблення таких товарів, які б найменшою мірою забруднювали навколишнє природне середовище і надавали

споживачам гарантію безпеки продукції для життя, здоров'я, майна громадян та середовища проживання [57, с. 264].

Варто зауважити, що критеріальна база системи екологічної сертифікації та маркування постійно розвивається, відбувається впровадження нових стандартів і перегляд чинних. Наприклад, нині в Україні діють стандарти, які встановлюють екологічні критерії оцінювання життєвого циклу для таких категорій: харчові продукти (плоди та овочі, оброблені і законсервовані; какао, шоколад та вироби кондитерські цукрові; продукція хлібопекарська, макаронна, кондитерська, кулінарна, сухарна та борошняна; мед натуральний; олія рослинна й ін.); напої алкогольні та безалкогольні; вироби текстильні; матраци; меблі та покриття для підлоги з лісоматеріалів; будівельні матеріали та вироби для оздоблення (бетон та вироби з бетону; вироби керамічні; шпалери й ін.); продукція хімічної промисловості (вироби з полімерних матеріалів; лакофарбові матеріали; мийні засоби та засоби для чищення; добрива; паливо автомобільне; тверде паливо альтернативне та продукти для розпалювання); косметичні засоби; вироби з паперу та пластику (упаковки для харчових продуктів та посуду одноразового використання; вироби санітарно-гігієнічні побутові); устаткування електричне та побутові прилади; організації та послуги («зелений офіс»; «зелений клас»; послуги з тимчасового розміщення (готелі, кемпінги, заклади оздоровлення та відпочинку); послуги з оптово-роздрібної та роздрібної торгівлі (заклади торгівлі); послуги банні) тощо [17, с. 27].

У випадку, коли учасник не має відповідних маркувань, протоколів випробувань чи сертифікатів і не має можливості отримати їх до закінчення кінцевого строку подання тендерних пропозицій із причин, від нього не залежних, він, відповідно до ч. 6 ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі», може подати технічний паспорт на підтвердження відповідності тим же об'єктивним критеріям, а замовник зобов'язаний розглянути технічний паспорт і визначити, чи справді він підтверджує відповідність установленим вимогам, із обґрунтуванням свого рішення [153].

Норми Закону України «Про публічні закупівлі» щодо того, які маркування, протоколи випробувань або сертифікати можуть підтвердити відповідність предмета закупівлі встановленим замовником екологічним характеристикам майже повністю повторюють відповідні положення Директиви 2014/24/ЄС, а саме: «Замовник може вимагати, щоб суб'єкти господарювання надавали протоколи випробувань від органу з оцінки відповідності або сертифікат, виданий таким органом у якості засобу підтвердження відповідності вимогам або критеріям, викладеним у технічних специфікаціях, критеріям присудження або умовам виконання контракту» та «Замовник повинний приймати інші відповідні засоби підтвердження ... наприклад, технічне досвід виробника, коли даний господарюючий суб'єкт не мав доступу до сертифікатів або протоколів випробувань... або не має можливості отримати їх у відповідний термін, за умови, що відсутність доступу не спричинена самим цим суб'єктом господарювання, та за умови, що даний суб'єкт господарювання доведе, що надавані ним роботи, товари або послуги відповідають вимогам або критеріям, викладеним у технічних специфікаціях, критеріях присудження контракту або умовах виконання контракту» (ст. 44) [37].

Крім норм Директиви 2014/24/ЄС, питання маркувань, протоколів випробувань і сертифікатів регламентується й в Угоді про асоціацію: «Сторони докладають зусиль для сприяння і заохочення торгівлі та прямих іноземних інвестицій в екологічно чисті товари, послуги й технології, використання збалансованих джерел відновлюваної енергії та енергозберігаючих продуктів і послуг, а також екологічне маркування товарів, у тому числі шляхом усунення пов'язаних із цим нетарифних бар'єрів» (ст. 293); «Україна вживає необхідних заходів з метою поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС та зобов'язується дотримуватися принципів та практик, викладених в актуальних рішеннях та регламентах ЄС» (ст. 56); «Без шкоди для статей 56 та 57 цієї Угоди стосовно технічних регламентів, що стосуються вимог етикетування або маркування, Сторони підтверджують принципи статті 2(2) Угоди ТБТ СОТ стосовно

того, що такі вимоги не готуються, не приймаються або не застосовуються з метою створення зайвих перешкод у міжнародній торгівлі. Із цією метою такі вимоги етикетування чи маркування не повинні обмежувати торгівлю більше, ніж це потрібно для виконання законної мети, беручи до уваги ризики, які б виникли в результаті їх невиконання» (ст. 58) [194].

Встановлення вимог щодо екологічних характеристик предмета закупівлі в своїй основі повинне мати чіткий, науково обґрунтований підхід, який базується на показниках, що відображають найбільш значущі екологічні аспекти товару, роботи чи послуги. При визначенні таких вимог рекомендується враховувати комплекс наступних факторів: 1) істотний вплив виробничої системи на навколишнє середовище при отриманні (видобутку) сировини, у процесі виробництва, споживання та видалення (утилізації) відходів, зокрема, вплив на зміну клімату, біологічне різноманіття, споживання енергії та природних ресурсів; 2) можливість заміни небезпечних речовин більш безпечними альтернативними компонентами; 3) збільшення функціонального призначення, а також терміну експлуатації (реалізації) для промислової групи продукції; 4) загальний екологічний баланс між економічною вигодою та впливом на навколишнє середовище на різних стадіях життєвого циклу продукції; 5) за потреби – соціальні та етичні аспекти шляхом посилення (вказівки) на відповідні правові акти; 6) екологічні критерії, встановлені приватними, національними, регіональними або міжнародними програмами екологічних маркувань [16].

Відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі» маркування, протоколи випробувань та сертифікати повинні бути видані органами з оцінки відповідності, компетентність яких підтверджена шляхом акредитації або іншим способом, визначеним законодавством. Згідно з абз. 2 ч. 6 цієї ж статті, якщо замовник посилається в тендерній документації на конкретні маркування, протокол випробувань чи сертифікат, він зобов'язаний прийняти маркування, протоколи випробувань чи сертифікати, що підтверджують відповідність еквівалентним вимогам та видані органами з оцінки відповідності, компетентність яких

підтверджена шляхом акредитації або іншим способом, визначеним законодавством [153].

Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» в ч. 3 ст. 33 встановлено, що відповідність органу з оцінки відповідності критеріям, установленим стандартами з переліку національних стандартів, відповідність яким надає презумпцію відповідності органів з оцінки відповідності спеціальним вимогам до призначених органів і визнаних незалежних організацій, може бути доведена виключно шляхом акредитації такого органу національним органом України з акредитації, а в разі якщо національний орган України з акредитації не здійснює акредитацію щодо відповідних видів діяльності з оцінки відповідності, – національним органом з акредитації іншої держави, який є членом міжнародної або регіональної організації з акредитації [156].

Таким національним органом з акредитації є Національне агентство з акредитації України, яке було створене у 2002 році Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України відповідно до Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» від 17.05.2001 № 2407-III та діє згідно з Положенням про Національне агентство з акредитації України, затвердженим наказом Мінекономіки від 13.07.2020 № 1318. До основних функцій Національного агентства з акредитації України, відповідно до абз. 2 і абз. 3 ч. 7 ст. 6 Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», належать: 1) акредитація органів з оцінки відповідності, в тому числі прийняття рішень про акредитацію, відмову в акредитації, розширення та обмеження сфери акредитації, тимчасове зупинення і поновлення дії та скасування атестата про акредитацію; 2) проведення моніторингу за відповідністю акредитованих ним органів з оцінки відповідності вимогам акредитації шляхом здійснення нагляду, проведення повторних, позачергових та інших оцінок [119].

Сама ж акредитація органів з оцінки відповідності – це засвідчення національним органом України з акредитації того, що орган з оцінки відповідності відповідає вимогам національних стандартів, гармонізованих з відповідними

міжнародними та європейськими стандартами або вимогам міжнародних чи європейських стандартів, та у разі необхідності будь-яким додатковим вимогам щодо акредитації у відповідних сферах для провадження визначеної діяльності з оцінки відповідності (абз. 2 ст. 1 Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності») [119].

Друга сфера, у якій можуть бути застосовані екологічні положення при здійсненні закупівель – кваліфікаційні критерії. Якщо у технічних специфікаціях можуть встановлюватися екологічні характеристики предмета закупівлі (товарів, робіт, послуг), то кваліфікаційні критерії стосуються особистого становища й професійної репутації учасників, їх матеріально-технічних та фінансових можливостей тощо. Аналізуючи відповідну практику Суду ЄС, на можливість використання екологічного та соціального критеріїв при саме при визначенні постачальника вказує і О. П. Смазнова [170, с. 37].

Серед кваліфікаційних критеріїв до учасників закупівель в ЄС виділяють наявність відповідної екологічної політики, сертифікатів відповідності систем управління чи аудиту, документально підтвердженого попереднього досвіду у забезпеченні захисту довкілля тощо [186]. В Україні замовники подекуди встановлюють в документації вимогу для учасника надати інформацію про їх екологічну політику, однак з позицій Закону України «Про публічні закупівлі» це не є кваліфікаційним критерієм. Вичерпний перелік кваліфікаційних критеріїв процедури закупівлі міститься в ч. 2 ст. 16 цього документа й включає: 1) наявність в учасника процедури закупівлі обладнання, матеріально-технічної бази та технологій; 2) наявність в учасника процедури закупівлі працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід; 3) наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічного (аналогічних) за предметом закупівлі договору (договорів); 4) наявність фінансової спроможності, яка підтверджується фінансовою звітністю [153]. Водночас вимоги щодо систем менеджменту у відповідних сферах діяльності (у тому числі екологічний менеджмент) можуть бути встановлені державним замовником як додатковий

кваліфікаційний критерій згідно з п. 4 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про оборонні закупівлі» [141].

Критерії присудження (або визначення переможців закупівель) забезпечують можливість порівняння поданих учасниками пропозицій та визначення на цій основі переможця. В Україні оцінка тендерних пропозицій / пропозицій проводиться автоматично електронною системою закупівель на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених замовником у тендерній документації / оголошенні про проведення спрощеної закупівлі, шляхом застосування електронного аукціону (абз. 1 ч. 1 ст. 29 Закону України «Про публічні закупівлі») [153]. Критеріями оцінки, які враховують екологічну складову, можуть бути: 1) вартість життєвого циклу та 2) ціна / вартість життєвого циклу разом з іншими критеріями оцінки, зокрема, такими як застосування заходів охорони навколишнього середовища та/або соціального захисту, які пов'язані із предметом закупівлі.

Стосовно критеріїв присудження контракту в Європейському Союзі слід вказати на розглянуту вище позицію Суду ЄС, згідно з якою критерій оцінки, який встановлюється замовником для визначення найбільш економічно вигідної пропозиції, не обов'язково повинен мати суто економічну природу, це може бути й екологічний критерій.

Визначення переможця закупівлі як в ЄС, так і в Україні здійснюється за результатами перевірки відповідності учасників кваліфікаційним критеріям та відповідності поданих ними пропозицій умовам і вимогам, встановленим замовником. Перевірка відповідності має надзвичайно важливе значення для визначення переможця закупівлі, яка проводиться, оскільки відповідно до норм Закону України «Про публічні закупівлі» замовник відхиляє пропозицію в разі, якщо пропозиція учасника не відповідає умовам, визначеним в оголошенні про проведення спрощеної закупівлі, та вимогам до предмета закупівлі (п. 1 ч. 13 ст. 14) та замовник відхиляє тендерну пропозицію із зазначенням аргументації в електронній системі закупівель у разі, якщо тендерна пропозиція учасника не відповідає умовам технічної специфікації та іншим вимогам щодо предмета

закупівлі тендерної документації (п. 2 ч. 1 ст. 31) [153]. Аргументація замовника стосовно відхилення тендерної пропозиції повинна обов'язково містити вказівку на норми закону й ті умови документації, яким не відповідає пропозиція учасника (наприклад, невідповідність установленим вимогам щодо екологічних характеристик предмета закупівлі). Тут же має зазначатися, у чому саме полягає така невідповідність. Відхилення пропозицій, у яких виявлена невідповідність встановленим у документації вимогами – це прямий обов'язок, а не право замовника.

Оцінці з метою визначення переможця закупівлі підлягають лише ті пропозиції / тендерні пропозиції, які не відхилені замовником. Більш того, навіть пропозиція / тендерна пропозиція, яка за результатами оцінки визначена найбільш економічно вигідною, у встановлених законодавством випадках може бути відхилена, й тоді розгляду підлягає наступна зі списку пропозицій.

Слід звернути увагу й на те, що замовник, в силу абз. 4 п. 1 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про публічні закупівлі» повинен відхилити тендерну пропозицію, якщо учасник процедури закупівлі зазначив у ній недостовірну інформацію, що є суттєвою при визначенні результатів процедури закупівлі [153]. У практиці закупівельної діяльності траплялися випадки, коли учасники на підтвердження відповідності пропонованих ними товарів, робіт чи послуг встановленим замовником екологічним характеристикам подавали підроблені документи (зокрема сертифікати). У такому разі замовник, згідно з абз. 2 ч. 15 ст. 29 названого Закону, має право звернутися за підтвердженням інформації, наданої учасником, до органів державної влади, підприємств, установ, організацій відповідно до їх компетенції [153].

Четвертою сферою, у якій можуть бути застосовані екологічні положення при здійсненні закупівель, є вимоги до виконання договорів. З урахуванням того, що до складу тендерної документації входить проект договору про закупівлю з обов'язковим зазначенням порядку змін його умов, а подана учасником процедури закупівлі тендерна пропозиція повинна відповідати умовам і вимогам тендерної

документації, то уже в проекті такого договору замовник може встановити ті чи інші положення екологічного характеру, пов'язані з його виконанням.

Так, у договорах поставки в частині екологічних положень можуть бути включені вимоги стосовно гуртової доставки, завданням якої є забезпечення скорочення транспортних операцій, або ж вимоги до постачальника використовувати зворотну тару. До договорів щодо послуг можуть включатися вимоги з проведення регулярних тренінгів персоналу замовника на тему підвищення обізнаності про захист довкілля. Для будівництва та обслуговування актуальним буде встановлення вимог щодо обмеженого утворення відходів, зниження рівня шуму на місці виконання робіт і забезпечення страхового покриття будь-якої екологічної відповідальності чи зобов'язань тощо [186]. З урахуванням специфіки кожного предмета закупівлі замовник у відповідному договорі про закупівлю може передбачати конкретні заходи щодо захисту довкілля й зменшення негативного впливу на нього, які будуть реалізовуватися переможцем, з яким укладено договір, в процесі його виконання.

Здійснення зелених закупівель в ЄС передбачає включення екологічних аспектів до критеріїв, які мають характер визначальних для закупівлі та можуть бути передбачені в договорі, укладеному за результатами проведеної закупівлі [186]. В договорах поставки, наприклад, можуть встановлюватися положення й вимоги щодо: 1) матеріалів, які використовують для виготовлення продукції, з метою обмеження використання небезпечних та неперероблюваних матеріалів, попередження зловживанню дефіцитними ресурсами; 2) виробничих процесів з метою обмеження викидів та використання хімічних речовин (стосується продуктів харчування); 3) пакування і транспортування будь-яких товарів з метою обмеження утворення відходів або споживання енергії та ресурсів; 4) споживання енергії під час експлуатації (електронне обладнання, устаткування); 5) експлуатаційного ресурсу продукту для сприяння його ефективному використанню (лампи освітлення, транспортні засоби); 6) переробки / повторного використання продукту після

завершення первинного строку служби з метою скорочення утворення відходів (меблі, транспортні засоби тощо).

У договорах про надання послуг та виконання робіт екологічні положення й вимоги можуть стосуватися наявності персоналу відповідної кваліфікації та залучення їх до виконання договорів у екологічно сприятливий спосіб; використання таких матеріалів (обладнання, ресурсів) для надання послуг і виконання робіт, які обмежують чи суттєво скорочують утворення відходів, потреби у переробці, викиди і скиди тощо; обмеження споживання енергії, води, інших ресурсів, утворення відходів при наданні послуг і виконанні робіт та ін.

Ілюстрацією ефективного впровадження екологічних аспектів у процесі здійснення закупівлі й виконання відповідного договору може бути збір сміття в місті Барселона (Іспанія). Країна долучилася до практики зелених закупівель ще в 2001 році й реалізувала її, крім інших сфер, у транспортній галузі та забезпеченні чистоти на вулицях міст. За результатами проведеної закупівлі переможець, згідно з укладеним договором, забезпечує частіший збір сміття транспортом із низьким рівнем викидів в атмосферу, сортування на органічне сміття та використання контейнерів, які підлягають переробці. У системі прибирання міста використовується вода, яка пройшла повторну систему очищення. Не зважаючи на значну суму контракту (250 млн євро на рік), закупівля цієї послуги дозволила досягти значних результатів у вигляді суттєвого зменшення викидів від транспортних засобів (35 % транспортних засобів, які використовувалися для прибирання, становили електричні або гібридні), а також підвищення якості послуг із прибирання вулиць міста [66, с 135].

На увагу заслуговує й підхід до здійснення закупівель, орієнтованих на одержання максимально екосприятливих результатів, реалізований у Цюріху (Швейцарія). Хоча держава і не належить до членів ЄС, однак асоціюється з ним через низку двосторонніх договорів та є частиною Європи як з політичної, так і з економічної точок зору. Отже, у Цюріху замість закупівлі товару (офісного обладнання – принтерів) було проведено закупівлю послуг щодо друку, копіювання,

сканування тощо від зовнішнього постачальника. Отримавши в кінцевому підсумку необхідний результат, місто сплачує лише за кількість сторінок та не витрачає кошти на придбання самої техніки. Низка положень технічних специфікацій такої закупівлі дозволили досягти ще більшої економії та сприяли зменшенню негативного впливу на довкілля.

В числі таких положень технічних специфікацій слід назвати наступні: 1) споживання паперу: постачальники послуг повинні використовувати лише перероблений папір і режим двостороннього та чорно-білого друку за замовчуванням; 2) документи, які потребують друку, зберігаються в певному сховищі. Друк не може розпочатися доти, доки користувач не увійде в це сховище, що дозволяє уникати недбалого роздрукування; 3) принтери повинні відповідати вимогам енергозбереження, у тому числі мати функцію переходу на енергозберігаючий режим, коли ними не користуються. Вірним стало й прийняття рішення щодо переорієнтування із закупівлі малих та середніх принтерів у офіси на закупівлю кількох, але великих, які б встановлювались у місцях загального доступу (наприклад, у коридорах). Результатом стало зменшення кількості об'єктивно необхідних приладів (принтерів, копіювальних апаратів, сканерів, факсів) з 5 500 до 3 600 і дозволило досягнути 34 % енергозбереження [80, с. 198-199].

Наведені приклади здійснення зелених закупівель в зарубіжних державах (у тому числі й членах ЄС) демонструють безумовно позитивні їх наслідки для покращення стану навколишнього природного середовища, однак не обмежуються тільки ними. Зокрема, як стверджує Н. Е. Конащук, такі закупівлі мають значні економічні, екологічні та соціальні переваги. До економічних дослідниць відносить такі: економія коштів протягом усього життєвого циклу закупівлі; створення попиту на певні категорії товарів, а як результат – стимул для підприємств створювати інноваційні технології та продукти. Серед екологічних переваг називаються зменшення вирубування лісів; енергоефективність та раціональне використання наявних ресурсів; зменшення рівня забруднення повітря, води, ґрунту; регулювання викидів парникових газів; сталий розвиток сільського господарства. Окремо

наголошується й на соціальних перевагах, як-от: запровадження високих екологічних стандартів для продуктів, робіт та послуг; покращення якості життя (наприклад покращення транспортної інфраструктури за рахунок зменшення викидів CO₂, споживання екологічних продуктів харчування тощо). Крім цього, оскільки охорона навколишнього середовища є одним із пріоритетів ЄС, то використання зелених закупівель представляє державну екологічну політику країни та покращує її імідж у світі [66, с. 134-135]. Наведені переліки, звісно, не відображають усіх можливих переваг закупівель з покращеними екологічними характеристиками, однак достатньо повно засвідчують потребу в їх використанні у кожній країні.

Ще однією тенденцією, характерною для багатьох сучасних держав, у тому числі й членів ЄС, є так звані циркулярні закупівлі. Запровадження останніх зумовлене поступовим вичерпуванням свого потенціалу традиційною (або лінійною) моделлю економіки й необхідністю пошуку нових, раціонально організованих, екоєфективних її моделей. Як зазначає І. Я. Зварич, циркулярна економіка базується на системному підході до ефективного використання ресурсів, продуктів та матеріалів, в яких закінчився термін експлуатації, – вони не викидаються, а натомість переробляються, ремонтуються або використовуються повторно. Країни перебувають у постійному пошуку макромоделей економічного зростання відповідно до принципів сталого розвитку та наявного ресурсного потенціалу й успішним прикладом цього слугує ЄС, де стратегії циркулярної економіки є найдосконалішими [53, с. 1].

В. І. Крутякова та С. К. Харічков наголошують, що нова економіка – екологізована економіка сталого розвитку – вимагає не просто інвестицій або якихось нових технологій, але, насамперед, екологічно орієнтованих, зважених методологічних і соціальних новацій, зміни пріоритетів і цілей розвитку цивілізації. Ці ж автори констатують, що поки економічна діяльність людини розглядалася по відношенню до природного потенціалу як мала величина, природний потенціал вважався умовно бездефіцитним, а макроекономіка не відчувала свою залежність від

надсистеми, частиною якої є, однак з часом, через збільшення масштабів економічної діяльності постало питання про необхідність узгодження економічних, екологічних та соціальних цілей [75].

На думку І. Я. Зварич, циркулярна економіка – це модель економічного розвитку, спрямована на підтримку сталого зростання без завдання шкоди навколишньому середовищу та підвищення ролі соціальних орієнтирів розвитку суспільства, спрямована на максимізацію потенційно отриманих позитивних результатів (добробуту, зайнятості, повторного використання та переробки), зберігаючи за собою відновлювальну, регенеративну та цілісну (системну) функції. Відтак, циркулярну економіку авторка пропонує розглядати як цілісну систему в умовах реалізації цілей сталого розвитку, що є інклюзивною та забезпечує доступ кожного до переваг такого розвитку [53, с. 10]. З урахуванням основних цілей, на досягнення яких зорієнтована циркулярна економіка – якомога довше використання ресурсів, отримання максимального результату від використання товару та мінімізація відходів – визначається й сутність циркулярних закупівель. Так, виходячи з підходів Європейської Комісії, циркулярні закупівлі визначаються як процес, за допомогою якого замовники закуповують товари, роботи і послуги, що сприяють замкненню енергетичних і матеріальних циклів у ланцюгах поставок при мінімізації та, у кращому випадку, уникненні негативного впливу на навколишнє середовище й мінімізації створення відходів протягом всього життєвого циклу. Особливість такого виду закупівель полягає в тому, що вони мають відповідати принципам циркулярної економіки та забезпечувати подальше «життя» товару після його використання [80, с. 191].

Узагальнюючи зарубіжну практику, В. К. Малолітнева виокремлює три основні правові моделі циркулярних публічних закупівель: 1) постачальник після використання предмета закупівлі купує його у замовника (buy-sell back або purchase and buy back) за конкретну ціну (наприклад, продаж замовником використаних меблів виробнику, що стимулює останнього до їх відновлення, модернізації чи переробки); 2) продаж замовником товару після його використання третім особам

(buy-resell) – наприклад, продаж пластику суб'єктам, які займаються його переробкою; 3) замовник орієнтується на отримання послуги замість закупівлі товарів. В рамках такої моделі право власності на товар залишається у постачальника; замовник закуповує послугу або послугу з лізингу, а не сам товар [80, с. 191-193].

Однак, попри очевидні позитивні наслідки запровадження циркулярних закупівель в низці країн (Франція, Італія, Швеція, Люксембург, Бельгія та ін.) доводиться констатувати значне відставання України як з питань правового регулювання такого виду закупівель, так і щодо практики їх здійснення вітчизняними замовниками.

Викладе дозволяє зробити висновки про те, що норми екологічного характеру в процесі здійснення публічних закупівель в Україні можуть бути застосовані замовниками передусім у технічних специфікаціях шляхом встановлення у них екологічних умов (вимог, характеристик) стосовно товарів, робіт чи послуг, що відповідає положенням основних директив ЄС з питань закупівель та закупівельній практиці низки зарубіжних країн. Учасники закупівель повинні підтвердити, що пропонувані ними товари, послуги чи роботи за своїми екологічними чи іншими характеристиками відповідають установленим вимогам, у тому числі шляхом застосування інструментів сертифікації та маркування. Окремі екологічні вимоги можуть бути передбачені щодо самих учасників закупівлі (наприклад, стосовно подання останніми інформації про їх екологічну політику), при визначенні переможця та у вимогах до виконання договорів, укладених за результатами закупівлі. Однак посилення екологічної складової в процесі закупівельної діяльності передбачає необхідність всебічного використання досвіду країн-членів ЄС та інших держав з метою активізації здійснення зелених та циркулярних публічних закупівель в Україні.

3.2. Особливості здійснення оборонних закупівель в Україні та екологічні стандарти Європейського Союзу

Сучасне реформування національного законодавства з питань закупівель, зумовлене необхідністю виконання зобов'язань держави, взятих нею у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію відповідно до євроінтеграційного вектору розвитку країни та в контексті досягнення цілей сталого розвитку, супроводжується застосуванням нових підходів до регулювання організації та здійснення закупівельної діяльності в Україні. Тенденція до посилення екологічної складової в регламентації публічних закупівель чітко прослідковується й у нормах Закону України «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 № 808-IX, який визначає загальні правові засади планування, порядок формування обсягів та особливостей здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони [141].

Як слушно зазначають А. П. Гетьман і Г. В. Анісімова: «Угода про асоціацію між Україною та ЄС встановлює стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації вітчизняного законодавства до норм і правил ЄС. Наша держава забезпечуватиме поступову конвергенцію у сфері зовнішньої і оборонної політики та розширюватиме взаємодію у рамках Спільної безпекової й оборонної політики ЄС для посилення спроможностей сектору безпеки і оборони, а також підтримання міжнародної безпеки і стабільності» [116, с. 59-60].

Закупівлі для забезпечення потреб оборони в Україні традиційно регулювалися окремими нормативно-правовими актами, у яких встановлювалися певні особливості здійснення закупівель порівняно із загальним закупівельним законодавством. До прийняття нинішнього Закону України «Про оборонні закупівлі» закупівлі товарів, робіт і послуг у цій сфері відбувалися згідно з нормами Закону України «Про державне оборонне замовлення» від 03.03.1999 № 464-XIV

(визначав загальні правові засади планування і формування державного оборонного замовлення та регулював особливості відносин, пов'язаних з визначенням та здійсненням процедур закупівлі продукції, виконанням робіт і наданням послуг оборонного призначення) [127] та Закону України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони» від 12.05.2016 № 1356-VIII (визначав особливості здійснення процедур закупівлі товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони в особливий період, у період проведення операції об'єднаних сил, антитерористичної операції, у період введення воєнного чи надзвичайного стану) [146], однак прямих норм екологічного характеру при здійсненні цього виду закупівель у них не передбачалося.

Як і в Законі України «Про публічні закупівлі», в преамбулі Закону України «Про оборонні закупівлі» складовою його мети визначено приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів. Однак якщо першим нормативно-правовим актом передбачається адаптація законодавства, то другим оперує категорією «гармонізація», установлюючи, що цей закон передбачає гармонізацію законодавства України у сфері оборонних закупівель з положеннями Директиви 2009/81/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про координування процедур укладення окремих видів контрактів на виконання робіт, закупівлю товарів і надання послуг у сфері оборони та безпеки, та про внесення змін до Директив 2004/17/ЄС та 2004/18/ЄС (далі – Директива 2009/81/ЄС) відповідно до Угоди про асоціацію.

Зважаючи на змістовне наповнення поняття «адаптація» й ураховуючи норми Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, вважаємо доцільним, як і в Законі України «Про публічні закупівлі», використовувати в цьому документі термін «адаптація». Такий висновок додатково підтверджується й визначеними у Плані заходів щодо реалізації Дорожньої карти заходами, спрямованими саме на адаптацію законодавства до правил ЄС згідно з положеннями глави 8 Угоди про асоціацію та додатків до неї:

1) окреме регулювання закупівель у цілях забезпечення національної безпеки та оборони; 2) визначення правил закупівлі у сфері оборони (Директива 2009/81/ЄС) [106].

Наближення законодавства України з питань оборонних закупівель до європейських вимог у цій сфері зумовило закріплення в Законі України «Про оборонні закупівлі» кількох норм екологічного характеру, як-от: 1) вартість життєвого циклу як критерій оцінки пропозицій учасників процедур закупівель (п. 3 ч. 1 ст. 17); 2) вимоги щодо екологічного менеджменту як додаткового кваліфікаційного критерію до учасників закупівель, які може встановити державний замовник, з обов'язковим посиланням на відповідні міжнародні та/або європейські стандарти та/або їх національні еквіваленти (п. 4 ч. 2 ст. 22).

Наведені норми повністю відповідають Директиві 2009/81/ЄС, гармонізацію з положеннями якої передбачає аналізований профільний закон. Зокрема, у Директиві 2009/81/ЄС щодо екологічних аспектів закупівель у сфері оборони та безпеки встановлена можливість застосування екологічних характеристик разом з іншими показниками (такими як якість, ціна, технічні переваги, функціональні характеристики, екологічні характеристики, експлуатаційні витрати, витрати життєвого циклу, економічна ефективність, післяпродажне обслуговування та технічна допомога, дата поставки та період поставки або період завершення, безпека постачання, взаємодія та експлуатаційні характеристики) як критеріїв присудження контракту найбільш економічно вигідній з точки зору замовника пропозиції (ст. 47) [36]. При цьому, зважаючи на специфіку та важливість сфери, для забезпечення потреб якої здійснюються закупівлі, у преамбулі Директиви 2009/81/ЄС міститься низка положень, які враховують особливості закупівель для секторів безпеки та оборони: «Засоби оборони та безпеки є життєво важливими як для безпеки, так і для суверенітету держав-членів та для автономії Союзу. Як результат, закупівля товарів та послуг у секторах оборони та безпеки часто має делікатний характер» (п. 8); «Ця Директива повинна враховувати потреби замовника / організації протягом усього життєвого циклу товару, тобто дослідження

та розробки, промисловий розвиток, виробництво, ремонт, модернізація, модифікація, технічне обслуговування, логістика, навчання, випробування, вилучення та утилізація. Ці етапи включають, наприклад, дослідження, оцінку, зберігання, транспорт, інтеграцію, обслуговування, демонтаж, знищення та всі інші послуги, що відповідають початковому проектуванню. Деякі контракти можуть включати поставку деталей, компонентів та/або підборок, які повинні бути включені в продукцію або прикріплені до них, та/або постачання конкретних інструментів, випробувальних установок або опор» (п. 12); «Стимулювання досліджень та розробок є ключовим способом зміцнення європейської оборонної технологічної та промислової бази, і відкриття закупівель допомагає досягти цієї мети. Важливість досліджень та розробок у цій конкретній галузі виправдовує максимальну гнучкість при укладанні контрактів на постачання та послуги з досліджень. Однак водночас ця гнучкість не повинна виключати добросовісної конкуренції на пізніх фазах життєвого циклу товару. Отже, контракти на дослідження та розробку повинні охоплювати діяльність лише до тієї стадії, коли зрілість нових технологій може бути обґрунтовано оцінена та піддана ризику. Контракти на дослідження та розробку не повинні використовуватися після цієї стадії як засіб уникнення положень цієї Директиви, в тому числі шляхом попереднього вибору учасника тендеру на пізніші етапи» (п. 55) [36] тощо.

У той же час норми екологічного характеру, наявні в Законі України «Про оборонні закупівлі» відрізняються від екологічних положень Закону України «Про публічні закупівлі». Якщо в закупівельному законодавстві під вартістю життєвого циклу розуміється сукупність вартості предмета закупівлі або його частини (лота) та інших витрат, які нестиме безпосередньо замовник під час використання, обслуговування та припинення використання предмета закупівлі (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі»), то ця категорія в Законі України «Про оборонні закупівлі» визначається як вартість усіх витрат, пов'язаних з життєвим циклом товару, робіт і послуг оборонного призначення (п. 1 ч. 1 ст. 1), а сам життєвий цикл – як сукупність взаємозв'язаних стадій товару, робіт і послуг

оборонного призначення від задуму щодо їх створення до вилучення з обігу (п. 12 ч. 1 ст. 1).

Отже, в Законі України «Про публічні закупівлі» вартість життєвого циклу включає ціну (у якій закладено витрати продавця (постачальника) товару, надавача послуг чи виконавця робіт) та вартість витрат замовника, пов'язаних з використанням, обслуговуванням та припиненням використання предмета закупівлі, що впливає зі змісту ч. 4 ст. 29 Закону. Визначення ж поняття «життєвий цикл» у цьому нормативному акті відсутнє. Натомість у Законі України «Про оборонні закупівлі» серед стадій життєвого циклу вказується на «задум щодо їх створення», що передбачає можливість враховувати у складі вартості життєвого циклу (як критерію оцінки пропозицій учасників процедур закупівель) вартість витрат на такий задум. Підтвердженням відмінностей у застосовуваній термінології в названих актах є й норма ч. 2 ст. 1 Закону України «Про оборонні закупівлі», у якій вказується, що терміни «річний план закупівель» та «договір про закупівлю» в цьому законі вживаються у значеннях, наведених у Законі України «Про публічні закупівлі». Тобто для цілей оборонних закупівель визначення вартості життєвого циклу є відмінним від того, яке наявне у Законі України «Про публічні закупівлі».

Регулювання вартості життєвого циклу в обох законах відрізняється й суб'єктами, які уповноважені на розробку методики її визначення: у сфері публічних закупівель Мінекономіки розробляє і затверджує примірну методику визначення вартості життєвого циклу; стосовно оборонних закупівель визначення методики розрахунку вартості життєвого циклу товарів, робіт і послуг оборонного призначення, а також визначення категорій товарів, робіт і послуг оборонного призначення, до яких вони застосовуються, покладено на Міноборони. Такий підхід до визначення Міноборони відповідальним за управління життєвим циклом оборонної продукції є цілком виправданим та зумовлений прагненням України наблизити регулювання сфери оборонних закупівель не тільки до європейських вимог, але й до стандартів НАТО (зокрема, ААР 48 «Процеси управління життєвим

циклом», Управління якістю (Стандарт НАТО 4107 та союзні публікації з якості серії AQAP як система державного гарантування якості оборонної продукції)) [69].

Вказані та інші відмінності в еколого-правовому регулюванні публічних і оборонних закупівель зумовлені не лише важливістю та специфікою сектору безпеки і оборони, для забезпечення потреб якого здійснюються закупівлі, але й визначаються пріоритетністю фундаментальних національних інтересів України, якими відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про національну безпеку України» є: 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [140].

Особливості правового регулювання закупівель для секторів безпеки та оборони в ЄС так само нерідко пояснюються потребами забезпечення власних інтересів, безпеки та правопорядку конкретної держави. Оборонні замовлення часто розміщуються виключно (або переважно) у національних виробників, аби у випадку можливого воєнного протистояння чи конфлікту зброя, спецтехніка, комплектуючі й запчастини були доступними безперервно, або ж для забезпечення незалежності від іноземних постачальників. У зв'язку з цим пріоритети національної безпеки зазвичай переважають над економічними чи екологічними аспектами закупівель.

У той же час О. С. Заржицький, аналізуючи національні інтереси, які в сукупності визначають політику держави на всіх рівнях, і національні інтереси, які визначають екологічну політику зокрема, вказує на те, що екологічний інтерес відповідає політичним, економічним, соціальним і навіть воєнним сферам прояву, пов'язуючи останню з утилізацією застарілого озброєння, використанням екологічно небезпечних речовин і технологій в оборонних цілях тощо. Учений також наголошує, що національний екологічний інтерес є довгостроковим,

актуальність його не зменшиться попри всі намагання підвищити ефективність екологічної політики зважаючи на те, що, по-перше, потреби суспільства у безпечному довкіллі зростатимуть, а по-друге, кожна «перемога» над рівнем забруднення чи нераціональним використанням природно-ресурсного потенціалу забезпечується зростанням екологічних витрат, а ресурс завжди буде обмеженим [52, с. 64-65].

Вартість життєвого циклу відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про оборонні закупівлі» може застосовуватися виключно як самостійний критерій оцінки пропозицій учасників процедур закупівель, а рівень забезпечення життєвого циклу (гарантійне та сервісне обслуговування, утилізація тощо) є іншим критерієм оцінки, що може застосовуватися разом із ціною (причому питома вага ціни у складі критерію не може бути нижчою 60 відсотків) (п. 2 ч. 1 ст. 17) [141]. Отже, запровадження вартості життєвого циклу в оборонних закупівлях, як і у сфері публічних закупівель, є важливим кроком в напрямі екологізації закупівельної діяльності з огляду на європейські підходи з цих питань та зважаючи на необхідність досягнення цілей сталого розвитку. Водночас слід звернути увагу на положення п. 7 Розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про оборонні закупівлі»: «Вимоги цього Закону щодо застосування критеріїв вартості життєвого циклу при здійсненні оборонних закупівель набирають чинності з моменту затвердження методики розрахунку вартості життєвого циклу» [141]. У зв'язку з відсутністю затвердженої методики закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони можуть здійснюватися тільки без застосування вартості життєвого циклу як критерію оцінки пропозицій учасників.

Ще одна норма екологічного характеру, встановлена Законом України «Про оборонні закупівлі», – передбачене п. 4 ч. 2 ст. 22 право державного замовника встановити як додатковий кваліфікаційний критерій вимоги щодо систем менеджменту у відповідних сферах діяльності (зокрема екологічного менеджменту)

з обов'язковим посиланням на відповідні міжнародні та/або європейські стандарти та/або їх національні еквіваленти [141].

Будучи комплексною та багатоаспектною діяльністю, в науковій літературі екологічний менеджмент розглядається в широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні – це тип управління, принципово зорієнтований на формування та розвиток екологічного виробництва й нової екологічної якості життєдіяльності людей, з метою збереження природного середовища, забезпечення здоров'я населення та економного витрачання ресурсів у контексті вимог сталого розвитку. Вузьке розуміння передбачає трактування екологічного менеджменту на основі виділення його окремих характеристик, а тому ця категорія розглядається як: 1) система управління навколишнім природним середовищем (власне система екологічного менеджменту); 2) частина загальної системи управління, котра включає організаційну структуру, діяльність із планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методики, процеси і ресурси для розробки, здійснення й аналізу екологічної політики. Загалом екологічний менеджмент охоплює планування, управління і контроль всієї діяльності підприємства щодо охорони навколишнього середовища [98, с. 83].

Екологічний менеджмент також визначають як ініціативну й результативну діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на досягнення їх власних екологічних цілей, проектів і програм, розроблених на основі принципів екоефективності та екосправедливості [48, с. 229] або як систему, за допомогою якої здійснюється управління тими видами діяльності підприємств, які завдають або потенційно можуть завдати шкоди навколишньому середовищу [34].

Система екологічного менеджменту відповідно до міжнародного стандарту ISO 14001 – це частина загальної системи менеджменту, що включає в себе організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси та ресурси для розробки, впровадження, оцінки досягнутих результатів реалізації і вдосконалення екологічної політики, її цілей і завдань. Рішення про розробку міжнародних стандартів серії ISO

14000 стало результатом Уругвайського раунду переговорів по Всесвітній торговельній угоді та зустрічі на вищому рівні з питань навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Стандарти ISO 14000 розроблялись Технічним комітетом 207 (TC 207) Міжнародної Організації Стандартизації (ISO) з урахуванням міжнародних стандартів із систем менеджменту якості продукції (ISO 9000), які себе вже зарекомендували.

Варто зазначити, що стандарти серії ISO 14000, на відміну від інших природоохоронних стандартів, орієнтовані не лише на кількісні параметри (обсяги викидів, концентрації речовин тощо) й технології (вимоги використовувати чи не використовувати певні технології); їх основним предметом є система екологічного менеджменту.

В Україні міжнародні стандарти серії ISO 14000 були прийняті як національні в 1997 році. Серед діючих нині можна назвати, наприклад, такі: ДСТУ ISO 14001:2015 «Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування» (ISO 14001:2015, IDT), ДСТУ ISO 14006:2013 «Системи екологічного управління. Настанови щодо запровадження екологічного проектування» (ISO 14006:2011, IDT), ДСТУ ISO 14040:2013 «Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Принципи та структура» (ISO 14040:2006, IDT), ДСТУ ISO 14044:2013 «Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Вимоги та настанови» (ISO 14044:2006, IDT) та ін.

У сфері оборонних закупівель встановлення державним замовником вимог щодо систем менеджменту у відповідних сферах діяльності (зокрема екологічного менеджменту) повинно супроводжуватися обов'язковим посиленням на відповідні міжнародні та/або європейські стандарти та/або їх національні еквіваленти. При цьому слід зазначити, що такі вимоги встановлюються державним замовником як додатковий кваліфікаційний критерій для відбору учасників закупівель. Це також відрізняє оборонні закупівлі від публічних закупівель, у яких визначене право замовника установити один або кілька із чотирьох можливих кваліфікаційних критеріїв: 1) наявність в учасника процедури закупівлі обладнання, матеріально-

технічної бази та технологій; 2) наявність в учасника процедури закупівлі працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід; 3) наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічного (аналогічних) за предметом закупівлі договору (договорів); 4) наявність фінансової спроможності, яка підтверджується фінансовою звітністю (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про публічні закупівлі») [153], а встановлення будь-яких додаткових кваліфікаційних критеріїв відбору не передбачається.

Отже, сучасне еколого-правове регулювання оборонних закупівель здійснюється відповідно до європейських стандартів, визначених у Директиві 2009/81/ЄС, з урахуванням необхідності виконання взятих Україною зобов'язань у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію та характеризується низкою відмінностей порівняно з регламентацією публічних закупівель, що зумовлено специфікою сфер безпеки й оборони, для забезпечення потреб яких закуповуються товари, роботи і послуги й пріоритетами національних інтересів України.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано висновки та пропозиції щодо вдосконалення екологічних аспектів правового регулювання публічних закупівель в Україні відповідно до стандартів ЄС.

1. Сучасне нормативно-правове регулювання національної сфери публічних закупівель характеризується посиленням його екологічної складової як результату руху держави в напрямі євроінтеграції та необхідності досягнення цілей сталого розвитку. Трансформація в історичному контексті правового регулювання екологічних вимог, які можуть міститися в документації замовника при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг зумовила екологізацію національного права та законодавства у сфері публічних закупівель.

2. Екологізацію публічних закупівель слід розглядати з позицій складової частини правової системи України та для характеристики національного закупівельного законодавства: 1) як комплексну систему правових, організаційно-управлінських, технічних та експлуатаційних, технологічних, економічних, екологічних (у тому числі природоохоронних та ресурсо- й енергозберігаючих) заходів, способів і методів організації та здійснення закупівель для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад у товарах, роботах і послугах, які (товари, роботи і послуги) спричинятимуть якомога менший негативний вплив на людину та навколишнє природне середовище й матимуть при цьому якомога довший життєвий цикл відповідно до умов розробленої та затвердженої замовником тендерної документації / оголошення про проведення спрощеної закупівлі з урахуванням екологічних вимог асquis ЄС та з метою досягнення цілей сталого розвитку в умовах євроінтеграції України; 2) для позначення посилення екологічної складової законодавства України у сфері публічних закупівель відповідно до асquis ЄС.

3. Нинішня екологічна політика України у сфері публічних закупівель зумовлена євроінтеграційним розвитком держави та значною мірою визначається

необхідністю адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС і досягнення цілей сталого розвитку. Цю політику можна визначити як комплексну систему дій, заходів та напрямів діяльності держави за участю суспільства, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку шляхом раціоналізації прямого й опосередкованого впливу людини та результатів її діяльності на довкілля, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорони й оздоровлення довкілля, збалансованого використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки (у тому числі безпеки життя і здоров'я людини) та підтримання екологічної рівноваги, стимулювання розвитку екоорієнтованих технологій тощо на усіх етапах здійснення закупівель товарів, робіт і послуг (з моменту планування закупівлі до укладення й виконання договору про закупівлю) для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад.

4. З метою посилення екологічної складової в процесі організації та здійснення публічних закупівель і для досягнення балансу між економічними й екологічними цілями у закупівельній діяльності пропонується доповнити систему принципів, за якими здійснюються закупівлі, принципом екологічності (заснований на концепції сталого розвитку та *acquis* ЄС принцип, який передбачає максимальне врахування екологічних критеріїв (вимог) при закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад як замовниками, так і учасниками процедури закупівлі / спрощеної закупівлі) та закріпити його у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про публічні закупівлі» («Принципи здійснення публічних закупівель та недискримінація учасників»).

5. Аналіз європейського та вітчизняного законодавства свідчить про необхідність чіткого розмежування категорій «зелені закупівлі» та «сталі закупівлі», у зв'язку з чим пропонується розглядати перший термін як закупівлі товарів, робіт і послуг з покращеними екологічними характеристиками, які одночасно спричиняють мінімально можливий негативний вплив на навколишнє природне середовище, а другий, виходячи із сутності концепції сталого розвитку, – як закупівлі товарів,

робіт і послуг, орієнтовані на досягнення мети дотримання балансу їх трьох складових: економічної, екологічної та соціальної.

Зелені закупівлі є самостійним інститутом, який своєю екологічною спрямованістю тісно переплітається зі сталими закупівлями, однак не є складовою частиною останніх. В українських реаліях закупівельної діяльності та у чинній нормативно-правовій базі вдалим може бути розуміння зелених закупівель як перехідного етапу до сталих закупівель.

Пропонується внесення змін до Розділу III «Стратегічні цілі та завдання» Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року: положення щодо «запровадження в Україні системи зелених закупівель» як одне із завдань для досягнення Цілі 2 «Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України» викласти в новій редакції – «запровадження в Україні системи зелених закупівель та, у подальшому, – системи сталих закупівель».

6. На основі дослідження співвідношення екологічних аспектів національного законодавства у сфері публічних закупівель і *acquis* ЄС визначено необхідність застосування формулювання «адаптація законодавства України до *acquis* ЄС» як щодо публічних, так і стосовно оборонних закупівель. Посилення екологічної складової в регулюванні закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад і об'єднаних територіальних громад, а також для забезпечення потреб безпеки і оборони повинно здійснюватися не шляхом формального перенесення в національне законодавство окремих норм *acquis* Європейського Союзу, а мати на меті цілеспрямований перехід від адаптації національного законодавства до стандартів ЄС до його гармонізації з урахуванням перспективного членства країни в цьому об'єднанні й виходячи із особливостей політичної та соціально-економічної ситуації, наявної в Україні.

7. Інституційно-функціональне забезпечення екологічної складової публічних закупівель в Україні та ЄС представлене досить розгалуженою системою, яка включає органи державної влади та місцевого самоврядування в Україні, низку інституцій ЄС. Недостатнім є залучення Міністерства захисту довкілля та

природних ресурсів України до розробки нормативно-правових актів з питань еколого-правового регулювання публічних закупівель, а також громадськості, замовників та учасників закупівель – до участі в обговоренні проєктів таких актів.

8. З урахуванням особливостей правового регулювання публічних закупівель в Україні відповідно до екологічних вимог ЄС проведено класифікацію категорій (груп) вимог (положень) еколого-правового забезпечення організації та здійснення публічних закупівель в Україні відповідно до acquis Європейського Союзу за такими критеріями – залежно від: 1) етапів (стадій) закупівельної діяльності – екологічні положення, які застосовуються: а) на етапі планування закупівлі; б) в процесі організації та здійснення закупівлі; в) на етапі виконання договірних зобов'язань; 2) наявності екологічних вимог (положень) в оголошенні про проведення конкурентних процедур закупівель і в тендерній документації / оголошенні про проведення спрощеної закупівлі та в доданих до нього документах: а) вимоги (положення), які прямо передбачені (включені та вказані) замовником у вказаних документах; б) положення, які прямо не передбачені (не включені та не вказані) замовником у вказаних документах, однак можуть бути застосовані відповідно до норм чинного законодавства України при здійсненні закупівлі; 3) юридичної природи екологічних вимог (положень) щодо здійснюваних закупівель товарів, робіт і послуг: а) є самостійним критерієм оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників; б) застосовуються разом із самостійним критерієм оцінки тендерних пропозицій / пропозицій учасників; в) становлять умову (сукупність умов), які визначають характеристику предмета закупівлі.

Вартість життєвого циклу як альтернативний варіант цінового критерію (ціни) може застосовуватися як самостійний критерій оцінки або разом з іншими критеріями. Запровадження вартості життєвого циклу зумовлено необхідністю вирішення конфлікту економічних та екологічних інтересів у закупівельній діяльності, а також має на меті досягнення цілей сталого розвитку. Примірна методика визначення вартості життєвого циклу у зв'язку зі звуженням визначеного

у ній переліку предметів закупівлі не відповідає Закону України «Про публічні закупівлі» та стандартам ЄС.

9. Замовники при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг можуть встановлювати екологічні характеристики предмета закупівлі із зазначенням їх маркування, у зв'язку з чим учасники повинні підтвердити відповідність пропонованого ними предмета закупівлі установленим вимогам згідно з положеннями основних директив ЄС з питань закупівель відповідно до стандартів серії ДСТУ ISO 14020 «Екологічні маркування та декларації»: 1) тип I – визначає конкурентну перевагу продукції, товару, послуги щодо впливів на стан довкілля та здоров'я людини протягом життєвого циклу; 2) тип II – позначення певної екологічної характеристики продукції, пов'язаної з впливами на довкілля, яка може бути корисною для експлуатації, обслуговування, ремонту чи утилізації; 3) тип III – екологічні продуктові декларації, що містять інформацію у вигляді кількісних показників екологічних впливів (енергоємності, споживання водних та інших ресурсів, викидів забруднюючих речовин і парникових газів, забруднення стічних вод, обсягів утворюваних відходів).

10. Еколого-правове регулювання здійснення оборонних закупівель в Україні відповідно до стандартів ЄС здійснюється з урахуванням положень Директиви 2009/81/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про координування процедур укладення окремих видів контрактів на виконання робіт, закупівлю товарів і надання послуг у сфері оборони та безпеки, та про внесення змін до Директив 2004/17/ЄС та 2004/18/ЄС й характеризується окремими відмінностями порівняно із нормами Закону України «Про публічні закупівлі». Це стосується вартості життєвого циклу, який в оборонних закупівлях може застосовуватися виключно як самостійний критерій оцінки та вимог щодо екологічного менеджменту як додаткового кваліфікаційного критерію до учасників закупівель й зумовлено специфікою сектору безпеки й оборони, для забезпечення потреб якого здійснюються закупівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 19–24.
2. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики : Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/analiz-dosvidu-evropeyskogo-spivrobitnictva-schodo-formuvannya-i> (дата звернення: 05.02.2020).
3. Андрейцев В. І. Екологічне право України: проблеми інтеграції та диференціації. *Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві* : Матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу, 25 верес. 2014 р., м. Дніпропетровськ. Дніпропетровськ: НГУ, 2014. С. 5–33.
4. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : Навчальний та науково-практичний посібник. Київ : Знання-Прес, 2002. 332 с. URL: <https://lawbook.online/page/ekopravo/ist/ist-28--idz-ax322--nf-5.html> (дата звернення: 26.11.2019).
5. Андрейцев В. І. Правові форми імплементації міжнародних еколого-правових норм у систему екологічного законодавства України: межі та способи допустимості. *Досвід і проблеми інкорпорації, імплементації та адаптації екологічного законодавства* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25 верес. 2013 р., м. Дніпропетровськ / ред. кол. В. І. Андрейцев [та ін.]. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2013. С. 29–53.
6. Андрейцев В. І. Сучасні проблеми адаптації екологічного законодавства України до законодавства ЄС. *Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу* : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу. 28 жовт. 2016 р., м. Дніпро. С. 40–59.
7. Андрейцев В. І. Удосконалення екологічного законодавства: концептуальні засади. *Досвід і проблеми вдосконалення екологічного законодавства* : Матеріали

Міжнар. круглого столу, 14 груд. 2012 р., м. Дніпропетровськ. Дніпропетровськ, 2012. С. 5–27. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/147314/5-28.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 31.01.2020).

8. Анісімова Г. В. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення екологічних інтересів у державній політиці України. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 2 (14). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=tipp_2018_2_14 (дата звернення: 20.01.2020).

9. Анісімова Г. В. Деякі особливості кореляції екологічних природних прав та обов'язків. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2012. Вип. № 13. С. 269–273.

10. Анісімова Г. В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини : монографія. Харків : Право, 2019. 672 с.

11. Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації), затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 17.12.2012 № 659. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN81968> (дата звернення: 11.01.2020).

12. Балюк Г. І. Правові засади державної екологічної політики України: сучасні проблеми. *Екологічне право України*. 2017. № 3-4. С. 8–15. URL: <http://aup.org.ua/wp-content/uploads/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE-2017-3-4.pdf> (дата звернення: 20.01.2020).

13. Берзіна С. Державні екозакупівлі: приклади, критерії, сертифікація та маркування. *Екологія підприємства*. 2018. № 4 (69). С. 66–71

14. Берзіна С. Заходи із захисту довкілля в документації конкурсних торгів. *Радник у сфері публічних закупівель*. 2015. 9 листопада. URL:

<https://radnuk.com.ua/zhurnaly/zakhody-iz-zakhystu-dovkillia-v-dokumentatsii-konkursnykh-torhiv/> (дата звернення: 01.05.2020).

15. Берзіна С. Заходи із захисту довкілля в системі публічних закупівель. *Радник в сфері державних закупівель*. 2019. № 8 (95). С. 8–12.

16. Берзіна С. В. «Зелені» державні закупівлі. URL: <https://www.zhiva-planeta.org.ua/upload/zgz-berzina.pdf> (дата звернення: 11.02.2020).

17. Берзіна С. В., Капотя Д. Ю., Бузан Г. С. Екологічна сертифікація та маркування. Методичний довідник. Київ : вид-во Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 114 с.

18. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні. : дис. ... канд. наук держ. упр. Київ, 2016. 214 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/862ca5d0-dd46-4e3c-8d88-cbf6b99b627c.pdf> (дата звернення: 08.04.2020).

19. Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану : Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1435/> (дата звернення: 24.03.2020).

20. Вишняков О. К. Апроксимація правового забезпечення цивільних майнових відносин в Україні до умов внутрішнього ринку Європейського Союзу : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2008. 36 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1096/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 17.01.2020).

21. Влялько І. В. Правове регулювання державних закупівель в ЄС : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 20 с. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%BB%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%86.%D0%92.\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%BB%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%86.%D0%92.$) (дата звернення: 18.01.2020).

22. Гальчинська Н. Ю. Інституційно-функціональне забезпечення правового режиму земель промислових зон. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2010. № 1. С. 139–142.
23. Гетьман А. П., Анісімова Г. В. Деякі еколого-правові аспекти забезпечення сталого розвитку України. *Право та інновації*. 2017. № 3 (19). С. 7–17.
24. Гетьман А. П. Екологічна функція держави в сучасних глобалізаційних процесах. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. / Відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2015. Вип. 128. С. 145–153.
25. Гетьман А. П. Верховенство права в інституті управління природокористуванням та охороною довкілля. *Екологічне право України*. 2017. № 3-4. С. 2–8.
26. Гетьман А. П., Зуєв В. А. Екологічне право: роздуми про його витоки та перспективи розвитку. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 75–91.
27. Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. *Проблеми законності*. 2013. № 123. С. 65–77.
28. Гетьман А. П. Правові засади державної екологічної політики в сфері охорони довкілля. *Досвід і проблеми інкорпорації, імплементції та адаптації екологічного законодавства* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25 верес. 2013 р., м. Дніпропетровськ. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2013. С. 53–71.
29. Гогія Д. Європейська зелена угода – нова стратегія дружнього до довкілля зростання ЄС. URL: <http://cpis.org.ua/european-green-deal/> (дата звернення: 23.03.2020).
30. Грималюк П. О. Загальний аналіз актів «м'якого права» («soft law») у праві Європейського Союзу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3 (6). С. 340–349.
31. Гула С. Є. Прогнозування розвитку громадського контролю в Україні у сфері здійснення державних закупівель. *Право і суспільство*. 2014. № 6-2. Ч. 3. С. 123–128.

32. Даниленко Л. І., Поліщук І. В. Перспективи та виклики євроінтеграційних процесів для України : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 132 с.

33. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 10.04.2020).

34. Демченко Н. В., Мяснікова В. П. Екологічний менеджмент в системі управління підприємством. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/8542/1/53-55.pdf> (дата звернення: 03.02.2020).

35. Державні закупівлі для покращення навколишнього середовища : Повідомлення Комісії до Європейського парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів від 16.07.2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0400> (дата звернення: 16.01.2020).

36. Директива 2009/81/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про координування процедур укладення окремих видів контрактів на виконання робіт, закупівлю товарів і надання послуг у сфері оборони та безпеки, та про внесення змін до Директив 2004/17/ЄС та 2004/18/ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009L0081> (дата звернення: 15.08.2020).

37. Директива 2014/24/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС від 26 лютого 2014 року про державні закупівлі та скасування Директиви 2004/18/ЄС. Збірник Директив ЄС з питань державних закупівель. 2015. URL: https://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/EU-PP-Directives-Compendium_UKR.pdf (дата звернення: 01.05.2020).

38. Директива 2014/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року щодо здійснення закупівлі організаціями, що працюють у водному, енергетичному, транспортному та поштовому секторах, якою скасовується Директива 2004/17/ЄС. Збірник Директив ЄС з питань державних закупівель. 2015.

URL: https://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/EU-PP-Directives-Compendium_UKR.pdf (дата звернення: 01.05.2020).

39. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 03.01.2020).

40. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 23.03.2020).

41. Драпогуз О. Поле «Джерело фінансування». Плани з реалізації. URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/pole-dzherelo-finansuvannya-plani-z-realizaciji> (дата звернення: 22.05.2020).

42. Духневич А. В. Правові проблеми реалізації Угоди про сільське господарство СОТ в Україні : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 400 с.

43. Екологічне право : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / За ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2013. 432 с.

44. Екологічне право України в запитаннях та відповідях : навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, Г. В. Анісімова та ін. Харків : Одиссей, 2008. 480 с.

45. Екологічне право України : навчальний посібник / за ред. І. І. Каракаша, Т. Є. Харитонової, А. І. Черемнової; вид. 1-е. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

46. Екологічне право України. Особлива частина : навч. посіб. 2-ге вид., змін. / За заг. ред. О. М. Шуміла. Харків, 2017. 384 с.

47. Екологічне управління : підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. Київ : Либідь, 2004. 432 с.

48. Економіка довкілля і природних ресурсів : монографія / Ю. В. Дзядикевич та ін. Тернопіль : Астон, 2016. 392 с.

49. Жарова Л. Сучасна екологічна політика: чинники впливу та підходи до формування. *Наука молода*. 2008. № 10. С. 136–140.

50. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 17.02.2020).

51. Загорський В. С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 336 с.

52. Заржицький О. С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти) : моногр. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2012. 200 с.

53. Зварич І. Я. Парадигма глобальної інклюзивної циркулярної економіки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Тернопіль, 2020. 43 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38579/1/aref_zvarich-rina_na-sajt.pdf (дата звернення: 05.05.2020).

54. Звіт про результати аналізу щорічного звіту Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, що містить аналіз функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійснення контролю у сфері закупівель, затверджений рішенням Рахункової палати від 30.06.2020 № 15-1. 51 с. URL: (дата звернення: 11.08.2020).

55. Звіт, що містить аналіз функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійснення контролю у сфері закупівель за 2019 рік : Звіт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=097433c3-564b-44f7-8987-dd004d583d05> (дата звернення: 01.08.2020).

56. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека та охорона довкілля. Електрон. дані. Київ : Основа, 2011. 514 с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Систем. вимоги : Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0. URL: <http://zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/ebod-mz.pdf> (дата звернення: 03.05.2020).

57. Зільник Н. М. До питання про екологічну сертифікацію як функцію державного управління. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 263–270.

58. Іванова Т. В. Екологізація природокористування та політика ресурсозбереження в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 123–125.

59. Інші завершальні будівельні роботи. *Zakupki.prom.ua*. URL: <https://zakupki.prom.ua/gov/tenders/UA-2020-08-19-009672-a> (дата звернення: 22.08.2020).

60. Казанчук І. Д. Удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності органів виконавчої влади щодо охорони навколишнього природного середовища в умовах інтеграції України у Європейський Союз. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 131–138.

61. Капітальний ремонт автомобільної дороги місцевого значення О 030207 Печихвости-Підбереззя-Лемешів-Рачин-Озерці (на ділянках від км 1+175 до км 4+660 та від км 5+200 до км 5+422) Горохівського району Волинської області. *Prozorro*. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2020-06-10-002269-c> (дата звернення: 28.08.2020).

62. Капітальний ремонт покрівлі будівлі СЗШ І-ІІІ ст. № 1 м. Шаргород по вул. Героїв Майдану, 225 Шаргородського району, Вінницької області. *Prozorro*. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2020-08-03-005247-c> (дата звернення: 15.08.2020).

63. Класифікація. Словник української мови : в 11 томах. Том 4, 1973. С. 175. URL: <http://sum.in.ua/s/klasyfikacija> (дата звернення: 04.02.2020).

64. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 352 с.

65. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

66. Конащук Н. Е. Використання «зелених» критеріїв під час здійснення публічних закупівель. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2016. Вип. 3 (31). С. 133–136.

67. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 14.12.2019).

68. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2020).

69. Концептуальні засади Закону про оборонні закупівлі. URL: <https://www.mil.gov.ua/content/pdf/Zakonoprojekt.pdf> (дата звернення: 10.09.2020).

70. Концепція впровадження стандартів Європейського Союзу за методом «обкладинки», затверджена наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16.11.2011 № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va224731-11#Text> (дата звернення: 22.01.2020).

71. Краснова М. Методологічні засади сучасного екологічного права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2012. Вип. 92. С. 5–8.

72. Краснова М. Правові основи сучасної екологічної політики України: науково-методологічні питання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2016. № 1(102). С. 9–13.

73. Краснова М. В. Принцип екологізації національної правової системи України: науково-методологічні аспекти. *Екологічне право України*. 2016. № 1-2. С. 106–108.

74. Краснова Ю. А. Концепція формування права екологічної безпеки України. *Екологічне право України*. 2017. № 3-4. С. 61–66.

75. Крутякова В. І., Харічков С. К. Екологізація як складова стратегії переходу України до сталого розвитку. URL: <http://www.sd4ua.org/ekologizatsiya-yak-skladova-strategiyi-perehodu-ukrayiny-do-stalogo-rozvytku-krutyakova-v-i-harichkov-s-k/?print=pdf> (дата звернення: 26.11.2019).

76. Куценко Т. Ф. Публічні фінанси в Україні: зміст та структура з урахуванням сучасних тенденцій розвитку. *Економіка та держава*. 2016. № 6. С. 62–66.

77. Латишева О. В. Етапи управління екологічною складовою потенціалу сталого розвитку машинобудівних підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3(45). С. 218–224.

78. Ліллемяе О. Е. Державна допомога на захист навколишнього середовища як правовий засіб досягнення цілей сталого розвитку. *Економіко-правові аспекти сталого розвитку: держава, регіон, місто* : матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (7 червня 2019 р., м. Київ). Київ : Наук. ред. В. А. Устименко. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. С. 91–94.

79. Малиш Н. А. Екологічна політика: конфліктність, стратегія, тактика. *Державне управління: теорія і практика*. 2009. № 2. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Malysh.pdf (дата звернення: 02.02.2020).

80. Малолітнева В. К. Господарсько-правовий інститут публічних закупівель : монографія. Київ : ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 412 с.

81. Малолітнева В. К. Здійснення «зелених» публічних закупівель: потенційні переваги та виклики для України. *Економіка та право*. 2018. № 3 (51). С. 3–16.

82. Малолітнева В. К. Реалізація цілей сталого розвитку у публічних закупівлях: етап оцінки тендерних пропозицій учасників. *Економіко-правові аспекти сталого розвитку: держава, регіон, місто* : матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (7 червня 2019 р., м. Київ). Київ : Наук. ред. В. А. Устименко. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. С. 107–111.

83. Машина для земляних робіт «Бульдозер Б10М або еквівалент для розрівнювання та ущільнення ТПВ на діючому полігоні побутових відходів». Prozorro.

URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2020-08-18-002517-b> (дата звернення: 29.08.2020).

84. Мельничук І. М. Нормативно-правові акти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, правові аспекти їх виконання та застосування. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-ministerstv-inshih-tsentralnih-organiv-vikonavchoi-vladi-pravovi-aspekti-ih-vikonannya-ta-zastosuvannya> (дата звернення: 20.06.2020).

85. Методичні рекомендації з фінансово-економічного обґрунтування вартості повного життєвого циклу спроможностей з урахуванням принципів та стандартів НАТО, затверджені Міністерством оборони України 02.06.2020. URL: https://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/metod_recom_z_fin_ekon_life_ciklu_nato.pdf (дата звернення: 03.08.2020).

86. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища. Навчальний посібник. Львів, 2004. 256 с.

87. Науковий та педагогічний супровід сталого розвитку: Дискурс 2019 : колективна монографія / За ред. С. Д. Рудишина, І. М. Кореневої. Суми : Вінниченко М. Д., 2019. 330 с.

88. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. Б. Є. Патона. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с.

89. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf (дата звернення: 10.01.2020).

90. Національний класифікатор України «Єдиний закупівельний словник» ДК 021:2015, затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 23.12.2015 № 1749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1749731-15#Text> (дата звернення: 12.04.2020).

91. Нецінові критерії оцінки пропозиції та приведена ціна. *Zakupki.ua*. URL: <https://zakupki.com.ua/netsinovi-kryteriyi-otsinky-propozytsiyi-ta-pryvedena-tsina.html> (дата звернення: 26.05.2020).

92. Нікітченко Ю., Берзіна С., Бузан Г. Настанова щодо впровадження сталих публічних закупівель. Інтеграція критеріїв сталості в процедури публічних закупівель. Київ, 2016. 125 с.

93. Новий закон про реформу системи публічних закупівель вступив в дію: екологічні аспекти. URL: <https://ecolog-ua.com/news/novyuy-zakon-pro-reformu-systemy-publichnyh-zakupivel-vstupyv-v-diyu-ekologichni-aspekty> (дата звернення: 27.05.2020).

94. Носік В. В. Методологічні основи аграрного, земельного, природоресурсного та екологічного права України. *Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права* : Збірник наукових праць Круглого столу (19 жовтня 2012 р.) / за ред. Г. І. Балюк, М. В. Краснової, А. М. Мірошніченка, В. В. Носіка. 2012. С. 372–377. URL: <https://law.univ.kiev.ua/images/stories/Lit/kaf-zemel/2012-round-table.pdf> (дата звернення: 02.11.2019).

95. Носік В. В. Розвиток доктрин земельного, аграрного та екологічного права у національній правовій системі України. *Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права* : Збірник матеріалів круглого столу (24 травня 2013 року) / за ред. М. В. Шульги, Д. В. Саннікова. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національна академія правових наук України, 2013. С. 24–26.

96. Олефір А. О. Господарсько-правове забезпечення державних закупівель у сфері охорони здоров'я : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 236 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6991/1/Olefir_2013_duser.pdf (дата звернення: 25.02.2020).

97. Олефіренко О. В. Головні тенденції формування екологічного простору ЄС. *Демократичне врядування*. 2010. Вип. 6. URL:

http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik6/fail/Olefirenko.pdf (дата звернення: 17.12.2019).

98. Олєфіренко О. В. Екологічний менеджмент як основа сталого розвитку. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 36. С. 82–89.

99. Осауленко О. Г. Моделювання та управління сталим соціально-економічним розвитком : автореф. дис. ... д-ра наук держ. упр. Київ, 2002. 31 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/05aae8e2-a9fc-42e7-b399-2299f3a3ed21.pdf (дата звернення: 16.01.2020).

100. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 № 70/1. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015> (дата звернення: 18.12.2019).

101. Петров Р. А. Поняття «транспозиція» права, як складова процесу приведення законодавства України у відповідність до «acquis» Європейського Союзу. *Право України*. 2013. № 6. С. 70–76. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2733/Petrov_poniattia_transpozycji_prava.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 15.01.2020).

102. Петров Р. Транспозиція «acquis» ЄС у правову систему України в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. *Інституційне та правове забезпечення європейської інтеграції України: виклики та завдання* / Р. Петров, О. Головка-Гавришева, М. Кузьо, Д. Черніков. Київ, 2015. С. 4–7. URL: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/europrav2015.pdf> (дата звернення: 10.12.2019).

103. Пильгун Н. В., Чайка К. О. Особливості імплементації норм міжнародного права у національне законодавство в Україні. *Модернізація законодавства та правозастосування: вимоги часу* : збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 6 грудня 2018 року. Тези наукових доповідей. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2018. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1927%3A1

4112018-19&catid=228%3A122018-1&Itemid=282&lang=ru (дата звернення: 11.11.2019).

104. Письменна М. С. Методологія та організація аналізу і контролю закупівель за державні кошти : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Одеса, 2018. 43 с.

105. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF> (дата звернення: 26.11.2019).

106. План заходів щодо реалізації Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожньої карти»), затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80> (дата звернення: 01.05.2020).

107. Положення про департамент сфери публічних закупівель, затверджене наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.12.2019 № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0722915-19#Text> (дата звернення: 02.04.2020).

108. Положення про Державну аудиторську службу України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.08.2020).

109. Положення про Міністерство економіки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.1991 № 322 (втратило чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-91-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

110. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 614. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-%D0%BF#Text> дата звернення: 01.08.2020).

111. Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2020 № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-п#Text> (дата звернення: 10.09.2020).

112. Положення про Міністерство оборони України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-п#Text> (дата звернення: 26.12.2019).

113. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF/ed20201230#Text> дата звернення: 26.08.2020).

114. Положення про порядок організації та проведення міжнародних торгів (тендерів) в Україні, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.1993 № 871. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

115. Потапенко В. Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах «зеленої економіки» : монографія / За наук. ред. Є. В. Хлобистова. Київ : НІСД, 2012. 360 с.

116. Правове та законодавче забезпечення економічної безпеки України : монографія / А. П. Гетьман, Є. М. Білоусов, Г. В. Анісімова та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, Є. М. Білоусова, Г. В. Анісімової. Харків : Право, 2017. 336 с.

117. Право Європейського Союзу : мультимедійний навчальний посібник. URL: <https://arm.naia.kiev.ua/books/eulaw/info/glos.html> (дата звернення: 11.12.2019).

118. Примірний методика визначення вартості життєвого циклу, затверджена наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 28.09.2020 № 1894. URL: <https://radnuk.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/prymirna-metodyka-vyznachennia-vartosti-zhyttievoho-tsyklu.pdf> (дата звернення: 01.10.2020).

119. Про акредитацію органів з оцінки відповідності : Закон України від 17.05.2001 № 2407-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2407-14#Text> (дата звернення: 22.07.2020).

120. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 19.01.2020).

121. Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. / М. В. Краснова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова [та ін.]; під заг. ред. М. В. Краснової та Р. С. Кіріна; відп. ред. В. І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро : НГУ, 2016. 575 с.

122. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF> (дата звернення: 26.11.2019).

123. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> (дата звернення: 22.05.2020).

124. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель : Закон України від 19.09.2019 № 114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20> (дата звернення: 26.11.2019).

125. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text> (дата звернення: 11.04.2020).

126. Про державне замовлення в Україні : Указ Президента України від 04.05.1992 № 289 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289/92#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

127. Про державне оборонне замовлення : Закон України від 03.03.1999 № 464-XIV (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14#Text> (дата звернення: 18.08.2020).

128. Про державний контракт і державне замовлення на 1993 рік : Декрет Кабінету Міністрів України від 22.01.1993 № 14-93 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14-93#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

129. Про державний контракт і державне замовлення на 1994 рік : Указ Президента України від 28.10.1993 № 489/93 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489/93#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

130. Про державний контракт на 1995 рік : Указ Президента України від 18.01.1995 № 62/95 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

131. Про задоволення державних і регіональних потреб у сільськогосподарській продукції на 1996 рік : Указ Президента України від 18.01.1996 № 62/96 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/96#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

132. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти : Закон України від 22.02.2000 № 1490-III (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-14> (дата звернення: 30.11.2019).

133. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 31.01.2020).

134. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017, введене в дію Указом Президента України від 15.05.2017 № 133/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-17#Text> (дата звернення: 17.05.2020).

135. Про застосування, скасування і внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) : Рішення Ради національної

безпеки і оборони України від 14.05.2020, введене в дію Указом Президента України від 14.05.2020 № 184/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-20#Text> (дата звернення: 17.05.2020).

136. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

137. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 01.06.2010 № 2289-VI (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2289-17> (дата звернення: 30.11.2019).

138. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 10.04.2014 № 1197-VII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-18> (дата звернення: 30.11.2019).

139. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 26.11.2019).

140. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 03.02.2020).

141. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 25.08.2020).

142. Про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг) : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.1997 № 694 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.11.2019).

143. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення: 31.01.2020).

144. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. Відом. Верхов. Ради України. 2019. № 16. Ст. 70.

145. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text> (дата звернення: 10.04.2020).

146. Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони : Закон України від 12.05.2016 № 1356-VIII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1356-19#Text> (дата звернення: 18.08.2020).

147. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 03.03.2020).

148. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-20#Text> (дата звернення: 09.07.2020).

149. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі : Постанова Верховної Ради України від 13.03.2014 № 874-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text> (дата звернення: 11.04.2020).

150. Про поставки продукції для державних потреб : Закон України від 22.12.1995 № 493/95-ВР (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/95-%D0%B2%D1%80/ed19951222> (дата звернення: 26.11.2019).

151. Про приєднання України до Угоди про державні закупівлі : Закон України від 16.03.2016 № 1029-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-19#Text> (дата звернення: 07.05.2020).

152. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 26.11.2019).

153. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 26.11.2019).

154. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. Відом. Верхов. Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

155. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 22.06.2020).

156. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 01.02.2020).

157. Протокол про внесення змін до Угоди про державні закупівлі : Протокол СОТ від 30.03.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_055#Text (дата звернення: 07.05.2020).

158. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення: 18.12.2019).

159. Публічне адміністрування в Україні: навч. посібник / за заг. ред. В. В. Корженка, Н. М. Мельтюхової. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. 306 с.

160. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

161. Рішення № 1386/2013/EU Європейського парламенту та Ради від 20 листопада 2013 року про Загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети». URL: <https://mepr.gov.ua/documents/2002.html> (дата звернення: 20.03.2020).

162. Рішення № 11440-р/пк-пз від 19.08.2019. Постійно діюча адміністративна колегія Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення

законодавства у сфері публічних закупівель. Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2019-07-04-001828-a> (дата звернення: 22.03.2020).

163. Рішення № 12959-р/пк-пз від 13.09.2019. Постійно діюча адміністративна колегія Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель. Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2019-08-08-000508-a> (дата звернення: 22.03.2020).

164. Рішення № 13242 -р/пк-пз від 18.09.2019. Постійно діюча адміністративна колегія Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель. Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2019-07-30-002521-b> (дата звернення: 22.03.2020).

165. Рубцов В. П., Перинська Н. І. Державне управління та державні установи : навч. посіб. для дистанційного навчання / за ред. Ю. П. Сурміна. Київ : Університет «Україна», 2008. 440 с.

166. Рябець К. А. Екологічне право України: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

167. Сафранов Т. А. Екологічні основи природокористування : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів : Новий світ – 2000, 2004. 248 с.

168. Сирні продукти. Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2020-07-27-002609-c> (дата звернення: 02.08.2020).

169. Система координації співробітництва між Україною – ЄС. Офіційний вебсайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/sistema-koordinaciyi-spivrobitnictva-mizh-ukrayinoyu-yes> (дата звернення: 20.06.2020).

170. Смазнова А. П. Конкретизация порядка применения устойчивых государственных закупок в практике Суда Европейского Союза. *Вопросы экономики и права*. 2016. № 5. С. 34–37.

171. Справа № 925/683/18 від 26.02.2019. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80118364> (дата звернення: 31.01.2020).

172. Справа № 915/1868/18 від 12.09.2019. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84214804> (дата звернення: 31.01.2020).

173. Справа № 910/16309/18 від 07.11.2019. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85617578> (дата звернення: 31.01.2020).

174. Справа №826/16757/16 від 26.11.2019. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85933600> (дата звернення: 31.01.2020).

175. Справа № 908/1066/19 від 23.01.2020. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87150941> (дата звернення: 31.01.2020).

176. Справа № 907/788/18 від 23.01.2020. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87118364> (дата звернення: 31.01.2020).

177. Справа № 902/26/20 від 11.08.2020. Господарський суд Вінницької області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91090726> (дата звернення: 03.09.2020).

178. Справа № 910/858/20 від 25.06.2020. Господарський суд міста Києва. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90361289> (дата звернення: 20.07.2020).

179. Справа № 916/830/20 від 10.08.2020. Господарський суд Одеської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91091744> (дата звернення: 28.08.2020).

180. Справа № 922/1010/20 від 11.08.2020. Господарський суд Харківської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91049271> (дата звернення: 25.08.2020).

181. Справа № 923/351/20 від 16.07.2020. Господарський суд Херсонської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458273> (дата звернення: 25.07.2020).

182. Справа № 927/158/20 від 16.06.2020. Господарський суд Чернігівської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90057545> (дата звернення: 12.08.2020).

183. Сталі закупівлі. Офіційний вебсайт Всеукраїнської громадської організації «Жива планета». URL: <https://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/staluy-rozvtok/stali-zakupivli.html> (дата звернення: 17.01.2020).

184. Сталі закупівлі. Офіційний вебсайт органу з оцінки відповідності «Центр екологічної сертифікації та маркування Всеукраїнської громадської організації «Жива планета». URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stali-zakupivli> (дата звернення: 17.01.2020).

185. Стандарт. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82> (дата звернення: 10.07.2020).

186. Старчук Р. «Зелені» закупівлі: реалії та практика ЄС. *Держзакупівлі*. 2016. № 10. URL: <https://edz.mcfr.ua/501488> (дата звернення: 16.01.2020).

187. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11.06.1998 № 615/98 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 11.04.2020).

188. Стратегія реформування системи публічних закупівель («дорожня карта»), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80> (дата звернення: 01.05.2020).

189. Тверде паливо. [Zakupki.prom.ua](https://zakupki.prom.ua). URL: <https://zakupki.prom.ua/gov/tenders/UA-2020-06-25-003693-a> (дата звернення: 29.06.2020).

190. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право : навч. посіб. / за заг. ред. В. Е. Теліпко. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 608 с.

191. Тимчасове положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2008 № 274 (втратило чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2008-%D0%BF> (дата звернення: 30.11.2019).

192. Трофимова В. В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 33–37.

193. Турченко О. Г. Впровадження стійких («зелених») закупівель: зарубіжний досвід. *Правничий часопис Донецького університету*. 2016. № 1-2. С. 73–80.

194. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 26.11.2019).

195. Угода про державні закупівлі : Угода СОТ від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_050#Text (дата звернення: 07.05.2020).

196. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 (втратила чинність). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 12.04.2020).

197. Урсул А. Д. Переход к устойчивому развитию: проблемы и перспективы. *Философские науки*. 2011. № 6. С. 77–88.

198. Федоровський Л. І. Механізми регулювання публічних закупівель (досвід ЄС та українські реалії). *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Том 2. С. 237–244.

199. Хлобистов Є. В. Фінансові механізми екологічної політики. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. 2004. Вип. 3-4. С. 744–752.

200. Хорольський Р. Наближення? адаптація?! апроксимація?! гармонізація?! законодавства: чи можна усунути плутанину в євроінтеграційній термінології? URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/nablyzhennya-adaptatsiya-aproksymatsiya-garmonizatsiya-zakonodavstva-chy-mozhna-usunuty-plutanyu-v-yevrointegratsijnij->

terminologiyi/?fbclid=IwAR0k0QZH6X1f6Xghv8DX-

vRSy6UzgwLvXNKWDJPdbdetDRu7iBnRyd6QRsw (дата звернення: 10.10.2019).

201. Чернихівська А. В. «Зелені» державні закупівлі як стратегічний інструмент соціально-економічного розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2014. Вип. 8. Ч. 2. С. 161–164.

202. Шатковський О., Яременко С. Коментарі до законодавства України про публічні закупівлі. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. 2016. 131 с.

203. Шевчук Л. Екологічна політика держави у сфері публічних закупівель: підходи ЄС та законодавство України. *Історико-правовий часопис*. 2020. № 1 (15). С. 64–68.

204. Шевчук Л. Екологічні аспекти вартості життєвого циклу в законодавстві про публічні закупівлі: український і європейський підходи. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 5. С. 57–63.

205. Шевчук Л. Екологічність як принцип публічних закупівель: законодавство України та стандарти Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 177–181.

206. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в контексті сталого розвитку та європейської інтеграції України. *International scientific and practical conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world»* : Conference proceedings, December 27–28, 2019. Arad : Izdevnieciba «Baltija Publishing». С. 184–187.

207. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні в умовах євроінтеграції: історико-правовий підхід. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27 грудня 2019 року). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 83–86.

208. Шевчук Л. М. Екологічні характеристики в тендерній документації: стандарти Європейського Союзу та законодавство України. *Актуальні питання*

реформування правової системи : зб. матеріалів XVII Міжнар. наук.-практ.конф. (Луцьк, 29 травня 2020 р.) / уклад. Л. М. Джурак. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 1,9 Мб. С. 123–125.

209. Шевчук Л. М. Еколого-правові аспекти адаптації законодавства України у сфері публічних закупівель до асquis Європейського Союзу. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21–22 лютого 2020 року. Запоріжжя, 2020. С. 47–51.

210. Шевчук Л. М. Правове регулювання екологічного маркування при здійсненні публічних закупівель в умовах євроінтеграції України. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20–21 березня 2020 року). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 149–153.

211. Шевчук Л. М. Теоретико-правові аспекти визначення поняття «екологізація публічних закупівель» в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 251–255.

212. Шевчук Л. Экологические аспекты законодательства Украины в сфере публичных закупок и асquis Европейского Союза: вопросы соотношения и адаптации. *Legea si Viata*. 2020. № 4-5 (340-341). С. 85–89.

213. Шемшученко Ю. С., Костицький В. В. Про соціальну обумовленість сучасних проблем теорії та методології екологічного права. *Екологічне право України*. 2017. № 1-2. С. 66–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eklprukr_2017_1-2_13 (дата звернення: 31.01.2020).

214. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36–42.

215. Як застосовувати заходи захисту довкілля при закупівлі товарів, робіт та послуг. Prozorro. Інфобокс. URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/yak-zastosovuvati-zasobi-zahistu-dovkillya-pri-zakupivli-tovariv-robit-ta-poslug> (дата звернення: 31.01.2020).

216. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Integrated Product Policy – Building on Environmental Life-Cycle Thinking of 18 June 2003, COM(2003) 302 final. URL: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2003/EN/1-2003-302-EN-F1-1.Pdf> (дата звернення: 22.08.2020).

217. McCrudden C. Using public procurement to achieve social outcomes. *Natural Resources Forum*. 2004. № 28. P. 257–267.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шевчук Л. М. Теоретико-правові аспекти визначення поняття «екологізація публічних закупівель» в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 251–255.

2. Шевчук Л. Екологічність як принцип публічних закупівель: законодавство України та стандарти Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 177–181.

3. Шевчук Л. Екологічна політика держави у сфері публічних закупівель: підходи ЄС та законодавство України. *Історико-правовий часопис*. 2020. № 1 (15). С. 64–68.

Статті у закордонних наукових виданнях

4. Шевчук Л. Экологические аспекты законодательства Украины в сфере публичных закупок и acquis Европейского Союза: вопросы соотношения и адаптации. *Legea si Viata*. 2020. № 4-5 (340-341). С. 85–89.

5. Шевчук Л. Екологічні аспекти вартості життєвого циклу в законодавстві про публічні закупівлі: український і європейський підходи. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 5. С. 57–63.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні в умовах євроінтеграції: історико-правовий підхід. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27 грудня 2019 року). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 83–86.

7. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в контексті сталого розвитку та європейської інтеграції України. *International scientific and practical conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world»* : Conference proceedings, December 27–28, 2019. Arad : Izdevnieciba «Baltija Publishing». С. 184–187.

8. Шевчук Л. М. Еколого-правові аспекти адаптації законодавства України у сфері публічних закупівель до аспис Європейського Союзу. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21–22 лютого 2020 року. Запоріжжя, 2020. С. 47–51.

9. Шевчук Л. М. Правове регулювання екологічного маркування при здійсненні публічних закупівель в умовах євроінтеграції України. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20–21 березня 2020 року). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 149–153.

10. Шевчук Л. М. Екологічні характеристики в тендерній документації: стандарти Європейського Союзу та законодавство України. *Актуальні питання реформування правової системи* : зб. матеріалів XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 29 травня 2020 р.) / уклад. Л. М. Джурак. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 1,9 Мб. С. 123–125.

АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення, теоретичні висновки, пропозиції та практичні рекомендації, які містяться в дисертації, доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки. Окремі результати дослідження оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» (м. Одеса, 27 грудня 2019 року); Міжнародній науково-практичній

конференції «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world» (м. Арад, Румунія, 27-28 грудня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 21-22 лютого 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 20-21 березня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи» (м. Луцьк, 29 травня 2020 року).

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з навчальної роботи та рекрутації,

кандидат фізіологічних наук, професор

Ю. В. Громик

« 11 »

2021 р.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Шевчук Лариси Миколаївни «Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні: національне законодавство та стандарти ЄС» у навчальний процес кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

Комісія у складі: начальника навчального відділу, кандидата історичних наук Заєць Л. О., декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук Демчука А. М., завідувача кафедри теорії та історії держави і права, доктора юридичних наук, професора Яцишина М. М., завідувача кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, доктора юридичних наук Книша С. В., завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін, доктора юридичних наук, доцента Духневича А. В., завідувача кафедри кримінального права і процесу, кандидата юридичних наук, доцента Фідрі Ю. О., склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Шевчук Лариси Миколаївни «Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні: національне законодавство та стандарти ЄС» використовуються на юридичному факультеті під час проведення лекцій та практичних занять з навчальних дисциплін «Господарське право України», «Цивільне право України» для студентів денної та заочної форм здобуття освіти, а також та у рамках роботи постійно діючої з 2016 року студентської наукової проблемної групи «Актуальні питання організації та здійснення публічних закупівель в Україні».

У списку літератури в робочих програмах та силабусах цих навчальних дисциплін рекомендовано опрацювання таких наукових праць Шевчук Л. М.:

1. Шевчук Л. М. Теоретико-правові аспекти визначення поняття «екологізація публічних закупівель» в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 251–255.
2. Шевчук Л. Екологічність як принцип публічних закупівель: законодавство України та стандарти Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 177–181.
3. Шевчук Л. Екологічна політика держави у сфері публічних закупівель: підходи ЄС та законодавство України. *Історико-правовий часопис*. 2020. № 1 (15). С. 64–68.
4. Шевчук Л. Экологические аспекты законодательства Украины в сфере публичных закупок и асquis Европейского Союза: вопросы соотношения и адаптации. *Leges et Vita*. 2020. № 4-5 (340-341). С. 85–89.
5. Шевчук Л. Екологічні аспекти вартості життєвого циклу в законодавстві про публічні закупівлі: український і європейський підходи. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 5. С. 57–63.
6. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні в умовах євроінтеграції: історико-правовий підхід. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27 грудня 2019 року)*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 83–86.
7. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в контексті сталого розвитку та європейської інтеграції України. *International scientific and practical conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world»: Conference proceedings, December 27–28, 2019*. Arad: Izdevniecība «Baltija Publishing». Р. 184–187.
8. Шевчук Л. М. Еколого-правові аспекти адаптації законодавства України у сфері публічних закупівель до асquis Європейського Союзу. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21–22 лютого 2020 року*. Запоріжжя, 2020. С. 47–51.

9. Шевчук Л. М. Правове регулювання екологічного маркування при здійсненні публічних закупівель в умовах євроінтеграції України. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20–21 березня 2020 року)*. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 149–153.

10. Шевчук Л. М. Екологічні характеристики в тендерній документації: стандарти Європейського Союзу та законодавство України. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 29 травня 2020 р.)* / Уклад. Л. М. Джурак. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 1,9 Мб. С. 123–125.

Вказані праці Шевчук Л. М. використовуються й при виконанні науково-дослідних робіт студентами-членами студентської наукової проблемної групи «Актуальні питання організації та здійснення публічних закупівель в Україні».

Начальник навчального відділу
ВНУ ім. Лесі Українки, к. і. н.

Засць Л. О.

Декан юридичного факультету
ВНУ ім. Лесі Українки,
к. ю. н.

Демчук А. М.

Завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
д. ю. н., проф.

Яцишин М. М.

Завідувач кафедри конституційного,
адміністративного
та міжнародного права, д. ю. н.

Книш С. В.

Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
д. ю. н., доц.

Духневич А. В.

Завідувач кафедри кримінального права
і процесу, к. ю. н., доц.

Фідря Ю. О.

